

Univerzita Karlova v Praze

Pedagogická fakulta

Katedra pedagogiky

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Vnímání rodiny u žáků vybrané střední školy

The Perception of Family by Students of a Selected Secondary School

Mgr. Jarmila Ledvinová

Vedoucí práce: PhDr. Jaroslava Hanušová, Ph.D.

Studijní program: Učitelství pro střední školy (N7504)

Studijní obor: N PG-VZ (7504T223, 7504T303)

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma Vnímání rodiny u žáků vybrané střední školy vypracovala pod vedením vedoucí práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Domažlicích dne

.....

podpis

Mé poděkování patří především PhDr. Jaroslavě Hanušové, Ph.D. za odborné konzultace, neocenitelné rady a velmi vstřícný přístup v průběhu psaní této práce.

Dále děkuji všem respondentům, kteří mi poskytli informace a své příběhy, ke kterým nebylo v mnoha případech jednoduché se vracet.

.....

ABSTRAKT

Diplomová práce se zabývá problematikou rodiny a jejího vnímání žáky střední školy. Teoretická část pojednává o rodině z několika hledisek posuzování. Úvodní kapitola je zaměřena na vybrané mezníky vývoje rodiny obecně. Podstatou další kapitoly je samotná definice rodiny, jak ji řeší české právo, sociologie a psychologie. Rodina nenabývá vždy stejné podoby, proto je v této části uveden také přehled typů rodin.

Rodina má zásadní vliv na vývoj dítěte a této problematice je věnována čtvrtá kapitola. Součástí vývoje dítěte jsou hlavně jeho potřeby a také funkčnost rodiny samotné. Dále je proto práce zaměřena na péči o dítě obecně. Není pravidlem, že je dítě vychováváno vždy v rodině, proto je věnována pozornost také náhradní péči, ať už rodinné či ústavní.

Praktická část práce je založena na rozhovorech s deseti respondenty a na zkoumání jejich názorů na rodinu, ať už současnou, budoucí či ideální. Vnímání rodiny je velice subjektivní a ovlivňují ho vztahy v rodině a její momentální struktura. Představa o ideální rodině je silně ovlivněna její prezentací v médiích. V pohledu na budoucí rodinu hraje svou roli i finanční zajištění a u chlapců také názor jejich přítelkyň.

Zpracovaná problematika v sobě v rámci školy nabízí další nepřeberné množství možností využití. Závěrečná část práce obsahuje návrh a ukázkou toho, jak lze s tématem pracovat.

KLÍČOVÁ SLOVA

rodina, ideální rodina, budoucí rodina, adolescence, péče o dítě

ABSTRACT

This diploma thesis deals with the issues of family and its perception by secondary school students. The theoretical part concerns family from several points of view. The introductory chapter is focused on selected milestones of the development of family in general. The substance of the next chapter is the very definition of family – how it is dealt with by Czech law, sociology and psychology. Family does not always acquire the same form, therefore in this part, there is also presented an overview of family models.

Family has an essential influence on the development of a child and this problem is discussed in the fourth chapter. A part of a child's development are mainly its needs and also the functionality of family itself. That is why the thesis is furthermore focused on child welfare in general. A child is not always brought up in a family, therefore attention is paid also to substitute care, whether family or institutional.

The practical part of the thesis is based on interviews with ten respondents and on research of their opinions of family, whether present, future or ideal. The perception of family is very subjective and it is influenced by family relationships and its present structure. The idea of an ideal family is strongly influenced by its presentation in media. In the view of a future family, a certain role is played by financial state, too, and by boys also by the opinion of their girlfriends.

The elaborated problem in itself offers within the school an infinite number of further use possibilities. The final part of the thesis contains a suggestion and illustration of how it is possible to work with this subject.

KEYWORDS

family, ideal family, future family, adolescence, child welfare

Obsah

1	Úvod	8
2	Historie rodiny	10
2.1	Vybrané mezníky ve vývoji rodiny od pravěku do 15. století	10
2.2	Rodina v období od 15. do 19. století	12
2.3	Rodina v 19. a 20. století	12
2.4	Současná česká rodina	15
3	Definice rodiny	17
3.1	Rodina pohledem českého práva	18
3.2	Rodina pohledem sociologie	19
3.3	Rodina pohledem psychologie	20
3.4	Typy rodin	22
4	Význam rodiny pro vývoj dítěte	24
4.1	Potřeby dítěte	26
4.1.1	Biologické potřeby	26
4.1.2	Psychické potřeby	27
4.1.3	Sociální potřeby	28
4.1.4	Vývojové potřeby	28
4.2	Funkce rodiny	28
4.2.1	Biologicko-reprodukční funkce	29
4.2.2	Ekonomicko-zabezpečovací funkce	29
4.2.3	Socializačně výchovná funkce	30
4.2.4	Ochranná funkce	30
4.2.5	Emocionální funkce	31
4.3	Poruchy funkcí rodiny	31
5	System péče o dítě	34
5.1	Péče o dítě v rodině	35
5.1.1	Rodiče a děti	36

5.1.2	Klinické rodiny	38
5.2	Náhradní péče o dítě	44
5.2.1	Legislativa	45
5.2.2	Náhradní rodinná péče	46
5.2.3	Ústavní péče	52
6	Empirická část	59
6.1	Hlavní výzkumná otázka a dílčí výzkumné otázky	59
6.2	Metodika výzkumu	59
6.2.1	Nástroj výzkumu	59
6.2.2	Výběr a charakteristika zkoumaného vzorku	60
6.2.3	Realizace a postup sběru dat	61
6.3	Výsledky kvalitativního výzkumu	62
6.3.1	Rodinná situace respondentů	62
6.3.2	Aktuální vnímání členů rodiny	74
6.3.3	Ideální rodina	82
6.3.4	Budoucí rodina	93
6.3.5	Didaktická aplikace tématu do výuky	101
6.3.6	Vlastní realizace projektu	104
7	Závěr	112
8	Seznam použitých informačních zdrojů	113
9	Seznam příloh	118

1 Úvod

Rodina je stěžejním pojmem práce. Rodina je vnímána jako něco, s čím má zkušenost každý člověk, i když každý úplně jinou. Každý se narodil matce, a i když někdy nemá možnost ji poznat, setkání s ní proběhlo vždy. Rodina z tohoto pohledu existuje stejně dlouho jako lidstvo samo. Samozřejmě, že prošla nespočetnými změnami, které šly ruku v ruce se změnami ve společnosti. Rodina se mění jako celý svět kolem nás, což lze považovat za přirozené. Na světě se asi nenajdou dva lidé, kteří si pod slovem rodina představí totožný obraz. Tato skutečnost je fascinující a přináší možnost širokého využití v běžném životě, ale hlavně při práci s dětmi.

Během života se člověk setká s mnoha rodinami, ať už je to jeho vlastní rodina, rodina partnera, kamarádů, známých. Každá rodina je jiná, žije svým vlastním životem a neustále se proměňuje a vyvíjí stejně jako vztahy v ní.

Je velice složité formulovat jednotnou definici rodiny, což vyplývá z výše uvedeného, ale přesto se o to řada vědních oborů snaží, ať už je to například psychologie, právo, medicína, sociologie. Rodině se věnují odborníci napříč všemi vědními obory, také mnoho studentů volí téma rodiny jako zaměření své závěrečné práce. Z tohoto důvodu bylo zásadní zmapovat situaci, která dosud nebyla zkoumána. Výzkum je zaměřen na konkrétní vzorek žáků střední školy, kteří vyrůstají v různých typech rodin, ať už jde o rodinu úplnou, neúplnou, pěstounskou, o děti s nařízenou ústavní výchovou nebo dítě v roli svobodné matky a dítě ve střídavé péči rodičů. Sleduje vnímání rodiny u těchto dětí. Základní otázkou je, koho vnímají jako členy své rodiny, ale také představa o ideální rodině a jejich budoucí rodině.

Závěry výzkumu jsou poté použity jako podklad pro výuku témat vztahujících se k rodině. Je velmi důležité začleňovat téma rodiny stále více do výuky, protože žijeme v multikulturní společnosti plné změn a měli bychom jako učitelé, rodiče či pouze jako okolí rozvíjet v dětech zásady demokratického světa a učit je myslet v evropských a globálních souvislostech. Zároveň je však nutné rozvíjet také osobnost žáka a akceptovat jeho individuální potřeby i zvláštnosti.

Dítě může, na pozadí poznávání své vlastní rodiny nebo rodin ve svém okolí, poznávat i samo sebe. Může hledat a nalézt vlastní cestu k životní spokojenosti založené na dobrých vztazích k sobě samému i k dalším lidem a světu. Téma může také napomoci

k uvědomování si hodnoty různosti lidí, názorů a k uvědomování si mravních rozměrů různých způsobů lidského chování. Může být využito také v oblasti prevence rizikového chování.

2 Historie rodiny

Rodina procházela a stále prochází neustálým vývojem stejně tak jako celá společnost. Vývoj rodiny je odrazem dění ve společnosti, a proto se rodina stává předmětem zájmu mnoha vědních disciplín.

Anglický ekvivalent slova rodina – family vznikl s největší pravděpodobností z latinského slova familia, což znamená sluhové, pomocníci či členové domácnosti. Rodina tedy zahrnovala veškeré obyvatelstvo domu. Další možná analýza slova family je rozvinuta s využitím slovanských jazyků a makedonštiny. Slovo familia je podle jiného názoru jednoduchou složeninou slov sfa – sfoja – sfoe, která znamenají svá – svoje a milo – mila – milos, což znamená milé – milá. Zájmeno sva – sfa se vyskytuje také v sanskrtu, a to nejen ve významu svůj, ale i příbuzný nebo přítel. Sva – sfa je v makedonštině součástí mnoha slov týkajících se pokrevního příbuzenství, proto Sfa + milia – sfamilia – s'familia – familia = naši drazí.¹

Otázkou je také to, od kdy můžeme hovořit o rodině. Můžeme vznik rodiny zařadit do stejné doby jako vznik rodu homo nebo například až do poloviny pátého století před naším letopočtem, kdy byl vydán římský zákoník „Dvanácti desek“, ve kterém byla poprvé rodina prohlášena za základ společnosti?

2.1 Vybrané mezníky ve vývoji rodiny od pravěku do 15. století

V období pravěku prošla společnost lidí mnoha proměnami. První soužití lidí bylo založeno hlavně na boji o přežití, proto nemůžeme říci, že zde docházelo k nějaké další diferenciaci skupiny. „S příbuzenskými kategoriemi můžeme v prvotní hordě srovnávat pouze představy biologické, vztahy pokrevního příbuzenství neměly tehdy ještě žádného společenského významu a nebyly patrně ani uvědoměny.“²

V mladší době kamenné došlo k zásadnímu zlomu, který byl způsoben neolitickou revolucí. Lidé přestávají být jen lovci a sběrači a přecházejí k usedlému způsobu života, který je založen na zemědělství. To, že lidé mohli regulovat množství potravin a nemuseli se řídit migrací zvěře, vedlo k růstu populace. Podle německého historika Bachofena měl

---

¹ POLANSKÝ, Dušan. Vznikla angličtina z praslovanštiny? [online]. [cit. 2015-06-24]. Dostupné z: <http://www.wmmagazin.cz/view.php?cisloclanku=2013020002>.

² HORSKÁ, Pavla. *Dětství, rodina a stáří v dějinách Evropy*. Praha: Panorama, 1990. ISBN 80-7038-011-X. s. 11.

být matriarchát obdobím v pravěku, které bylo určeno vládou ženy. Neolitická revoluce přináší další změnu, a to přechod k patriarchátu, tedy vládě muže.³

Starověk a s ním raně otrokářská společnost upevňuje postavení rodiny jako právní instituce a dochází k jejímu zakotvení v právních normách. „Manželství definovali římscí právníci jako trvalé a úplné společenství života muže a ženy, jehož účelem je zplození legitimních dětí. Účel monogamie byl tu tedy vyjadřován naprosto nepokrytě. Vůle manželů žít v takovém společenství, jež se musela projevit určitými objektivními znaky (muž uvedl ženu do svého domu a přiznával jí postavení matky svých dětí ve společenském životě), byla základní skutečností, jejíž existence rozhodovala o vzniku i trvání manželství.“⁴

„Ve středověku se pojem rodina chápal jako vztah všech pokrevních příbuzných, a to v linii přímé - rodiče, prarodiče, děti, vnuci a i pobočné - sourozenci.“⁵ V raném středověku byla organizace rodiny přísně patriarchální. Hanz-Werner Goetz upozorňuje, že středověká rodina měla různé významy, uvádí domácí společenství, spolek příbuzných v dnešním smyslu, klášterní společenství mnichů, spolek poddaných v rámci panského statku.⁶

Středověká rodina byla určována především náboženstvím. Od 11. století bylo uzavírání sňatků oficiálně svěřeno církvi, která udělovala povolení pro uzavření manželství poddaným. Musíme si uvědomit také rozrůznění společnosti podle postavení a majetku. Jinak vypadala rodina vyšší šlechty a jinak rodina poddanská. Také rodina žijící ve městě měla jinou strukturu než rodina venkovská.⁷

„Rodiny měly často více dětí, bylo to přirozené, protože docházelo k vysoké dětské úmrtnosti a průměrná délka života se pohybovala okolo 30 let. V církevním právu nebyl

---

³ HORSKÁ, Pavla. *Dětství, rodina a stáří v dějinách Evropy*. Praha: Panorama, 1990. ISBN 80-7038-011-X.

⁴ KLABOUCH, Jiří. *Manželství a rodina v minulosti*. Praha: Orbis, 1962. ISBN 11-080-62. s. 33.

⁵ NESLÁDKOVÁ, Ludmila. *Významový slovník k vybraným oblastem středověkých dějin kultury v českých zemích*. Ostrava: Ostravská univerzita, 1996. s. 46.

⁶ GOETZ, Hans Werner. *Život ve středověku*. Jinočany: H&H, 2005.

⁷ GOETZ, Hans Werner. *Život ve středověku*. Jinočany: H&H, 2005.

poměr rodičů a dětí podrobně upraven, nesl se v duchu křesťanské morálky - povinnost dětí je poslušnost a úcta k rodičům, rodičům naopak nařizovala péči a lásku k dětem.“⁸

Během vrcholného středověku roste také význam postavení ženy a celkově význam rodiny, což je možné demonstrovat na šlechtických rodech, které si zakládají na svých předcích, dědičných majetcích. Velké oblibě se těší od počátku středověku také rodokmeny, které v průběhu staletí nabývají na stále větší vážnosti.

2.2 Rodina v období od 15. do 19. století

Pro přiblížení rodiny v novověku jsem použila myšlenky Lawrence Stonea, anglického historika a sociologa. Stone je znám pro svou práci v oblasti dějin každodennosti - *Sex and Marriage in England 1500-1800*, která popisuje dějiny institutu manželství.⁹

Období 16. až 19. století rozčlenil na 3 vývojové fáze. Období od 16. stol. do první poloviny 17. století, kterou charakterizuje jako tradiční rodinu, což byla podle něj nukleární rodina, žijící v poměrně malých domácnostech, udržující úzké vztahy se svou komunitou včetně příbuzných. Rodina není založena na citových vztazích, manželský pohlavní styk je považován za nutnost sloužící ke zplození dítěte. Výběr partnera je záležitost rodičů. Od poloviny 17. století do počátku 18. století roste důraz kladený na mateřskou a rodičovskou lásku a současně se zvyšuje výsostné postavení muže-otce. Nukleární rodina se začíná vymezovat vůči ostatním příbuzným a sousedům. Od 18. století se vyvíjí „rodina spjatá úzkými citovými vazbami, která se ve své domácnosti těší značné míře soukromí a soustřeďuje se na výchovu dětí“.¹⁰ Manželství je záležitostí osobní volby, kde hraje podstatnou roli láska nebo sexuální přitažlivost. Dochází k oddělení pracoviště a bydliště a rodina tedy přestává být místem výroby hmotných statků a stává se spíše místem jejich spotřeby. Tato podoba rodiny bývá podle Stonea označována jako moderní.

2.3 Rodina v 19. a 20. století

„Česká rodina, tak jako rodina v celé západní civilizaci, se v posledních několika desetiletích dosti vzdálila ustálenému modelu, platnému v Evropě nejméně po tisíciletí, od

---

⁸ NESLÁDKOVÁ Ludmila. *Významový slovník k vybraným oblastem středověkých dějin kultury v českých zemích*. Ostrava: Ostravská univerzita, 1996. s. 37.

⁹ GIDDENS, Anthony. *Sociologie*. Vyd. 1. Praha: Argo, 1999. ISBN 80-720-3124-4.

¹⁰ GIDDENS, Anthony. *Sociologie*. Vyd. 1. Praha: Argo, 1999. ISBN 80-720-3124-4. s. 158

doby, kdy se s křesťanstvím rozšířila přísná monogamie a univerzální zákaz sexu mimo manželství a také výrazně odlišná, vzájemně komplementární role muže a ženy.¹¹

Velký vliv na proměny rodiny měly bezesporu historické události, ať už to byly dvě světové války nebo hospodářské krize, také se vedle demokracie objevily totalitní režimy. Docházelo přirozeně, tak jako v předchozích stoletích, k modernizaci světa a projevuje se čím dál větší vliv globalizace světa. Jednou ze změn, která se dotýkala rodiny, byl vzrůstající počet žen, které pracují za mzdu. Došlo k tomu jistě vlivem válek, kdy ženy musely mnohokrát nahradit muže, kteří bojovali na frontách. Dalším faktem ovšem je, že muž často již nebyl schopen uživit celou rodinu sám, a tak pracovala i žena.¹²

Na počátku 20. století se začíná řešit také otázka kolik dětí a v jakém věku, což ještě v předešlém století nepozorujeme. Začátkem 19. století byl průměrný věk dožití téměř o polovinu nižší než dnes, pohyboval se kolem 44 let.¹³ Rodiny měly více dětí, a to především z důvodu vysoké dětské úmrtnosti. Měšťanská rodina tehdy měla 5 až 9 dětí. Často rodiče umíraly dříve, než jejich děti dospěly. Musíme si uvědomit, že manželství trvalo podstatně kratší dobu, a to s ohledem na nízký věk, kdy lidé umírali.

„V sociologické perspektivě zaujímala rodina po celé devatenácté a první polovinu dvacátého století místo stabilní sociální instituce, která měla pevný tvar, strukturu a habitus. Rodina se v této době jevila jako neměnná instituce, která umožňovala reprodukci a chránila své členy před chaosem okolního světa, který procházel revolučními změnami.“¹⁴

Zlom v podobě a proměnách rodiny znamená také kontracepce. Obrat v historii antikoncepce představují 20. léta minulého století, kdy se stoupencům regulace porodnosti podařilo založit první speciální zařízení, v nichž poskytovali ženám konzultace. Prostředky ochrany před otěhotněním byly ve 30. letech 20. století k dispozici: chirurgická sterilizace

---

¹¹ MOŽNÝ, Ivo. *Česká společnost: nejdůležitější fakta o kvalitě našeho života*. 1. vyd. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-624-1. s. 76.

¹² MOŽNÝ, Ivo. *Česká společnost: nejdůležitější fakta o kvalitě našeho života*. 1. vyd. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-624-1.

¹³ ROSER, Max. Life Expectancy. [online]. [cit. 2015-10-11]. Dostupné z: <http://ourworldindata.org/data/population-growth-vital-statistics/life-expectancy/>

¹⁴ MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost*. 2. upr. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2008. ISBN 978-80-86429-87-8. s. 14.

ženy (nikoli muže, ta se za účelem antikoncepce neprováděla, neboť žena může být pak oplozena i extramatrimoniálně – tj. mimomanželsky), dočasná sterilizace zářením (prováděla se málo z obav z poškození případného budoucího plodu, ostatně oprávněných), lokální vaginální prostředky (přípravky vytvářející hojnou hustou pěnu), přerušovaná soulož, kondom, pesar, poševní hubky a tampony, metoda plodných a neplodných dnů podle Ogina a Knause.¹⁵

Kvalitativní zvrat v antikoncepci přišel na přelomu 50. a 60. let, kdy byly položeny základy všem třem skupinám dnes používaných metod – nitroděložní tělíška, gestagenní antikoncepce, kombinovaná hormonální antikoncepce. Příčina tohoto vývojového skoku nebyla jen v rozvoji medicíny – vědecké předpoklady byly už delší dobu známé. Vývoj spolehlivé antikoncepce si vynutily sociální změny, poválečná populační exploze a požadavky vyplývající z liberalizujícího se postoje k sexualitě.¹⁶

V řadě evropských zemí během 20. století systematicky sílil vliv státu téměř na všechny sféry každodenního života občanů. I do rodinného života zasahovala státní politika např. cíleným zákonodárstvím, podporujícím rodiny s dětmi. Projevem těchto tendencí byl např. i vzestup porodnosti v Československu v sedmdesátých letech 20. století. Koncem 20. století se v Evropě postupně profilovaly tři nové typy rodin: rodina nesezdaných partnerů či kohabitantů, nová či rekonstruovaná rodina rozvedených partnerů a rodina partnerů stejného pohlaví.¹⁷

Charakteristickým rysem evropského rodinného života je nová či rekonstruovaná rodina rozvedených partnerů. Tyto nové rodiny se podílely v devadesátých letech 20. století na více než třetině sňatků v Dánsku, ve Švédsku, v Anglii a v Německu. Nejčastěji vstupovali do druhého sňatku rozvedení muži a ženy. Pokrevní vazby k dětem z dřívějších manželství tím ztrácely na významu. Třetí typ evropské rodiny, profilující se koncem 20. století, bylo soužití párů stejného pohlaví bez legálního uznání. Došlo také k demokratizaci

---

¹⁵ ČEPICKÝ, Pavel. Historie antikoncepce. [online]. [cit. 2015-07-11]. Dostupné z: <http://ambulance.levret.cz/historie-antikoncepce/>

¹⁶ MAREČKOVÁ, Marie. K proměnám rodinného života ve 20. Století ve středoevropských souvislostech. [online]. [cit. 2015-07-01]. Dostupné z: http://www.ped.muni.cz/z21/knihy/2011/39/texty/cze/02_mareckova_cze.pdf

¹⁷ tamtéž

a institucionalizaci společnosti a vzdělání. V důsledku toho přenechávala rodina řadu svých původních funkcí státním institucím.¹⁸

2.4 Současná česká rodina

Jak již bylo zmíněno, rodina prochází neustálými změnami, stejně jako celá společnost. U české rodiny lze, na základě statistických dat a materiálů vztahujících se k tématům rodiny, pozorovat charakteristické znaky. Zdůrazněna je především nízká stabilita rodiny, kdy rozvodovost se v České republice podle Národní zprávy o rodině¹⁹ řadí úrovní rozvodovosti mezi státy s nejvyšším podílem manželství zanikajících rozvodem. Dochází také ke změně struktury obyvatel podle rodinného stavu, přibývá osob rodinného stavu svobodný/svobodná a ubývá osob ženatých/vdaných. Osoby žijící v manželství jsou sice stále nejpočetnější, nicméně jejich podíl v obyvatelstvu se již snížil pod jednu polovinu a dále klesá. Podle posledních výsledků bylo v populaci osob starších 15 let mezi muži 49,2 % ženatých (o deset let dříve 55,2 %) a mezi ženami 46,5 % vdaných (51,6 % v roce 2004). Osoby žijící v manželství se přitom stávají majoritní skupinou stále v pozdějším věku. U mužů převažovali až ve věku 37 let (před deseti lety již ve věku 31 let) a u žen ve věku 33 let (v roce 2004 již ve věku 28 let).²⁰ Rostoucí počet svobodných může být způsoben chybějícím očekáváním trvalosti vztahu.

V průběhu roku 2014 soudy ČR rozvedly 26,8 tisíce manželství, o 1,1 tisíce méně než v roce 2013. Návrh na rozvod podávala ve dvou třetinách případů žena.²¹

Se sňatečností také souvisí porodnost. V roce 2008, na vrcholu nedávné vlny vyšší porodnosti, bylo živě narozených téměř 120 tisíc. V roce 2014 se živě narodilo 109 860 dětí, o 3,1 tisíce více než v roce 2013. Šlo o první meziroční růst po pětiletém období klesajícího počtu narozených. O poslední meziroční přírůstek se zasloužily výhradně ženy rodinného stavu „svobodná“ a podíl dětí narozených nevdaným ženám se tak v roce 2014 zvýšil na 46,7 %. U prvorozených (od roku 2010) již děti narozené nevdaným ženám

---

¹⁸ MAREČKOVÁ, Marie. K proměnám rodinného života ve 20. Století ve středoevropských souvislostech. [online]. [cit. 2015-07-01]. Dostupné z: http://www.ped.muni.cz/z21/knihy/2011/39/texty/cze/02_mareckova_cze.pdf

¹⁹ *Národní zpráva o rodině*. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2004. ISBN 80-86878-18-X.

²⁰ Demografická příručka 2014. Český statistický úřad [online]. [cit. 2016-01-22]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/demograficka-prirucka-2014>

²¹ tamtéž

převažují nad dětmi vdaných žen. V roce 2014 se mimo manželství narodilo 57,3 % prvorozených.²²

Dochází také k odkládání uzavření prvního manželství do vyššího věku, a to především ve věku do 30 let. Dalším znakem současné rodiny je akceptace dvoukariérové rodiny a výchovné působení rodičů je nahrazováno institucemi.

V této podkapitole jsou údaje čerpány především z demografických ročenek, je ovšem důležité si uvědomit, že pohled na rodinu nejde tvořit pouze na základě statistických údajů, které nemohou pokrýt hlubší vztahy a souvislosti. Na podoby rodiny má vliv například také všeobecné klima ve společnosti, rodinná politika apod.

---

²² Demografická příručka 2014. Český statistický úřad [online]. [cit. 2016-01-22]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/demograficka-prirucka-2014>

3 Definice rodiny

Následující text je věnován definicím rodiny z pohledu různých vědních oborů, protože formulovat jednotnou definici pro rodinu je zřejmě nemožné. Z jazykového hlediska vychází pojem rodina z příbuznosti se slovy rod, roditi, tzn. současnou přítomností rodičů a potomků.

Rodině se věnuje mnoho vědních disciplín, ať už je to sociologie, psychologie, právo, filozofie, demografie, ekonomie, historie, pedagogika aj. a každá disciplína pracuje s jinou definicí rodiny. Rodinu lze posuzovat i z mnoha dalších hledisek na základě rolí, systémových přístupů, členů, funkčnosti, komunikace, procesů apod. Velmi důležitý je také odlišný pohled na rodinu v souvislosti s kulturou dané společnosti, protože jednotlivé národy sdílejí a předávají si z generace na generaci určitá základní přesvědčení, názory, hodnoty, normy a ustálené vzorce chování, které podmiňují myšlení, cítění a chování jejich příslušníků.²³

Pro srovnání jsou uvedeny tři oblasti, které pracují s pojmem rodina, a to právo, sociologie a psychologie. Dalo by se říci, že všechny tři vědní disciplíny se shodují na tom, že rodina není totéž co domácnost. Za rodinu je považováno soužití dvou jedinců opačného pohlaví a jejich dětí, ostatní formy soužití bývají označovány jako rodinné alternativy. Za rodinu nelze podle sociologů a psychologů označit pouze párové soužití dvou lidí, ale rodina vzniká až narozením prvního dítěte.²⁴

Jako alternativní názor jsou uvedena slova Daniela Driáka, primáře Gynekologicko porodnické kliniky Nemocnice Na Bulovce, který připomíná, že „každá definice má svá úskalí, právě proto, že je "definitivní". Rodinu lze pojmut z pohledu zákona a z pohledu skutečnosti.“²⁵ Driák se nebrání „klasické“ definici rodiny, kterou označuje „rodinou dle občanky“. Upozorňuje však, že je otázkou, jak muž a žena funkce rodiny naplní "de facto" - zda budou spolu v dobrém i zlém, zda budou společně pečovat o děti a vychovávat je, zda si budou věrni. Driák uvádí: „Někdy funkci rodiny nenaplní, ač jsou si navzájem zapsáni v občance - to když si budou škodit, zahýbat si a rozcházet se. Fakticky potom mohou

---

²³ MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost*. 2. upr. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2008. ISBN 978-80-86429-87-8.

²⁴ tamtéž

²⁵ LABUSOVÁ, Eva. Co znamená rodina? [online]. [cit. 2015-07-24]. Dostupné z: http://www.evalabusova.cz/ankety/co_znamená_rodina.php

funkce rodiny plnit mnohem lépe homosexuálové v registrovaném partnerství, lesbičky adoptující si dítě, muž a žena pečující o děti jiných biologických rodičů apod. Partneři, společníci, domácnost, registrovaní to mají těžší, jejich jedinou pojistkou je jejich vlastní svědomí, spolehlivost, serióznost a nevypočítavý vztah k druhému, zákon je nijak zvlášť nechrání, podílejí se o aktuální náklady, budují, pečují, baví se, pracují, prostě jsou spolu, protože to chtějí. Fungují jako rodina i bez občanky.²⁶

Je důležité si uvědomit, že rodina je biosociálním systémem, který se neustále vyvíjí a neexistuje jediná správná definice, která bude platit navěky.

3.1 Rodina pohledem českého práva

Pramenem českého rodinného práva byl do 31. 12. 2013 Zákon o rodině, který byl schválen v prosinci roku 1963 a nabyl účinnosti 1. 4. 1964. Od 1. ledna 2014 je v platnosti nový občanský zákoník, který přinesl řadu podstatných změn, týkajících se rodiny. Ale ani nový občanský zákoník nepřináší jasnou a pevně danou definici rodiny. Důvodová zpráva k novému občanskému zákoníku říká: „Rodina ani domácnost nejsou subjekty práva, jsou to však výrazy v právním řádu užívané, zdomácnělé, a v celku jednoznačně definovatelné. Pokud s těmito výrazy pracují ustanovení návrhu občanského zákoníku v jiných částech, mohou mít význam podle souvislosti více či méně posunutý.“²⁷

Rodinné právo je v novém občanském zákoníku upraveno ve 322 paragrafech a jeho hlavním úkolem je chránit zájmy sezdáných párů a jejich dětí.

Zákoník stojí na zásadě, že rodina, rodičovství a manželství požívají zvláštní zákonné ochrany. Rodinné právo vymezuje také hlavní účel manželství, kterým je založení rodiny, řádná výchova dětí a vzájemná podpora a pomoc. Manželé si jsou navzájem povinni úctou, jsou povinni žít spolu, být si věrni, vzájemně respektovat svou důstojnost, podporovat se, udržovat rodinné společenství, vytvářet zdravé rodinné prostředí a společně pečovat o děti.²⁸

---

²⁶ LABUSOVÁ, Eva. Co znamená rodina? [online]. [cit. 2015-07-24]. Dostupné z: http://www.evalabusova.cz/ankety/co_znamená_rodina.php

²⁷ Důvodová zpráva k novému občanskému zákoníku (konsolidovaná verze). s. 167. [cit. 2015-06-28]. Dostupné z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/texty-zakonu/>

²⁸ *Nový občanský zákoník 2014: rejstřík*. Ostrava: Sagit, 2012. ISBN 978-80-7208-920-8.

Nový občanský zákoník uvádí, že za členy rodiny se považují manželé a jejich příbuzní do třetího stupně a osoby s manžely sešvagřené až do druhého stupně. To znamená, že podle nového občanského zákoníku rodinu tvoří manželé, rodiče, prarodiče, děti, vnuci, pravnuci, sourozenci, tety, strýcové, jejich manželé a děti. Tato definice je řadou odborníků velmi kritizovaná a to hlavně z důvodu, že každý z manželů přispívá na potřeby života rodiny a potřeby rodinné domácnosti podle svých osobních a majetkových poměrů, schopností a možností tak, aby životní úroveň všech členů rodiny byla zásadně srovnatelná. Poskytování majetkových plnění má stejný význam jako osobní péče o rodinu a její členy.²⁹

Dále nový občanský zákoník přináší řadu nových částí, kterými jsou: rozhodování o záležitostech rodiny, obstarávání záležitostí rodiny, obvyklé vybavení rodinné domácnosti, rodinný závod, některá ustanovení o bydlení manželů, zvláštní ustanovení proti domácímu násilí. Další změnou je také formulace důvodu k opuštění rodiny, protože pokud nemá partner k opuštění rodiny důvod hodný zvláštního zřetele, pak je povinen stále přispívat na náklady domácnosti, ze které odešel. Jde především o to, aby byl chráněn slabší jedinec a zajištěna funkce rodiny.³⁰

Nový občanský zákoník přinesl mnoho změn a nových prvků týkajících se oblastí souvisejících s rodinou. Je otázkou, jaký vliv budou mít tato opatření na současnou rodinu.

3.2 Rodina pohledem sociologie

V sociologii existuje speciální aplikovaná disciplína - sociologie rodiny, která se zabývá strukturou, vztahy, sociálně podmíněným vývojem a formami rodiny a vztahy rodiny ke společnosti. Sociologie vymezuje rodinu jako sociální instituci. Rodinu charakterizuje jako skupinu osob spojených vztahem manželským a příbuzenským (rodiče a děti), případně adopcí. Členové rodiny žijí pospolu v jedné domácnosti, která může zahrnovat dvě i více pokolení.³¹

Velký sociologický slovník uvádí, že „rodina je nejdůležitější společenská skupina a instituce, která je základním článkem sociální struktury i základní ekonomickou jednotkou a jejímiž hlavními funkcemi je reprodukce trvání lidského biologického druhu

---

²⁹ *Nový občanský zákoník 2014: rejstřík*. Ostrava: Sagit, 2012. ISBN 978-80-7208-920-8.

³⁰ *Nový občanský zákoník 2014: rejstřík*. Ostrava: Sagit, 2012. ISBN 978-80-7208-920-8.

³¹ *Velký sociologický slovník*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 1996. ISBN 80-7184-310-5.

a výchova, respektive socializace, potomstva, ale i přenos kulturních vzorů a zachování kontinuity kulturního vývoje.³²

Giddens rodinu chápe jako „skupinu jedinců spojených pokrevními svazky, manželstvím nebo adopcí, která vytváří ekonomickou jednotku a její dospělí členové zodpovídají za výchovu dětí. Ve všech známých společnostech existuje nějaká forma rodiny.“³³ Newman charakterizuje nukleární rodinu jako malou skupinu osob, skládající se ze sezdaného páru a minimálně jednoho potomka.³⁴

Možný uvádí, že „rodina vzniká z párového soužití až narozením prvního dítěte.“³⁵ Slovo rodina má podle Možného vysoký status, a velmi pozitivní konotaci. Nesouhlasí s tím, aby se rozšiřoval název pojmu rodina jenom proto, že se podíl lidí žijících aktuálně v rodině v poslední době zmenšuje. Odlišuje pojmy rodina a domácnost a klade důraz na to, že rodina neznamená totéž co domácnost. Bezdětný pár, má podle Možného domov, domácnost, byt a udává příklad, kdy „manželé toužící po dítěti mohou mít šťastnou a spokojenou domácnost, mohou si vytvořit krásný domov, mohou samozřejmě svůj domov, svou domácnost označovat jako rodinu, skýtá-li jim to útěchu. Jak čemu říkáme, v tom jsme svobodni, ale skutečnost tím nezměníme. Osamělý rodič s dítětem ovšem tvoří rodinu - neúplných rodin je u nás asi desetina ze všech rodin. V sociologii najdeme různé názory prakticky na cokoliv, ale shoda na tom, že rodinu konstituují pokrevní svazky, je dosti univerzální.“³⁶

3.3 Rodina pohledem psychologie

Jako příklad psychologického pohledu na definici a vymezení rodiny byl využit názor psycholožky Šulové, která spojuje vymezení pojmu rodina s funkcemi rodiny (reprodukční, materiální, výchovnou a emocionální), ve kterých klade důraz na významné postavení reprodukce páru. Ta se podle Šulové promítá do všech ostatních funkcí, tedy do funkce ekonomické, do výchovné a emocionální. Z tohoto hlediska lze za rodinu považovat pouze soužití dvou jedinců opačného pohlaví a jejich dětí, ostatní formy soužití

---

³² *Velký sociologický slovník*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 1996. ISBN 80-7184-310-5. s. 940.

³³ GIDDENS, Anthony. *Sociologie*. Vyd. 1. Praha: Argo, 1999. ISBN 80-720-3124-4. s. 552.

³⁴ NEWMAN, David. *Sociology of families*. Thousand Oaks: Pine Forge Press, 1999. ISBN 0-7619-8514-x.

³⁵ MOŽNÝ, Ivo. *Sociologie rodiny*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999. ISBN 80-85850-75-3. s. 17.

³⁶ MOŽNÝ, Ivo. *Sociologie rodiny*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999. ISBN 80-85850-75-3. s. 18.

jsou označovány jako rodinné alternativy, které však z hlediska společnosti i jedinců něco velmi podstatného nenaplňují, a tedy nejsou skutečnou rodinou. Šulová říká: „Vznik alternativ rodiny je značně podmíněn současnou situací společnosti neboli sociálním rámcem života společnosti. To, že je jich tolik, vypovídá z historického hlediska o fázi celospolečenské dekadence. Ve fázích celospolečenského rozvoje je podobných alternativ totiž vždy méně, nebo nejsou vůbec.“³⁷

Klimeš se také přiklání k názoru, že „manželé, marně toužící po dítěti, jsou manželé, ale nejsou rodina. Dítě je tu přítomno ve fantazii a tužbách, ale reálně není. Muž a žena, kteří spolu žijí nesezdáni ve společném domově, jsou partneři, ale nejsou rodina. Dva homosexuálové v registrovaném partnerství tvoří analogii manželství, ale nejsou rodina. Ani dvě spolu žijící staré ženy (pokud zrovna jedna není biologickou či náhradní matkou té druhé) nevytvářejí rodinu, stejně jako dva nové traktory či pár elektron - proton.“³⁸

Za rodinu Klimeš nepovažuje každou skupinu, která má k sobě silné citové vazby a dodává, že „při vymezení pojmu rodina nejde o hodnoty, nýbrž o termíny. Skupiny a citové vazby v nich jsou důležité, ale ne každá z nich má rodinný - reprodukční charakter. U rodiny je vždy přítomen reprodukční charakter, a tedy plození a vychovávání. Za rodinu můžeme označit každou skupinu, která má dlouhodobě reprodukční charakter.“³⁹

Jako příklad skupin, které mají reprodukční charakter rodin, Klimeš uvádí nesezdaný pár s dětmi, homosexuální pár vychovávající (polo)vlastní dítě či náhradní dítě, pěstouny a jim svěřené děti, prarodiče starající se o dítě nebo děti namísto rodičů, bigamního muže, který má dítě se dvěma ženami a stýká se s nimi. Opakem těchto skupin, což znamená těch, které nemají reprodukční charakter – „nerodin“ jsou: squat bez dětí, dvě přítelkyně, bezdětní manželé nebo partnerský nesezdaný pár, neplodní manželé toužící po dětech, muž a jeho biologické dítě, o které se muž nestará a nestýká se s ním a to dítě jej nepovažuje za otce.

---

³⁷LABUSOVÁ, Eva. Co znamená rodina? [online]. [cit. 2015-07-24]. Dostupné z: http://www.evalabusova.cz/ankety/co_znamená_rodina.php

³⁸ tamtéž

³⁹ LABUSOVÁ, Eva. Co znamená rodina? [online]. [cit. 2015-07-24]. Dostupné z: http://www.evalabusova.cz/ankety/co_znamená_rodina.php

Za hraniční případy Klimeš označuje sousedy přechodně se starající o dítě, učitel a žák, když učitel má delegovanou výchovu od rodiče.⁴⁰

Podle Šnýdrové tvoří podle užšího pohledu rodinu otec, matka a děti (tzv. nukleární rodina), ale z širšího pohledu tam lze zahrnout i další příbuzenské vztahy. Stejně jako Klimeš a Šulová uvádí, že původním smyslem rodiny je plození dětí a zajištění, respektive naplnění všech jejich potřeb, fyzických i psychických. Ještě však dodává: „Aby se společnost rozvíjela, měla by rodina odchovat vlastně děti tři. Dvě jako náhradu za sebe a třetí navíc, aby společnost příliš nestárla.“⁴¹

3.4 Typy rodin

Rozdělit rodiny do určitých skupin je problematické. Nejčastěji se setkáme s dělením podle struktury, podle velikosti, podle původu, podle prestiže a moci, podle počtu partnerů a podle okruhu výběru partnera. Dále můžeme rodinu dělit například podle počtu generací žijících pohromadě. V tomto případě mluvíme o rodině základní, tj. sestávající z otce, matky a dětí, a rodině rozšířené, zahrnující kromě toho i prarodiče, strýce, tety a další příbuzné. V psychologickém slovníku nalezneme pojmy - rodina nukleární a rodina širší. Nukleární rodina zahrnuje pouze otce, matku a děti a rodina širší zahrnuje navíc i další příbuzenstvo (prarodiče, strýcové, tety, bratřenci, sestřenice apod.).⁴²

Z jiného hlediska lze mluvit o rodině úplné, ve které žijí oba rodiče a nejméně jedno dítě, a neúplné, v níž chybí některý z rodičů. Z hlediska odvozování původu, ale také statusu a dědických práv, hovoříme o patrilineární rodině, kdy je původ určen po otci a jeho předcích, matrilineární rodině, kde se původ určuje podle matky a jejích předcích a poslední možností je bilineární rodina, kde záleží na předcích obou rodičů.⁴³

Typy rodiny podle autority jsou matriarchální rodiny, kde má vůdcovskou roli nejstarší žena nebo manželka, patriarchální rodiny, kde je vůdcovská role svěřena nejstaršímu muži

---

⁴⁰ LABUSOVÁ, Eva. *Co znamená rodina?* [online]. [cit. 2015-07-24]. Dostupné z: http://www.evalabusova.cz/ankety/co_znamená_rodina.php

⁴¹ tamtéž

⁴² HARTL, Pavel. HARTLOVÁ, Helena. *Velký psychologický slovník*. Vyd. 4. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-686-5.

⁴³ HARTL, Pavel. HARTLOVÁ, Helena. *Velký psychologický slovník*. Vyd. 4. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-686-5.

nebo manželovi, anebo rovnoprávné rodiny, kde je autorita a moc rovnoměrně rozdělena mezi oba manžele.⁴⁴

Podle okruhu výběru partnera rozdělujeme rodiny na skupinu endogamní a exogamní. Endogamní skupina je určena nejčastěji kulturním pravidlem a je založena na svobodném výběru partnera, opakem je exogamní skupina.⁴⁵

Podle počtu partnerů dělíme rodiny na monogamní, tedy párové manželství jednoho muže s jednou ženou a polygamní, což je manželství více než dvou partnerů. Polygamní manželství dělíme ještě na polygynii (více manželek) a polyandrii (více manželů).⁴⁶

Podle pohlaví partnerů je rozdělení na heterosexuální a homosexuální rodiny. V této souvislosti se často objevuje pojem homoparentalita, který označuje rodičovství leseb a gayů, tedy výchova dětí rodinami homosexuálních partnerů nebo jedinci s homosexuální orientací.⁴⁷

---

⁴⁴ HARTL, Pavel. HARTLOVÁ, Helena. *Velký psychologický slovník*. Vyd. 4. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-686-5.

⁴⁵ MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 3., rozš. a přeprac. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-86429-19-9.

⁴⁶ MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 3., rozš. a přeprac. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-86429-19-9.

⁴⁷ GARČICOVÁ, Anna. *Stejná rodina* [online]. [cit. 2015-07-24]. Dostupné z: http://www.stejnarodina.cz/index.php?item=ochrana_ditete.

4 Význam rodiny pro vývoj dítěte

Rodina hraje v životě dítěte nezastupitelnou roli a je nejdůležitějším faktorem, který ovlivňuje celkové zrání dítěte. Dítě se do rodiny rodí, od svých rodičů dostává genetickou výbavu, má rozhodující vliv na celkový rozvoj jeho osobnosti, zvláště v nejranějším období jeho dětství, a to v oblasti tělesné, duševní i sociální. Především v rodině se v počátku života dítěte děje proces socializace, členové rodiny jsou objektem pozorování a napodobování. Dá se říci, že formování osobnosti je přímým odrazem kvality rodiny. Rodina určuje sociální status dítěte. Prostřednictvím rodiny si dítě uvědomuje své místo a svoji roli ve společnosti.

Rodina je jakýmsi mikrosvětlem, vzorovou společností, ve které si dítě osvojuje základní vzorce chování, návyky, dovednosti a strategie, které jsou pak rozhodující pro jeho orientaci ve společnosti, především v interpersonálních vztazích. A to jak v pozitivním, žádoucím smyslu, tak bohužel i v tom negativním. „Rodina je základním socializačním činitelem, v ní dítě získává fakta o sociálním okolí, nabývá různých vědomostí, zkušeností, vytváří si postoje a hodnoty, vztahující se k morálním standardům a druhým lidem.“⁴⁸

Aby byl dítěti zajištěn po všech stránkách optimální vývoj, musí být rodina schopna uspokojit jeho základní potřeby. Je důležité uvědomit si, že i když rodina může navenek působit jako harmonický akceschopný celek, nemusí to tak být ve skutečnosti a netýká se to pouze rodin s nízkou kulturní úrovní, ale někdy i rodin s vysokou socioekonomickou úrovní. V takovém případě hovoříme o výchovné zanedbanosti. Skryté nebo zjevné poruchy rodinné atmosféry mohou nesprávně zaměřit vývoj osobnosti.⁴⁹

Děti z dysfunkčních rodin se velmi často proto potýkají s psychickou deprivací, která vznikne na základě dlouhodobého neuspokojování citových potřeb a vyznačuje se ve většině případů psychickými zvláštnostmi, někdy až poruchami, negativně ovlivňujícími jejich postupné zařazování do společnosti. Výchovná opatření uplatňovaná na dítě nemívají velký efekt, protože přicházejí v nevhodnou dobu – pozdě, a bývají nepřiměřená situaci a stavu situace, jako příklad lze uvést tělesné tresty, přísné zákazy apod. Při řešení

---

⁴⁸ HOMOLA, Tomáš. *Sociopatologie*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2008. ISBN 978-80-210-4550-7. s. 147.

⁴⁹ MATĚJČEK, Zdeněk. *Co děti nejvíc potřebují: eseje z dětské psychologie*. Vyd. 2. Praha: Portál, 1995. ISBN 80-7178-058-8.

těchto obtížných životních situací potom děti často směřují k rizikovému chování jako je zneužívání návykových látek, rizikové sexuální chování aj.⁵⁰

Význam rodiny pro dítě úzce souvisí s potřebami dítěte. Základní potřeby dítěte dělíme nejčastěji na biologické, psychické, sociální a vývojové. Potřeby jsou vzájemně propojeny i podmíněny. Potřeby dítěte musí být zajištěny i v případě, že rodina není funkční, což znamená, že musí být poskytované kýmkoliv a kdekoliv. Rodiče odpovídají za péči o dítě, za jeho ochranu i za jeho dobrý vývoj. Až tam, kde se rodiče nemohou, neumějí či nechtějí o dítě starat, nastupuje pomoc státu.⁵¹

V různých fázích vývoje se přirozeně potřeby dítěte pozměňují. Dalo by se však říci, že některé základní potřeby jsou trvalé, vyžadují své plné uspokojení, nemá-li být vývoj dítěte narušen. Platí, že míra neuspokojení základních potřeb bývá i mírou narušení celkového stavu a vývoje dítěte. Bylo prokázáno, že čím je dítě mladší, tím bývá závažnost neuspokojování základních potřeb větší a zahrnuje více struktur a funkcí. Pelikán zmiňuje důležitost rodinného prostředí pro dítě již od narození. Dítěti poskytuje oporu, povzbuzuje sebevědomí a sebedůvěru, napomáhá klidnému vývoji a chápání světa ve smyslu přátelského. Pokud rodina selhává, dítě pocítuje neklid, nejistotu a obavy, i okolní svět se pro něj po vzoru rodiny stane nepřátelským.⁵²

Matějček k základním potřebám radí: dostatečný přísun smyslových podnětů zvenku od nejtělejšího věku jedince až po stáří, každodenní tělesný, zrakový a řečový kontakt rodiče s dítětem – podněty musí být pravidelné, pro dítě srozumitelné, potřeba porozumět světu dítětem, rodič pomáhá dítěti v procesu socializace, dítě vede, usměrňuje, provází, aby se vhodně včlenilo do života, potřeba bezpečí, jistoty, zázemí, osobního vztahu s rodiči – budování vzájemné důvěry mezi členy rodiny, potřeba vztahu založeného na lásce v rodině, dítě ví, že ho mají rodiče rádi, lásku rodičům umí opětovat, v rodině má své

---

⁵⁰ VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0225-7.

⁵¹ MATOUŠEK, Oldřich., PAZLAROVÁ, Hana. *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny v kontextu plánování péče*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-739-8.

⁵² PELIKÁN, Jiří. *Hledání těžiště výchovy*. Praha: Karolinum, 2007. ISBN 978-80-246-1265-2.

místo, ví, že sem patří – je tady doma, potřeba otevřené budoucnosti v rodině – členové rodiny se připravují na odchod dětí z rodiny, změny v rodině.⁵³

4.1 Potřeby dítěte

Uspokojování potřeb dítěte patří k nejdůležitějším požadavkům v péči o dítě. Při uspokojování potřeb nehraje roli, kdo to provádí, anebo, kde jsou potřeby dítěte uspokojovány. Uspokojení všech potřeb dítěte vede k vývoji zdravé osobnosti, která by měla být schopna zajistit uspokojování potřeb v pozdějším věku samostatně. Výrazným zlomem v názorech na potřeby dětí je 19. a hlavně 20. století, kdy se začínají objevovat požadavky na zabezpečení obecných i zvláštních potřeb dětí. Tyto požadavky se postupem doby stávaly jejich právy. Ve 20. století je již systematicky budován systém péče společnosti o dítě.⁵⁴

Základní potřeby dítěte lze členit do několika skupin, které jsou vzájemně propojeny a zároveň se podmiňují – biologické potřeby, psychické potřeby, sociální potřeby a vývojové potřeby.⁵⁵

4.1.1 Biologické potřeby

K základním biologickým potřebám patří především odpovídající výživa dle věku, množství i kvality. Dále je to uspokojování hygienických požadavků, jako je čistota, teplo, světlo, zdravé ovzduší apod., potřeba dostatečné obranyschopnosti. Důležitou oblastí je stimulace, pod níž si můžeme představit dostatek adekvátních podnětů pro nervovou soustavu a s tím související pohybový rozvoj. Dalšími oblastmi biologických potřeb je preventivní a kurativní péče, rehabilitační, příp. resocializační péče. Biologické potřeby musí být v harmonii s ostatními potřebami.⁵⁶

---

⁵³ MATĚJČEK, Zdeněk, DYTRYCH, Zdeněk. *Krizové situace v rodině očima dítěte*. Praha: Grada, 2002. ISBN 80-247-0332-7.

⁵⁴ VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0225-7.

⁵⁵ VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0225-7.

⁵⁶ VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0225-7.

Profesor Matějček uvádí také potřebu „dobře se narodit“, což znamená, aby se dítě narodilo zdravé, chtěné a vítané, nadané všemi předpoklady a schopnostmi pro dobrý a všestranný rozvoj.⁵⁷

4.1.2 Psychické potřeby

Uspokojování psychických potřeb je pro dítě důležité hlavně z pohledu rozvoje v oblasti intelektu, citů a vůle, ale i v chování, interakci s okolím, chápání sebe a lidí, společenských hodnot i celého prostředí, jehož je dítě důležitou součástí. V první řadě sem patří potřeba náležitého přívodu podnětů, stimulace v dostatečném množství a v patřičné kvalitě, podstatná je také stimulace v pravý čas. Pro rozvoj dítěte je důležité, aby v jeho blízkosti byl vždy dostatek podnětů, a tím byl uspokojován jeho zájem o svět kolem něj.⁵⁸

Potřeba uvědomění si vlastní identity neboli vlastního „já“, kdy si dítě nastavuje vlastní společenské hodnoty, se za normálních podmínek objevuje mezi druhým a třetím rokem života. Dítě si vytváří představu o sobě podle toho, jak jej lidé přijímají, hodnotí, oceňují, odmítají apod. Jde především o lidi nejbližší a jejich názory. Utvářená identita, která úzce souvisí se sebevědomím, ovlivňuje prožívání společenských vztahů a vývoj společenských postojů v dalších vývojových fázích života dítěte.⁵⁹

Další potřebou, která se řadí do této skupiny, je potřeba smysluplnosti světa, což znamená, aby se podněty, které dítě přijímá, staly poznatky a zkušenostmi. Je nutné, aby byly smysluplně a postupně organizovány a zpracovávány. Jestliže jsou podněty dítěti předkládány v určitém logickém sledu a dítě je odměňováno pozorností rodiny či nejbližších, pak se proces učení může rozvíjet celkem snadno jako jistá samozřejmost. Potřeba jistoty je podmínkou pro žádoucí vnitřní integraci osobnosti dítěte. Ta se uspokojuje především v citových vztazích dítěte k rodičům. Za specifický vztah můžeme uvést vztah dítěte k matce, který se utváří již kolem 6. měsíce života a je jedním z předpokladů pro utváření vztahů dítěte k druhým lidem.⁶⁰

---

⁵⁷ MATĚJČEK, Zdeněk. *Co děti nejvíc potřebují*. Vyd. 6. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0398-8.

⁵⁸ MATĚJČEK, Zdeněk. *Co děti nejvíc potřebují*. Vyd. 6. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0398-8.

⁵⁹ MATĚJČEK, Zdeněk. *Co děti nejvíc potřebují*. Vyd. 6. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0398-8.

⁶⁰ MATĚJČEK, Zdeněk. *Co děti nejvíc potřebují: eseje z dětské psychologie*. Vyd. 2. Praha: Portál, 1995. ISBN 80-7178-058-8.

Do kategorie psychických potřeb dítěte můžeme na závěr uvést ještě potřebu otevřené budoucnosti, která podněcuje a udržuje životní aktivitu. Naopak uzavřená budoucnost vede k apatii, zoufalství a pocitům beznaděje. Tato potřeba se nejvíce rozvíjí v mladším dospívání, vrcholu dosahuje v době vrcholu reprodukce, ve stáří se opět zkracuje.⁶¹

S psychickými potřebami úzce souvisí možná psychická deprivace, která se může projevit tehdy, když není jedinec dlouhodobě uspokojován ve svých psychických potřebách, které jsou nezbytné pro adekvátní rozvoj jeho osobnosti. Může dojít k tomu, že nebude schopen se přizpůsobit, bude se chovat atypicky, někdy až asociálně.⁶²

4.1.3 Sociální potřeby

Sociální potřeby bývají často přiřazovány k potřebám psychickým a označují se jako potřeby psychosociální. V této práci je tato kategorie pojata jako samostatná. Mezi sociální potřeby patří získání sociálních dovedností, vzorů pravidel chování v sociální komunikaci a porozumění nonverbální komunikaci, ochrana před všemi formami interpersonálního násilí, zvládnání stresových situací v různých sociálních prostředích, porozumění intra a interkulturním rozdílům.⁶³

4.1.4 Vývojové potřeby

Potřeby dítěte se mění v čase, s růstem a vývojem dítěte a jeho zvláštnostmi. Důležitým aspektem je motivace, která vede jedince k vyhledávání a poznávání nových skutečností, poznatků a činností.⁶⁴

4.2 Funkce rodiny

Funkce rodiny nebyly v historii lidské společnosti vždy stejné, řada funkcí rodiny se vyvíjela a měnila. Změna funkcí souvisela se změnami společenských podmínek, některé

---

⁶¹ MATĚJČEK, Zdeněk. *Co děti nejvíc potřebují: eseje z dětské psychologie*. Vyd. 2. Praha: Portál, 1995. ISBN 80-7178-058-8.

⁶² VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0225-7.

⁶³ VANÍČKOVÁ, Eva. FAIERAJZLOVÁ, Věra. NEJEDLÁ, Marie. *Škola přátelská dětem*. Stručný průvodce manuálem UNICEF pohledem nejlepšího zájmu dětí. Praha: UK v Praze – 3. LF, 2012. ISBN 978-80-260-2883-3.

⁶⁴ ČÁP, J. *Psychologie výchovy a vyučování*. Praha: Karolinum, 1993. ISBN 80-7066-534-3.

funkce ustupovaly do pozadí nebo zcela zmizely, jiné naopak nabývaly na důležitosti a vznikaly.

„Funkcemi rodiny chápeme úkoly, jež rodina plní vůči svým členům a také vůči celé společnosti.“⁶⁵ Výrost uvádí, že „za funkce rodiny jsou dnes nejčastěji považovány biologicko-reprodukční funkce, ekonomicko-zabezpečovací funkce, socializačně výchovná funkce, ochranná funkce a emocionální funkce.“⁶⁶

4.2.1 Biologicko-reprodukční funkce

Hlavním významem je zachování lidstva. „Kromě toho, že je rodina biologicky důležitá pro udržení lidstva, je také jednotkou společnosti. Reprodukuje člověka jako organismus i jako bytost kulturní.“⁶⁷ Biologicko-reprodukční funkce se v průběhu let proměňuje možná více než jakákoliv jiná. Rodičovství je podle statistik oddalováno a počet dětí je také redukován. Reprodukční funkce rodiny se tedy dostává do pozadí. Roste také počet případů, kdy rodiče neplánují mít dítě vůbec. Rodina uspokojuje základní biologické potřeby svých členů (tzn. výživu, spánek, bydlení, oblečení apod.) a sexuální potřeby spojené s potřebou mít vlastní rodinu. Poruchou této funkce nazýváme stav, kdy se děti v rodině z jakéhokoliv důvodu nerodí nebo se rodí nějak poškozené. Biologicko-reprodukční funkce je silně spjata s funkcí ekonomicko-zabezpečovací.⁶⁸

4.2.2 Ekonomicko-zabezpečovací funkce

Ekonomicko-zabezpečovací funkce je dávana do souvislosti s celospolečenským systémem, protože rodina je považována za malou jednotku celého ekonomického systému ve společnosti. Spíše se ale váže ke konkrétnímu hmotnému zabezpečování rodiny. V tradičních společnostech byla rodina chápána jako samostatná výrobní jednotka, v moderní společnosti je zajišťování ekonomické funkce závislé především na povaze společenského systému a jeho změn a s tím souvisí témata jako nezaměstnanost,

---

⁶⁵ STŘELEČ, Stanislav a kol. *Studie z teorie a metodiky výchovy II*. Brno: Masarykova univerzita, 2005. ISBN 80-210-3687-7. s. 78.

⁶⁶ VÝROST, Jozef. SLAMĚNÍK, Ivan. *Aplikovaná sociální psychologie*. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-269-6. s. 326.

⁶⁷ MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1993. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-901424-7-8. s. 10.

⁶⁸ KRAUS, Bohuslav., POLÁČKOVÁ, Věra. *Člověk, prostředí, výchova*. Brno: Paido, 2001. ISBN: 8073150042.

zaměstnanost žen, výše reálných příjmů, struktury a podmínky sociálního zabezpečení pro rodiny s dětmi a další. Životní úroveň rodiny je závislá na příjmech členů rodiny, na velikosti rodiny i úrovni její spotřeby. Materiální a příjmová úroveň rodiny je jedna ze složek ovlivňující celkový sociální status rodiny. Stále platí také to, že děti představují pro rodinu značné finanční zatížení, a proto zde existuje souvislost s funkcí reprodukční, kdy řada párů přemýšlí, jestli si dítě mohou finančně „dovolit“.⁶⁹

4.2.3 Socializačně výchovná funkce

Vzhledem k tomu, že rodina je primární skupinou, která tuto funkci poskytuje dítěti nejdříve, je řazena k funkcím nejdůležitějším. Rodina předává svým dětem kulturní vzorce, zvyky, obyčeje a tradice. Je důležité si uvědomit, že proces není jednostranný, ale přítomnost dětí zpětně ovlivňuje rodiče, proces socializace je tedy oboustranný. Důležitým faktorem socializace je komunikace v rodině, a to v rovině verbální i nonverbální. Rodina tak vytváří a předává svým dětem určitý sociální a kulturní kapitál, ovlivňuje životní postoje, aspirace a plány. Dítě si díky ní osvojuje základní návyky a způsoby chování ve společnosti.⁷⁰

Rodina nese hlavní odpovědnost za výchovu svých dětí, což je ukotveno také v právních normách. V současné době se výchovná funkce často přenáší z rodičů na školu a jiné organizace, a tím může dojít k odcizování dětí od rodiny. Často rodina také neúměrně zatěžuje dítě svými problémy, čímž se může výchovná funkce vytrácet.

4.2.4 Ochranná funkce

Rodina je místem, které chrání všechny své členy před škodlivými vlivy okolního světa. Měla by být místem bezpečí a jistoty. Rodina zajišťuje ochranu všem svým členům. Ochranná funkce je zaměřena především na slabší složku rodiny tzn. na děti.⁷¹

---

⁶⁹ MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1993. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-901424-7-8.

⁷⁰ MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1993. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-901424-7-8.

⁷¹ MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 3., rozš. a přeprac. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-86429-19-9.

4.2.5 Emocionální funkce

Obsahem emocionální funkce je poskytování citového zázemí členům rodiny. Jde hlavně o pocit vzájemné lásky všech členů rodiny, o jistotu, že rodina svému členovi v případě potřeby pomůže, podpoří ho, že je ochotna identifikovat se s jeho cíli. Nedostatečné zabezpečení jednotlivých funkcí v dysfunkčních rodinách vede k deprivaci členů rodiny, především k deprivaci dítěte. V extrémních případech může dojít až k týrání dítěte či jiného člena rodiny. Emocionální funkce je obzvláště v dnešní době spojena také s funkcí ekonomickou.⁷²

Procházka uvádí ještě další druhy funkcí rodiny, a to domestikační, která má zajistit životní potřeby členů rodiny a vytvořit faktické zázemí, ve kterém členové naleznou útočiště a emocionální přijetí, pocit bezpečí a jistoty, funkci rekreační a regenerační, která spočívá ve společném a aktivním trávení volného času rodiny.⁷³

4.3 Poruchy funkcí rodiny

Poruchy rodiny je možné chápat jako situace, kdy rodina z nějakého důvodu a v různé míře neplní základní požadavky a úkoly dané společenskou normou na rodinu, objevuje se selhání některého nebo některých členů rodiny, může být porucha jedné i více funkcí dohromady.

Příčin poruch rodiny vzhledem k dítěti může být velké množství, mohou mít mnoho podob a mají různý charakter. Mohou vycházet z chyb jednotlivých členů rodiny, ale také mohou být systémové a společensky podmíněné. Nesmíme také zapomínat na vzájemnou interakci mezi lidmi, protože žádný proces se neděje izolovaně.⁷⁴

Poruchy se mohou vázat na jednu, několik či na všechny základní funkce rodiny. Jednotlivé poruchy funkce rodiny mohou být a často také jsou vzájemně propojeny. Dunovský uvádí jako příklad rodinu s nedostatečným hmotným zabezpečením, ve které žena, jež otěhotněla nechtěně, nemá dostatečnou výživu či informace o způsobu stravování v těhotenství, důsledkem je vrozená vývojová vada narozeného dítěte či ohrožené

---

⁷² DUNOVSKÝ, Jiří. *Dítě a poruchy rodiny*. 1. vyd. Praha: Avicenum, 1986. ISBN 08-040-86.

⁷³ PROCHÁZKA, Miroslav. *Sociální pedagogika*. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-3470-5.

⁷⁴ DUNOVSKÝ, Jiří. *Dítě a poruchy rodiny*. Praha: Avicenum, 1986. ISBN 08-040-86.

těhotenství, v dalším vývoji dítěte dochází k problému kulturní deprivace a nedostatku stimulů při výchově a péči.⁷⁵

Poruchy mohou dosahovat různé intenzity a můžeme je dále rozřadit na poruchy vratné a nevratné. Poruchám rodiny se věnují především Dunovský a Matějček, kteří provedli také rozdělení těchto poruch.

Dysfunkce rodiny podle Dunovského

Dunovský rozděluje dysfunkce rodiny do čtyř skupin: dysfunkce biologicko-reprodukční, ekonomicko-zabezpečovací, socializačně-výchovná a emocionální.

V případě biologicko-reprodukční poruchy „mluvíme o poruše tehdy, pokud se v rodině z nejrůznějších důvodů děti nerodí nebo se rodí děti nějak poškozené, je to oblast různých speciálních věd jako je speciální pedagogika, psychopatologie, genetika apod. Můžeme sem zařadit také případy, kdy se dítě narodí neplánovaně, či rodiče nejsou schopni zastávat rodičovskou roli.“⁷⁶

Ekonomicko-zabezpečovací porucha nastává v případě, kdy rodiče nemohou nebo se nechtějí zapojit do pracovního procesu, a tak zabezpečit sebe a svoji rodinu. Projevuje se nouzí či hmotným nedostatkem a rodina je závislá na sociálním systému. V rodině se mohou objevovat patologické rysy osobnosti jako je mentální retardace rodičů, alkoholismus, asociální chování, agrese, delikvence, ale také nemoc v rodině, invalidita rodičů, stáří apod. Zvláštní skupinou je pak rodina s více dětmi s podprůměrným ekonomickým standardem. Socializačně-výchovná dysfunkce je stejně závažná jako následující emocionální dysfunkce, protože zasahuje do celé struktury rodinného i společenského soužití. K dysfunkci dochází v případě, kdy se rodiče nemohou o dítě starat, a to například z důvodu nemoci, v situacích jako je válka, povodně, v nezaměstnanosti. Dalším případem jsou rodiče, kteří se nechtějí o dítě starat, pro ilustraci lze uvést poruchy osobnosti samotných rodičů, které jim zabraňují plnit plnou právní odpovědnost vůči dětem, ale častěji je to nezájem rodiče o dítě (dítě žije jen s matkou, s prarodiči apod.). Poslední skupinou jsou rodiče, kteří se nedovedou starat o děti, a to

---

⁷⁵ DUNOVSKÝ, Jiří. *Dítě a poruchy rodiny*. Praha: Avicenum, 1986. ISBN 08-040-86.

⁷⁶ DUNOVSKÝ, Jiří. *Dítě a poruchy rodiny*. Praha: Avicenum, 1986. ISBN 08-040-86. s. 90.

z důvodů jako je nezralost rodičů, dítě mimomanželské, handicapované, rozvod v rodině a probíhající hádky apod.⁷⁷

Porucha emocionální funkce je velmi závažná, protože zasahuje všechny ostatní sféry života uvnitř rodiny i vztah ke společnosti. Mezi emocionální poruchy řadíme rozvrat v rodině, rozchody rodičů, nedostatečný zájem rodičů o dítě, ztráta citového zázemí v rodině, CAN apod. Způsobuje, že dítě ztrácí pocit jistoty a bezpečí. Porucha emocionality je často považována za zdroj většiny rodinných poruch. Z pohledu dítěte se jedná o narušení klidné a vyrovnané rodinné atmosféry, o kterou je dítě připraveno.⁷⁸

Dysfunkce rodiny podle Matějčka

Matějček rozlišuje dysfunkční rodiny z hlediska rodinné patologie – neintegrováná rodina, rozštěpená rodina, externě integrovaná rodina, interně integrovaná rodina, represivní rodina, impulzivní rodina, rodina s preferovaným subsystémem, nesouměrná rodina s vyhraněnou dominancí některého ze subsystémů a rodina s nejasnými vnitřními hranicemi.⁷⁹

Neintegrováná rodina (chaotická, mnoha problémová, rozpadlá) se vyznačuje nízkou soudržností a vysokou mírou hostility mezi jejími členy. V rozštěpené rodině jsou různé variace koalic členů. V externě integrované rodině (nezralá, dětinská) vnitřní stabilitu udržují osoby mimo rodinu či instituce. Interně integrovaná rodina (uzavřená, sociálně izolovaná) má vysokou kohezi, která narušuje vztahy s vnějším světem. V represivní rodině (neurotická, perfekcionistická) se vzájemně nesdělované negativní pocity transformují v neurotické či psychosomatické příznaky. Impulzivní rodina (agresivní, deviantní) je taková, kde členové odreagovávají své afektivní napětí vně i uvnitř rodiny. Dalším typem je rodina s preferovaným subsystémem a posledními jsou rodiny nesouměrné s vyhraněnou dominancí některého ze subsystémů a rodiny s nejasnými vnitřními hranicemi.⁸⁰

---

⁷⁷ DUNOVSKÝ, Jiří. *Dítě a poruchy rodiny*. 1. vyd. Praha: Avicenum, 1986. ISBN 08-040-86.

⁷⁸ FISCHER, Slavomil., ŠKODA, Jiří. *Sociální patologie: závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*. Praha: Grada, 2014. ISBN 978-80-247-5046-0.

⁷⁹ MATĚJČEK, Zdeněk. *Dysfunkční rodina. Teoretické a diagnostické aspekty*. Ostrava: Scholaforum, 1996. Tematický sešit. ISBN: 80-86058- 58-1.

⁸⁰ MATĚJČEK, Zdeněk. *Dysfunkční rodina. Teoretické a diagnostické aspekty*. Ostrava: Scholaforum, 1996. Tematický sešit. ISBN: 80-86058- 58-1.

5 Systém péče o dítě

Česká republika je od svého vzniku smluvní stranou Úmluvy o právech dítěte, neboť Česká republika přejala všechny mezinárodní závazky České a Slovenské federativní republiky. Úmluva byla podepsána již 30. září 1990 v rámci České a Slovenské Federativní republiky. Ratifikační listina byla po vyjádření souhlasu Federálního shromáždění České a Slovenské Federativní republiky a ratifikaci prezidentem uložena dne 7. ledna 1991. Úmluva byla publikována ve Sbírce zákonů jako sdělení Federálního ministerstva zahraničních věcí pod č. 104/1991 Sb.

Úmluva disponuje vlastním kontrolním mechanismem, kterým je Výbor pro práva dítěte. Výbor je orgán příslušný pro posuzování dosažené úrovně implementace Úmluvy. Samotná kontrola probíhá pravidelným předkládáním zpráv smluvních států Výboru a hodnocením těchto zpráv Výborem.⁸¹

K Úmluvě byly přijaty tři opční protokoly - Opční protokol k Úmluvě o právech dítěte o zapojování dětí do ozbrojených konfliktů, Opční protokol k Úmluvě o právech dítěte o prodeji dětí, dětské prostituci a dětské pornografii a Opční protokol k Úmluvě o právech dítěte zavádějící postup předkládání oznámení. Česká republika přistoupila k Opčnímu protokolu k Úmluvě o právech dítěte o zapojování dětí do ozbrojených konfliktů ke dni 12. února 2002. Opční protokol k Úmluvě o právech dítěte o prodeji dětí, dětské prostituci a dětské pornografii ratifikovala Česká republika dne 26. září 2013. Třetí opční protokol vytváří nový mechanismus zasilání individuálních oznámení, který umožní upozornit na konkrétní případy porušování Úmluvy nebo některého z jejích prvních dvou opčních protokolů. V platnost vstoupil dne 14. dubna 2014. Česká republika ho podepsala dne 30. dubna 2015. Ratifikační listina České republiky k tomuto protokolu byla dne 2. prosince 2015 uložena u generálního tajemníka OSN v New Yorku. Pro Českou republiku vstoupí tento protokol v platnost tři měsíce od uložení ratifikační listiny.⁸²

---

⁸¹ BŮŽEK, Antonín, MICHALÍK, Jan. Informatorium (nejen) o právech dítěte se zřetelem k otázkám výchovy a vzdělávání. Olomouc: Univerzita Palackého: 2002.

⁸² UNICEF [online]. [cit. 2016-01-22]. About the Convention. Dostupné z: http://www.unicef.org/rightsite/237_202.html

Česká republika se přistoupením k Úmluvě o právech dítěte zavázala k respektování a zabezpečení práv dětí stanovených Úmluvou. Zajištění ochrany práv dětí je povinností celé společnosti, garantem této ochrany je stát.

Oblast ochrany práv dětí, podpory rodiny, náhradní rodinné péče a péče o ohrožené děti je v současné době rozčleněna mezi několik rezortů. Tato roztříštěnost systému je kritizována Výborem OSN pro práva dítěte.

Cílem v oblasti péče o dítě je vytvoření systému, který zajistí důslednou ochranu všech práv každého dítěte a naplňování jeho potřeb, systém podporující zvyšování kvality života dětí a rodin, eliminující diskriminaci a nerovný přístup vůči dětem a podporující všestranný rozvoj dítěte v jeho přirozeném rodinném prostředí, případně v náhradním rodinném prostředí, to vše za participace dítěte na rozhodovacích procesech, které se ho bezprostředně dotýkají. Je důležité si uvědomit, že určité skupiny dětí a rodin vyžadují speciální přístupy a pozornost.⁸³

5.1 Péče o dítě v rodině

Ve společnosti je přirozené, že se o dítě po jeho narození starají jeho rodiče a uspokojují jeho základní potřeby. Musíme si ovšem uvědomit, že existují také rodiče, kteří se z nejrůznějších důvodů nemohou, nechťejí nebo neumějí o své děti starat a v některých případech rodiče své děti dokonce opouštějí. Důvody této situace se různí, může to být v důsledku nemoci, nezájmu, pohodlí, neschopnosti a podobně. V Úmluvě o právech dítěte je ukotveno, že dítě má právo žít s oběma rodiči a udržovat s nimi styk, není-li to v rozporu s jeho zájmy. Oddělení dítěte od rodičů proti jejich vůli je možné jen v případě, že je to v zájmu dítěte, a může se uskutečnit jen soudním rozhodnutím.

Oblast péče o dítě je ukotvena nejen v Úmluvě o právech dítěte, ale v mnoha dalších zákonech platných v České republice. Pro tuto práci je stěžejním právním předpisem nový občanský zákoník, který zahrnuje oblast rodinného práva.

V České republice je založení rodiny, řádná výchova dětí a vzájemná podpora a pomoc hlavním účelem manželství. Manželé mají rovné povinnosti a rovná práva, jsou si navzájem povinni úctou, jsou povinni žít spolu, být si věrni, vzájemně respektovat svou důstojnost, podporovat se, udržovat rodinné společenství, vytvářet zdravé rodinné prostředí

---

⁸³ BŮŽEK, Antonín, MICHALÍK, Jan. Informatorium (nejen) o právech dítěte se zřetelem k otázkám výchovy a vzdělávání. Olomouc: Univerzita Palackého: 2002.

a společně pečovat o děti. Manžel je také povinen při volbě svých pracovních, studijních a podobných činností brát zřetel na zájem rodiny, druhého manžela a nezletilého dítěte, které nenabylo plné svéprávnosti a které žije spolu s manžely v rodinné domácnosti, a popřípadě dalších členů rodiny. O záležitostech rodiny a o způsobu života rodiny se mají manželé dohodnout.⁸⁴

Matkou dítěte je žena, která je porodila. V případě otcovství může být situace komplikovanější. Narodí-li se dítě v době od uzavření manželství do uplynutí třístého dne poté, co manželství zaniklo nebo bylo prohlášeno za neplatné, anebo poté, co byl manžel matky prohlášen za nezvěstného, má se za to, že otcem je manžel matky. Narodí-li se dítě ženě znovu provdané, má se za to, že otcem je manžel pozdější, i když se dítě narodilo před uplynutím třístého dne poté, co předchozí manželství zaniklo nebo bylo prohlášeno za neplatné. Občanský zákoník dále uvádí, že narodí-li se dítě v době mezi zahájením řízení o rozvodu manželství a třístým dnem po rozvodu manželství, a manžel, popřípadě bývalý manžel matky prohlásí, že není otcem dítěte, zatímco jiný muž prohlásí, že je otcem dítěte, má se za to, že otcem je tento muž, připojí-li se matka k oběma prohlášením. Narodí-li se dítě, které je počato umělým oplodněním, ženě neprovdané, má se za to, že otcem dítěte je muž, který dal k umělému oplodnění souhlas. V jiném případě se má za to, že otcem je muž, jehož otcovství bylo určeno souhlasným prohlášením matky a tohoto muže. Takto lze určit otcovství i k dítěti ještě nenarozenému, je-li již počato.⁸⁵

5.1.1 Rodiče a děti

Vztahy mezi rodiči a dětmi nejsou vázány pouze společenskými pravidly, ale vztahuje se na ně také česká legislativa, z čehož plyne, že rodiče a dítě mají vůči sobě navzájem práva a povinnosti. Rodičovská odpovědnost náleží stejně oběma rodičům. Účelem povinností a práv k dítěti je podle zákona zajištění morálního a hmotného prospěchu dítěte. Povinnosti a práva rodičů spojená s dítětem vznikají narozením dítěte a zanikají nabytím jeho zletilosti. Povinností dítěte je dbát svých rodičů. Rodiče mají právo usměrňovat dítě výchovnými opatřeními až do svéprávnosti dítěte a dítě je povinno se těmito opatřeními podřídit. Ve vztahu rodičů a dětí je upravena také vyživovací povinnost, která není totéž,

---

⁸⁴ *Nový občanský zákoník 2014: rejstřík*. Ostrava: Sagit, 2012. ISBN 978-80-7208-920-8.

⁸⁵ *Nový občanský zákoník 2014: rejstřík*. Ostrava: Sagit, 2012. ISBN 978-80-7208-920-8.

co rodičovská odpovědnost. Trvání vyživovací povinnosti a práva na výživné nezávisí na nabytí zletilosti ani svéprávnosti.⁸⁶

Rodičovská odpovědnost spočívá v péči o dítě, především péči o zdraví dítěte, ale také jde o péči o tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj dítěte. Dalšími oblastmi rodičovské odpovědnosti jsou ochrana dítěte, udržování osobního styku s dítětem, zajišťování výchovy a vzdělání, určení místa bydliště, zastupování a spravování jmění. Trvání a rozsah rodičovské odpovědnosti může změnit jen soud. Pro rozhodnutí soudu, které se týká rozsahu rodičovské odpovědnosti nebo způsobu či rozsahu, v jakém ji rodiče mají vykonávat, jsou určující zájmy dítěte.⁸⁷

Může dojít i k situaci, kdy se dítě stane rodičem. Výkon rodičovské odpovědnosti nezletilého rodiče, který dříve přiznáním svéprávnosti nebo uzavřením manželství nenabyl plné svéprávnosti, je až do doby, kdy nabude plnou svéprávnost, pozastaven. Tato skutečnost se nevztahuje na povinnost a právo péče o dítě, ledaže soud vzhledem k osobě rodiče rozhodne, že výkon také této povinnosti a tohoto práva se pozastavuje až do doby, kdy rodič nabude plnou svéprávnost.⁸⁸

Nevykonává-li rodič svoji rodičovskou odpovědnost řádně a vyžaduje-li to zájem dítěte, soud jeho rodičovskou odpovědnost omezí, nebo omezí její výkon, a zároveň stanoví rozsah tohoto omezení, soud může rodiče jeho rodičovské odpovědnosti také zbavit. Ve všech případech je nutné posouzení zájmu dítěte.⁸⁹

Občanský zákoník umožňuje také zásahy v rámci rodiny, a to především v případě, že o dítě není dostatečně pečováno, anebo je dítě v ohrožení života, nebo je narušen či vážně ohrožen jeho normální vývoj nebo jeho jiný důležitý zájem. V těchto případech soud upraví předběžně poměry dítěte na nezbytně nutnou dobu. Soud může také napomenout vhodným způsobem dítě, rodiče, nebo osobu, do jejíž péče bylo dítě svěřeno, další možností je stanovit nad dítětem dohled a provádět jej za součinnosti školy, orgánu sociálně-právní ochrany dětí, popřípadě dalších institucí a osob, nebo uložit dítěti nebo rodičům omezení bránící škodlivým vlivům na jeho výchovu, zejména zákazem určitých

---

⁸⁶ *Nový občanský zákoník 2014: rejstřík*. Ostrava: Sagit, 2012. ISBN 978-80-7208-920-8.

⁸⁷ *Nový občanský zákoník 2014: rejstřík*. Ostrava: Sagit, 2012. ISBN 978-80-7208-920-8.

⁸⁸ *Nový občanský zákoník 2014: rejstřík*. Ostrava: Sagit, 2012. ISBN 978-80-7208-920-8.

⁸⁹ *Nový občanský zákoník 2014: rejstřík*. Ostrava: Sagit, 2012. ISBN 978-80-7208-920-8.

činností. Soud v těchto případech sleduje, zda je dodržováno výchovné opatření, o kterém rozhodl, a hodnotí jeho účinnost zpravidla v součinnosti s orgánem sociálně-právní ochrany dětí, popřípadě dalšími osobami.⁹⁰

5.1.2 Klinické rodiny

Klinická rodina je rodina se specifickými problémy a potřebami. Tato rodina je ohrožena závadami a poruchami v plnění svých základních funkcí a často vyžaduje odbornou pomoc.

Jednou z typů klinických rodin je rodina zanedbávající nebo týrající děti. Týráním dětí Matoušek míní jejich nepřiměřené fyzické trestání. Zanedbáváním dítěte je u něj označována „rodičovská nevíšimavost vůči podstatným potřebám dítěte – takoví rodiče nereagují na zřetelné signály nouze nebo deprivace svých dětí. Obojí rodičovský postoj se někdy vyskytuje v téže rodině, u téhož rodiče. Pokud se rodič chová jak agresivně, tak nevíšimavě, považuje se za závažnější problém nevíšimavost, i když na první pohled jsou děti víc ohroženy rodičovskou agresivitou. Porovnání skupiny týraných a zanedbávaných dětí však ukáže, že zanedbávané děti prosperují hůř.“⁹¹ Rodiny zanedbávající i týrající děti mají společné znaky, kterými jsou: necitlivost k potřebám dítěte, častá kritika dítěte, časté emocionální výbuchy. Co se týká osobnostních rysů těchto rodičů, tak převládá agresivita, rigidní nutkavost nebo pasivní závislost a nezralost. Vztahy v rodině se dají charakterizovat jako nepřátelské s převládající kritikou a tresty.

Dalšími typy klinických rodin jsou podle Matouška rodiny se zneužívanou nebo týranou ženou, rodiny s přítomností fyzické nemoci, rodiny se členem s psychickou poruchou, rodiny s mentálně retardovaným dítětem, rodiny s tělesně postiženým dítětem, rodiny mladistvých delikventů, rodiny svobodných matek, rodiny s dospělým alkoholikem, rodiny, kde dojde k rozvodu, rekonstruované rodiny, uprchlické rodiny, romské rodiny.⁹²

Vzhledem k zaměření empirické části práce je důležité přiblížit především rodinu, kde došlo k rozvodu manželství, rekonstruovanou rodinu a rodinu svobodné matky.

---

⁹⁰ *Nový občanský zákoník 2014: rejstřík*. Ostrava: Sagit, 2012. ISBN 978-80-7208-920-8.

⁹¹ MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 3., rozš. a přeprac. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-86429-19-9. s. 56.

⁹² MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 3., rozš. a přeprac. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-86429-19-9.

Rodina a rozvod

Rozvod je zásahem do celého rodinného systému. Nejde pouze o stránku právní a ekonomickou, ale hlavně rodičovskou, psychickou a sociální. Matoušek⁹³ uvádí jako normu, kdy dojde k opětovné stabilizaci rodiny po rozvodu, interval od dvou do pěti let.

Podle Matouška je předpoklad, že řádná výchova dětí je možná jen v úplné rodině hrubým zjednodušením. Jako příklad uvádí období těsně před rozpadem Československé federativní republiky, kdy bylo vychováváno přes 200 000 malých dětí v neúplných rodinách, a řada z těchto dětí žila v lepším domácím klimatu, než v jakém žila před rozvodem svých rodičů. Dalším faktorem, který ovlivňuje vztahy v rodině v době kolem rozvodu je soudní praxe.⁹⁴

Rozvod manželství je legislativně ošetřen v novém občanském zákoníku. Dá se říci, že zákon upravuje tři typy rozvodu manželství. Především je to rozvod, u něhož je soud povinen zkoumat příčiny rozvratu manželství. Dalším typem je rozvod dohodou, který je s ohledem na vztahy mezi členy rodiny nejlepší variantou. Zabezpečuje totiž, že jsou manželé schopni dohody. Předpoklady pro tuto formu rozvodu jsou následující: manželství musí trvat nejméně rok, manželé spolu déle než šest měsíců nežijí, manželé se musí na rozvodu dohodnout, respektive ten, který návrh nepodal, se k němu musí připojit, manželé se musí shodnout na příčinách rozvratu manželství, musí být opatrovnickým soudem pravomocně schválena dohoda o úpravě poměrů k nezletilým nesvéprávným dětem pro dobu po rozvodu manželství a musí být uzavřeny a úředně ověřeny dohody o úpravě majetkových poměrů, bydlení, popřípadě výživného bývalého manžela pro dobu po rozvodu. Třetí forma rozvodu není v praxi příliš běžná, ale je také jednou z variant, jedná se o rozvod sankční, ztížený či s tzv. tvrdostní klauzulí. Časová omezenost této zpřísněné formy rozvodu je upravena tak, že do uplynutí více jak tříleté odluky (nežijí-li manželé spolu) nepřichází sankční rozvod vůbec v úvahu a je-li naplněn základní předpoklad - hluboký a trvalý rozvrat, rozvede soud manželství prvním způsobem. Po dobu tří let však soud manželství nerozvede, přestože je rozvráceno, v případech byl-li by rozvod v rozporu se zájmem nezletilého dítěte manželů, které nenabylo plné svéprávnosti, nebo by byl

---

⁹³ MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 3., rozš. a přeprac. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003, 161 s. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-86429-19-9.

⁹⁴ MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 3., rozš. a přeprac. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003, 161 s. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-86429-19-9.

rozvod v rozporu se zájmem manžela, který se na rozvratu porušením manželských povinností převážně nepodílel a kterému by byla rozvodem způsobena zvláště závažná újma - s tím, že mimořádné okolnosti svědčí ve prospěch zachování manželství.⁹⁵

Podmínkou pro to, aby manželství mohlo být rozvedeno, je rozhodnutí o úpravě poměrů nezletilých dětí pro dobu po rozvodu. Manželství nelze rozvést, dokud toto rozhodnutí nenabude právní moci. V tomto rozhodnutí soud zejména určí, komu bude dítě svěřeno do výchovy a jak má každý z rodičů přispívat na jeho výživu.⁹⁶

Otázka určení péče o děti po rozvodu manželství je předurčena otázkou, o jaký typ rozvodu se jedná. Rozhodnutí o úpravě výkonu rodičovské zodpovědnosti může být nahrazeno dohodou rodičů, kterou musí schválit soud, jinak není platná. Naproti tomu dohoda o úpravě styku rodičů s dítětem nemusí být soudem schválena. Zákon vychází z přesvědčení, že pro dítě je nejlepší, aby se rodiče o úpravě styku s dítětem dohodli. Soud však styk rodičů s dítětem upraví, pokud to vyžaduje zájem na jeho výchově a poměry v rodině. Jestliže je to nutné v zájmu dítěte, je soud oprávněn upravit též styk dítěte s prarodiči a sourozenci.⁹⁷

Občanský zákoník uvádí, že soud může svěřit dítě do péče jednoho z rodičů, nebo do střídavé péče, nebo do společné péče. Je-li to potřebné v zájmu dítěte, může soud dítě svěřit i do péče jiné osoby než rodiče, V případě, že je dítě svěřeno do společné péče, je třeba, aby s tím rodiče souhlasili.⁹⁸

Společná péče znamená, že dítě bude i po rozvodu žít společně s rodiči například ve stejném bytě či domě a péče střídavá, že dítě bude střídavě žít u matky a otce ve dvou různých prostředích. U střídavé péče je možná, ovšem poněkud komplikovaná, i ta varianta, kdy dítě zůstává v jednom prostředí, kde se v určitých časových intervalech střídají rodiče.⁹⁹

---

⁹⁵ *Nový občanský zákoník 2014: rejstřík*. Ostrava: Sagit, 2012. ISBN 978-80-7208-920-8.

⁹⁶ *Nový občanský zákoník 2014: rejstřík*. Ostrava: Sagit, 2012. ISBN 978-80-7208-920-8.

⁹⁷ *Nový občanský zákoník 2014: rejstřík*. Ostrava: Sagit, 2012. ISBN 978-80-7208-920-8.

⁹⁸ *Nový občanský zákoník 2014: rejstřík*. Ostrava: Sagit, 2012. ISBN 978-80-7208-920-8.

⁹⁹ Rozhodování soudu o úpravě styku rodičů s nezletilým dítětem. I.ÚS 48/04 ze dne 27. 1. 2005. [online]. [cit. 2016-01-08]. Dostupné z: http://nalus.usoud.cz/Search/GetText.aspx?sz=1-266-10_3

Při rozhodování o svěření do péče soud rozhoduje tak, aby rozhodnutí odpovídalo zájmu dítěte. Soud přitom bere ohled na osobnost dítěte, zejména na jeho vlohy a schopnosti ve vztahu k vývojovým možnostem a životním poměrům rodičů, jakož i na citovou orientaci a zázemí dítěte, na výchovné schopnosti každého z rodičů, na stávající a očekávanou stálost výchovného prostředí, v němž má dítě napříště žít, na citové vazby dítěte k jeho sourozencům, prarodičům, popřípadě dalším příbuzným i nepříbuzným osobám. Soud vezme vždy v úvahu, který z rodičů dosud o dítě řádně pečoval a řádně dbal o jeho citovou, rozumovou a mravní výchovu, jakož i to, u kterého z rodičů má dítě lepší předpoklady zdravého a úspěšného vývoje. Soud při rozhodování o svěření dítěte do péče dbá rovněž na právo dítěte na péči obou rodičů a udržování pravidelného osobního styku s nimi, na právo druhého rodiče, jemuž dítě nebude svěřeno, na pravidelnou informaci o dítěti, dále soud bere zřetel rovněž ke schopnosti rodiče dohodnout se na výchově dítěte s druhým rodičem.¹⁰⁰

Matoušek také uvádí Montalvovu typologii interpersonálního uspořádání v rodinách po rozvodu, která umožňuje odhadovat další vývoj a jeho rizika a která může být i vodítkem pro profesionála poskytujícího rodině pomoc v souvislosti s rozvodem. Je to typ „systém s jedním kompasem“, který se týká ve většině případů matky, která využívá dítě jako kompasu, který ji má orientovat v porozvodových obtížích. Dítě se tak stává zdrojem opory, ale někdy i překážkou, protože silný vztah k dítěti zasahuje do matčiných nových vztahů. Dítě tyto matčiny pokusy vnímá jako matčinu zradu na otci. Toto vměšování dítěte do nových vztahů může matka nevědomky vítat. Svoji nejistotu může promítat do dítěte a udržovat si tak zdání kompetence. Rizika tohoto uspořádání jsou nasnadě – matka má znesnadněné seznámení s dalším mužem a dítě je zatíženo posilováním, „ochraňováním“ matky.¹⁰¹

Dalším typem je „bezmocný rodič“, kde je opět častějším aktérem osoba matky, jejíž projevy bezmoci mají přivolat zpátky muže, který z rodiny odešel. Dítě se projevuje jako obtížně výchovně zvládnutelné, má problémy ve škole. Otec se snaží pomáhat, ale efekt je

---

¹⁰⁰ Rozhodování soudu o úpravě styku rodičů s nezletilým dítětem. I.ÚS 48/04 ze dne 27. 1. 2005. [online]. [cit. 2016-01-08]. Dostupné z: http://nalus.usoud.cz/Search/GetText.aspx?sz=1-266-10_3

¹⁰¹ MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 3., rozš. a přeprac. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003, 161 s. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-86429-19-9.

mizivý. Matka si tímto způsobem zajišťuje pomoc otce i do budoucna. Matka si často udržuje iluzi vztahu s bývalým mužem.¹⁰²

Typ „nerovného závodu“, kdy jsou děti obvykle v péči otce, protože matce byl styk s dětmi omezen nebo odepřen soudem. Matka se chová vzorně, aby o možnost styku s dětmi nepřišla či aby ji znovu získala. Dítě cítí napětí, ale neorientuje se v jeho zdrojích. U některých dětí se v této rodinné konstelaci rozvíjejí psychosomatické nemoci.¹⁰³

Posledním uspořádáním je „soutěž v bezmocnosti“, kdy oba rodiče zanedbávají děti natolik, že se zcela vymknou kontrole rodiny. Problémy s dětmi pak řeší veřejné instituce prostřednictvím sociálních pracovníků, policie, školy atd. Děti se často dostávají do konfliktu se zákonem a v tomto druhu porozvodového uspořádání jsou děti ohroženy nejvíce.¹⁰⁴

Je nutné si uvědomit, že rozvod je ve všech případech záležitostí celé rodiny, zasahuje všechny členy a mění vztahy mezi nimi. Specifickým a jistě neobvyklým je syndrom zavrženého rodiče. Tento syndrom se vyznačuje tím, že dítě je proti jednomu rodiči popouzeno do takové míry, že samo aktivně začne vyvíjet takovou vlastní dynamiku postojů vůči druhému rodiči, že ho nakonec zcela odmítne a zavrhne.¹⁰⁵

Rekonstruovaná rodina

Za rekonstruovanou rodinu je považována taková rodina, která vznikla po rozvodu jednoho či obou rodičů. Taková rekonstruovaná rodina se skládá z jádra, obvykle matky pečující o vlastní dítě, a z dalšího dospělého, obvykle otce, který případně také má své vlastní děti, o něž nepečuje, ale s nimiž se stýká. „K osobám, které fungování rekonstruované rodiny významně ovlivňují, patří proto také bývalá žena manželova, případně i její rodiče,

---

¹⁰² MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 3., rozš. a přeprac. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003, 161 s. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-86429-19-9.

¹⁰³ MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 3., rozš. a přeprac. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003, 161 s. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-86429-19-9.

¹⁰⁴ tamtéž

¹⁰⁵ BAKALÁŘ, Eduard. *Průvodce otcovstvím, aneb, Bez otce se nedá (dobře) žít*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2002. ISBN 80-7021-605-0.

i bývalý manžel ženy, případně jeho rodiče. Je evidentní, že hlavním problémem rekonstruované rodiny je otázka, kdo ke komu patří.¹⁰⁶

Je jasné, že se objevuje celá řada možných problémů v rámci tohoto typu rodiny. Jedno z možných úskalí je situace, kdy muž zakládající po rozvodu novou rodinu není zcela odpoután od rodiny, v níž žil předtím. K předchozí rodině ho vážou jak vztahy k dětem, tak je možný i emoční vztah k bývalé ženě. Problematická může být dále situace, kdy manžel za svými vlastními dětmi buď odchází mimo novou rodinu, nebo je do nového domova přivádí. Často dochází ke srovnávání toho, jak se muž chová k dětem vlastním a nevlastním.

Rodina svobodné matky

Ve společnosti se objevují jak velmi mladé svobodné matky, tak také matky, které se rozhodly mít dítě za svobodna, ty jsou pak většinou starší. Velmi mladé svobodné matky přišly do jiného stavu často neplánovaně, ale rozhodně nemůžeme tvrdit, že je to normou.

Podle Matouška těhotenství svobodných matek probíhá komplikovaněji a tyto matky také mají víc komplikací porodních než matky zdravé. Děti svobodných matek jsou častěji nemocné a častěji hospitalizovány než děti žijící v kompletních rodinách. Bytová i finanční situace svobodných matek je horší než u žen vdaných. Děti svobodných matek mají horší školní prospěch, i když se inteligencí neliší od dětí z úplných rodin. Jako podklad pro tato tvrzení uvádí výsledky z výzkumů uskutečněných v brněnské manželské poradně E. Gbelcovou a T. Novákem.¹⁰⁷

V případě svobodných matek je určující postoj otce dítěte. Můžeme se setkat s tím, že matky trpí osamělostí a tíží je odmítavý postoj otce dítěte. Otázkou je také rodinné zázemí matky, kdy může dojít k situaci, že v první fázi mají prarodiče postoj odmítavý, někdy jen rezervovaný. Ne vždy jsou ochotni svou dceru s nemanželským dítětem plně akceptovat. Každý, kdo se napojuje na rodinu svobodné matky, musí počítat s tím, že v některých případech bude platit "účinná pomoc = pomoc dlouhodobá". V zahraničí jsou dobré zkušenosti s pomocí profesionálních sester, které do rodiny svobodné matky začnou

---

¹⁰⁶ MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 3., rozš. a přeprac. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-86429-19-9. s. 54.

¹⁰⁷ MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 3., rozš. a přeprac. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-86429-19-9.

docházet ještě v době před narozením dítěte a v případě potřeby zůstanou s rodinou v kontaktu několik let. Přitažlivá je i myšlenka využít k podpoře svobodných matek dobrovolníků, například seniorů, kteří dříve pracovali v oblasti sociálních či zdravotnických služeb. Takový program řeší dva problémy najednou – jak potřebu mladé matky získat oporu, tak potřebu společenského uplatnění starších občanů. I lidé s profesionální zkušeností však potřebují supervizi, protože se mohou dostat při práci s klienty do situací, na něž nejsou trénováni. Agentura, která takový projekt organizuje, by měla mít k dispozici několik velmi zkušených profesionálů, kteří v případě potřeby poskytnou dobrovolníkům zázemí.¹⁰⁸

Jak pomoc profesionálů, tak pomoc dobrovolníků spočívá vždy především v "modelování", tj. v poskytování postojů a vzorců chování, které klient může napodobit, a v jeho motivování k tomu. Doporučuje se, aby profesionálové i dobrovolníci měli vytvořenu příležitost ke konfrontaci a konzultaci jak s organizátory projektu, tak navzájem mezi sebou.

5.2 Náhradní péče o dítě

V životě dítěte může dojít k situaci, kdy rodiče péči o něj nezabezpečují anebo zabezpečit nemohou. Poté přichází na řadu náhradní péče. Náhradní péče je definována jako několik samostatně uspořádaných, na sebe navazujících a vzájemně se podmiňujících dočasných opatření, která nahrazují osobní péči o nezletilé dítě. Náhradní výchova, na jejímž základě vznikají vztahy mezi nezletilými dětmi a jinou osobou, může vzniknout pouze rozhodnutím soudu a její obsah tvoří práva a povinnosti vymezené zákonem anebo soudním rozhodnutím. Ve smyslu stávající právní úpravy můžeme rozdělit jednotlivé formy náhradní péče na náhradní rodinnou péči a ústavní výchovu.¹⁰⁹ Náhradní péče v České republice je upravena především zákonem č. 89/2012 Sb., občanský zákoník a zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. Existují ale i další právní předpisy, které se dané oblasti přímo nebo nepřímo dotýkají.

Listina základních práv a svobod říká, že děti mají právo na rodičovskou výchovu a péči. Práva rodičů mohou být omezena a nezletilé děti mohou být od rodičů odloučeny proti

---

¹⁰⁸ MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 3., rozš. a přeprac. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-86429-19-9.

¹⁰⁹ GABRIEL, Zbyněk., NOVÁK, Tomáš. *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*. Praha: Grada, 2008. ISBN 978-80-247-1788-3.

jejich vůli jen rozhodnutím soudu na základě zákona.¹¹⁰ Další normy, které se dotýkají institutu náhradní péče, jsou zákony o státní sociální podpoře, o sociálních službách, o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních, o životním a existenčním minimu, o pomoci v hmotné nouzi, o zvláštních řízeních soudních, ale také občanský soudní řád.

Náhradní péče je i v řadě mezinárodních dokumentů, jako jsou Úmluva o právech dítěte, Úmluva o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení a Listina základních práv EU. Hlavní myšlenkou dokumentů je respektovat rodinu jako základní jednotku společnosti a jako přirozené prostředí, ve kterém se mohou rozvíjet a prospívat všichni její členové, zejména pak děti.

5.2.1 Legislativa

Vývoj legislativy upravující systém náhradní péče prošel od roku 1998 podstatným vývojem. Do roku 2014, kdy nabyl účinnosti nový občanský zákoník a zároveň byl zrušen zákon o rodině, byla základní právní úprava obsažena v zákoně č. 94/1963 Sb., zákon o rodině, kdy zásadní legislativní změnu přinesla jeho změna a doplnění v roce 1998 a 2012.

Mezi nejpodstatnější změny v oblasti náhradní rodinné péče patří například právo dítěte, aby se podle stupně svého vývoje vyjadřovalo ke všem rozhodnutím rodičů, která se týkají podstatných záležitostí jeho osoby, a musí být slyšeno v každém řízení, v němž se o takových záležitostech rozhoduje. K těmto názorům musí být brán zřetel jak při rozhodování v rámci rodiny, tak při rozhodování u soudu. Váha těchto názorů pak nabývá na významu s narůstajícím věkem a zralostí dítěte. Dále byla zdůrazněna zásada, že soud musí dát přednost příbuznému dítěti a před nařízením ústavní výchovy je soud povinen obligatorně zjišťovat, zda výchovu dítěte nelze zajistit náhradní rodinnou péčí, která má přednost před výchovou ústavní. Nový občanský zákoník také přenesl rozhodovací pravomoc prakticky ve všech podstatných věcech náhradní rodinné péče na soud. Se zrušením zákona o rodině je celá komplexní úprava rodinného práva obsažena výlučně v občanském zákoníku. Zákon o sociálně-právní ochraně dětí představuje ve vztahu

---

¹¹⁰ Úplné znění Ústavního zákona České národní rady č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky: Úplné znění Usnesení České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky; Úplné znění zákona č. 90/1995 Sb., o jednacím řádu Poslanecké sněmovny. Vydání jedenácté. Praha: Armex, 2015. Edice kapesních zákonů. ISBN 978-80-87451-39-7.

k občanskému zákoníku normu speciální, která v některých aspektech doplňuje poněkud obecnou právní úpravu obsaženou v občanském zákoníku, zejména pak v oblasti pěstounství.¹¹¹

Rodinné právo, zejména úprava sociálně-právní ochrany dětí, prošlo celkově velkými změnami, a to v důsledku novely zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, která nabyla účinnosti dne 1. 1. 2013 a jak jsem již dříve uvedla, tak v důsledku přijetí nového občanského zákoníku s účinností od 1. 1. 2014. Cílem nové právní úpravy je především vytvoření podmínek pro systematickou práci s rodinami, která napomůže setrvání dítěte v rodinném, případně náhradním rodinném prostředí. Systém je nyní více orientován na prevenci a včasná řešení. Došlo k úpravě pravidel pro činnost zaměstnanců orgánů sociálně-právní ochrany dětí, zejména na úrovni obcí s rozšířenou působností, kteří mají po vyhodnocení situace hledat individuálně pro každé dítě optimální řešení v rámci multidisciplinární spolupráce a za využití sítě služeb. V systému jsou nově jasně nastaveny standardy kvality a závazné postupy. Standardy kvality se vztahují jak na orgány sociálně-právní ochrany dětí, tak na osoby pověřené k výkonu sociálně-právní ochrany. Pěstounská péče je nyní vykonávána na profesionálním základě, přičemž podmínky výkonu jsou stanoveny rozhodnutím, případně dohodou o výkonu pěstounské péče. Systém příprav a výběru pěstounů byl sjednocen, stejně jako způsob jejich hmotného zabezpečení (včetně pěstounské péče na přechodnou dobu). Pěstounům je nově k dispozici síť podpůrných a odlehčovacích služeb.¹¹²

5.2.2 Náhradní rodinná péče

Náhradní rodinná péče je forma péče o dítě, které nemůže být vychováváno ve vlastní rodině. Dítě je vychováváno v prostředí, které se nejvíce blíží přirozené rodině. Účelem je poskytnout dětem přechodnou či dlouhodobou péči v době, kdy se ocitají bez rodinného zázemí.

Se zrušením zákona o rodině je celá komplexní úprava rodinného práva obsažena výlučně v občanském zákoníku. Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, představuje ve vztahu k občanskému zákoníku normu speciální, která v některých aspektech doplňuje

---

¹¹¹ Vyskočil, Filip. *Právní úprava NRP v ČR*. Praha: SNRP, 2013. Výzkumná zpráva.

¹¹² BUBLEOVÁ, Věduna, a kol. *Výzkum praxe náhradní rodinné péče v České republice a zkušenosti aktérů s touto praxí* [CD-ROM]. Vyd. 1. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2014. ISBN 978-80-87455-25-8.

poněkud obecnou právní úpravu obsaženou v občanském zákoníku, zejména pak v oblasti pěstounství.¹¹³ Mezi jednotlivé formy náhradní rodinné péče patří podle občanského zákoníku svěřeni dítěte do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče, pěstounská péče, pěstounská péče na přechodnou dobu a dále také osvojení, poručenství a opatrovnictví.

Svěření dítěte do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče

Osoba, které má být dítě svěřeno do péče, musí poskytovat záruku jeho řádné výchovy a se svěřením dítěte do osobní péče musí souhlasit. Při výběru vhodné osoby dá soud přednost zpravidla příbuznému dítěte. Institut svěřeni dítěte do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče je upraven občanským zákoníkem. Zajištění osobní péče o nezletilé dítě trvá po dobu, po kterou o dítě nemůže pečovat žádný z rodičů osobně. Pečující osobě soud vždy vymezí rozsah práv a povinností k dítěti. Zpravidla se jedná o právo a povinnost zajistit péči o dítě a zastupovat je v běžných záležitostech. Nerozhodne-li soud jinak, zůstává rodičům dítěte zachována rodičovská zodpovědnost a rodiče jsou nadále zákonnými zástupci dítěte.¹¹⁴

S účinností od 1. 1. 2013, na základě novely zákona o sociálně-právní ochraně dětí, nelze rozhodnutím soudu dítě svěřit do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče v případě, že není možné rodičům uložit vyživovací povinnost k dítěti. Dítě je možno svěřit i do společné výchovy manželů. Jelikož rozvodem manželství společná výchova manželů zaniká, musí rozvodu manželství předcházet nová úprava práv a povinností manželů k dítěti. Zemře-li jeden z manželů, zůstává dítě ve výchově druhého manžela. Do výchovy jen jednoho manžela je možno dítě svěřit pouze se souhlasem druhého manžela. Tohoto souhlasu však není třeba, jestliže druhý z manželů není plně způsobilý k právním úkonům nebo je-li opatření tohoto souhlasu spojeno s překážkou těžko překonatelnou.¹¹⁵

Pěstounská péče

Soud může podle zákona svěřit dítě do pěstounské péče fyzické osobě, jestliže zájem dítěte vyžaduje svěřeni do takové péče a osoba pěstouna poskytuje záruku řádné výchovy dítěte.

---

¹¹³ BUBLEOVÁ, Věduna, a kol. *Výzkum praxe náhradní rodinné péče v České republice a zkušenosti aktérů s touto praxí* [CD-ROM]. Vyd. 1. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2014. ISBN 978-80-87455-25-8.

¹¹⁴ NOVOTNÁ, Věra. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí s komentářem*. 1. vyd. Olomouc: ANAG, 2014. Právo (ANAG). ISBN 978-80-7263-914-4.

¹¹⁵ NOVOTNÁ, Věra. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí s komentářem*. 1. vyd. Olomouc: ANAG, 2014. Právo (ANAG). ISBN 978-80-7263-914-4.

Soud dává přednost osobě příbuzné nebo dítěti blízké před jinou osobou. Podrobnější úpravu pěstounské péče, která se týká samotného procesu zprostředkování pěstounské péče příslušnými státními orgány a pověřenými subjekty, nalezneme v zákoně č. 359/1999, o sociálně-právní ochraně dětí.¹¹⁶

Před rozhodnutím o svěřením dítěte do pěstounské péče je soud povinen vyžádat si vyjádření orgánu sociálně-právní ochrany dětí o tom, zda ten, kdo se má stát pěstounem, je osobou vhodnou pro výkon této péče. Pěstounská péče vzniká rozhodnutím soudu a končí zletilostí dítěte. Může být zrušena rozhodnutím soudu, přičemž soud může zrušit pěstounskou péči jen z důležitých důvodů. Soud zruší pěstounskou péči vždy, jestliže o to požádá pěstoun.

Základní povinností a oprávněním pěstouna je, podle platného zákona, o dítě osobně pečovat. Pěstoun při péči o osobu dítěte vykonává přiměřeně práva a povinnosti rodičů. Na rozdíl od rodičů pěstoun nemá vyživovací povinnost k dítěti a právo zastupovat dítě a spravovat jeho záležitosti má jen v běžných záležitostech. V případě, že se pěstoun domnívá, že rozhodnutí zákonného zástupce dítěte není v souladu se zájmem dítěte, může se obrátit na soud.

Nový občanský zákoník upravuje právo rodiče na osobní styk s dítětem a právo na informace o dítěti, také stanovuje povinnost pěstounovi udržovat, rozvíjet a prohlubovat sounáležitost dítěte s rodiči a dalšími příbuznými. Vyživovací povinnost k dětem svěřeným do pěstounské péče náleží nadále rodičům nebo jiným osobám povinným výživou k dítěti, kterou určí soud. Výživné je poukazováno příslušnému úřadu práce, který vyplácí pěstounovi, popřípadě zletilému dítěti, příspěvek na úhradu potřeb dítěte.¹¹⁷

Novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí přináší nový dokument, na základě kterého uzavírají pěstouni dohodu o výkonu pěstounské péče. Jedná se o úpravu práv a povinností pěstounů specifikovaných dle konkrétních potřeb dítěte a rodiny. Dohodu mohou pěstouni uzavřít s obecním úřadem s rozšířenou působností, obecním úřadem, krajským úřadem nebo pověřenou osobou.¹¹⁸

---

¹¹⁶ NOVOTNÁ, Věra. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí s komentářem*. 1. vyd. Olomouc: ANAG, 2014. Právo (ANAG). ISBN 978-80-7263-914-4.

¹¹⁷ *Nový občanský zákoník 2014: rejstřík*. Ostrava: Sagit, 2012. ISBN 978-80-7208-920-8.

¹¹⁸ NOVOTNÁ, Věra. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí s komentářem*. 1. vyd. Olomouc: ANAG, 2014. Právo (ANAG). ISBN 978-80-7263-914-4.

Pěstounská péče na přechodnou dobu

Pěstounské péče na přechodnou dobu je poměrně novým institutem, poprvé se v českém právním řádu objevuje v roce 2006, do praxe se však výrazněji nepromítl. Zlom přináší novelizace zákona o sociálně-právní ochraně dětí s účinností od 1. 1. 2013, ve které došlo k upřesnění možnosti využití tohoto institutu a stanovení jasných podmínek pro využití této formy náhradní rodinné péče. Hlavním cílem pěstounské péče na přechodnou dobu je zejména poskytnout rodičům čas, aby si mohli upravit své poměry tak, aby byli znovu schopni převzít dítě opět do své péče. Jedná se tedy především o institut krizový a pouze přechodný. Stejně jako u ostatních forem náhradní péče je rozhodovací pravomoc v rukou soudu, návrh podává orgán sociálně-právní ochrany dětí.¹¹⁹

Dítě je svěřeno do pěstounské péče na přechodnou dobu osobám, které jsou v evidenci osob, které mohou pěstounskou péči po přechodnou dobu vykonávat. Tuto evidenci spravuje krajský úřad a osoby vedené v evidenci musí být připraveny přijmout v případě potřeby dítě do pěstounské péče. Osobám v evidenci náleží pravidelná měsíční odměna pěstouna. Péče probíhá po dobu, po kterou nemůže rodič ze závažných důvodů dítě vychovávat, nebo po dobu, po jejímž uplynutí může dát matka souhlas k osvojení nebo po kterou může rodič souhlas k osvojení odvolat, anebo po dobu do nabytí právní moci rozhodnutí soudu o tom, že souhlasu rodičů k osvojení není třeba. Bylo-li dítě svěřeno do pěstounské péče na přechodnou dobu, je soud povinen nejméně jednou za 3 měsíce přezkoumat, zda důvody, pro které bylo dítě svěřeno do pěstounské péče, stále trvají. Soud o této skutečnosti rozhoduje zejména na základě zpráv příslušného orgánu sociálně-právní ochrany. Pěstounská péče na přechodnou dobu může trvat nejdéle 1 rok, výjimka se týká případů, kdy jsou do pěstounské péče téhož pěstouna svěřeni sourozenci dítěte, kteří byli do této péče svěřeni později, ne však na dobu delší, než po kterou má trvat pěstounská péče u sourozence, který byl do pěstounské péče na přechodnou dobu témuž pěstounovi svěřen jako poslední.¹²⁰

---

¹¹⁹ NOVOTNÁ, Věra. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí s komentářem*. 1. vyd. Olomouc: ANAG, 2014. Právo (ANAG). ISBN 978-80-7263-914-4.

¹²⁰ NOVOTNÁ, Věra. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí s komentářem*. 1. vyd. Olomouc: ANAG, 2014. Právo (ANAG). ISBN 978-80-7263-914-4.

Osvojení

Osvojení je upraveno v občanském zákoníku, ale samotný proces zprostředkování osvojení příslušnými orgány je pak stejně jako proces zprostředkování pěstounské péče upraven v zákoně č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. Proces soudního rozhodování ve věcech týkajících se osvojení je pak upraven v zákoně č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních.

Osvojením vzniká nový právní i rodinný vztah, neboť mezi osvojeným dítětem a osvojitelem vzniká takový poměr, jaký je mezi rodiči a dětmi. Příbuzenský poměr vzniká také mezi osvojencem a příbuznými osvojitele. Všechna práva a povinnosti mezi osvojeným dítětem a jeho původní rodinou osvojením zanikají, osvojitelé se stávají zákonným zástupcem dítěte a mají k němu stejnou rodičovskou zodpovědnost jako při výchově vlastního dítěte. Na základě rozhodnutí soudu o osvojení se osvojitelé zapisí do matriky jako rodiče dítěte. O osvojení rozhoduje soud na návrh osvojitele, přičemž osvojitelem se může stát pouze zletilá a svéprávná fyzická osoba, která zaručuje osobními vlastnostmi a způsobem svého života, jakož i důvody a pohnutkami, které ji vedou k osvojení, že bude pro osvojované dítě dobrým, rodičem.¹²¹

Podle nového občanského zákoníku lze osvojit jak nezletilého tak i zletilého. Osvojení nezletilého musí být vždy v souladu s jeho zájmy. Mezi osvojitelem a osvojencem musí být přiměřený věkový rozdíl, který by neměl být menší šestnácti let. Za podmínky souhlasu opatrovníka dítěte a v zájmu dítěte může být věkový rozdíl výjimečně menší. K osvojení je třeba, vyjma případů uvedených v občanském zákoníku, souhlasu zákonného zástupce osvojovaného dítěte. Jak bylo uvedeno dříve, do nového občanského zákoníku se promítlo posílení práv dítěte, které spočívá především v tom, že dosáhlo-li dítě věku alespoň dvanácti let, je vždy nutný osobní souhlas dítěte s osvojením s výjimkou případů, kdy je mimo jakoukoliv pochybnost, že by byl postup vyžadující osobní souhlas dítěte v rozporu s jeho zájmy, nebo v případě, že dítě není schopno posoudit důsledky souhlasu. U dítěte mladšího dvanácti let dává souhlas opatrovník dítěte, nicméně soud by se měl snažit získat stanovisko dítěte a k tomu při svém rozhodování přihlížet. Před rozhodnutím soudu o osvojení musí být dítě v péči budoucího osvojitele, a to po dostatečnou dobu pro přesvědčivé zjištění, že se mezi osvojitelem a dítětem vytvořil takový poměr, který je

---

¹²¹ *Nový občanský zákoník 2014: rejstřík*. Ostrava: Sagit, 2012, 320 s. ISBN 978-80-7208-920-8.

smyslem a cílem osvojení. Tato doba neskončí dříve než uplynutím šesti měsíců. Dítě je po tuto dobu v péči budoucího osvojitele na jeho náklad.¹²²

Nový občanský zákoník již nerozděluje osvojení na dva druhy (osvojení zrušitelné a nezrušitelné), jak tomu bylo v zákonu o rodině. Osvojení může soud zrušit jen z důležitých důvodů na návrh osvojence nebo osvojitele. Nebylo-li o osvojení rozhodnuto v rozporu se zákonem, nelze osvojení zrušit po uplynutí tří let od rozhodnutí o osvojení. Zrušením osvojení vznikají znovu vzájemná práva a povinnosti mezi osvojencem a původní rodinou. Osvojení může mít také formu mezinárodní, ale pouze v případě nemožnosti osvojení dítěte v zemi jeho původu a za předpokladu, že je tato varianta pro dítě vhodnější. Zprostředkování mezinárodního osvojení zajišťuje Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí a procesní pravidla vycházejí z Úmluvy o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení, kterou ČR ratifikovala v roce 2000.¹²³

Poručenství

Poručenství se týká případů, kdy ani jeden rodič dítěte nemá vůči svému dítěti rodičovskou odpovědnost v plném rozsahu. V tomto případě ustanoví soud dítěti poručníka, který bude nezletilého vychovávat, zastupovat a spravovat jeho majetek místo jeho rodičů. Poručník je zákonným zástupcem dítěte. Ustanovený poručník může, ale nemusí o dítě osobně pečovat. Poručník má v případě osobní péče nárok na peněžité příspěvky obdobné jako pěstoun. Na řádný výkon funkce poručníka pravidelně dohlíží soud.¹²⁴

Opatrovnictví

Soud jmenuje dítěti opatrovníka, hrozí-li střet zájmů dítěte na straně jedné a jiné osoby na straně druhé, nehájí-li zákonný zástupce dostatečně zájmy dítěte, nebo je-li toho v zájmu dítěte zapotřebí z jiného důvodu. Jmenovaný opatrovník má právo podat návrh na zahájení řízení vždy, je-li z hlediska zájmu dítěte zapotřebí, aby soud nebo jiný orgán veřejné moci v záležitosti dítěte rozhodl.¹²⁵

---

¹²² *Nový občanský zákoník 2014: rejstřík*. Ostrava: Sagit, 2012, 320 s. ISBN 978-80-7208-920-8.

¹²³ *Nový občanský zákoník 2014: rejstřík*. Ostrava: Sagit, 2012, 320 s. ISBN 978-80-7208-920-8.

¹²⁴ *Nový občanský zákoník 2014: rejstřík*. Ostrava: Sagit, 2012, 320 s. ISBN 978-80-7208-920-8.

¹²⁵ *Nový občanský zákoník 2014: rejstřík*. Ostrava: Sagit, 2012, 320 s. ISBN 978-80-7208-920-8.

5.2.3 Ústavní péče

Ústavní péče je podle Matouška taková péče, „která je poskytována klientům profesionály (případně také dobrovolníky) v ústavním zařízení.“¹²⁶ Ústavní péče by měla být vždy až posledním řešením situace dítěte. V případě, kdy dítě nemůže setrvat ve svém rodinném prostředí, bude jako další řešení v řadě nastupovat náhradní rodinná péče.

Oblast ústavní péče upravuje zejména zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy, zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, a metodický pokyn Ministerstva zdravotnictví o činnosti kojeneckých ústavů a dětských domovů pro děti do 3 let věku.¹²⁷

Podle občanského zákoníku může soud nařídit ústavní výchovu, jestliže jsou výchova dítěte, jeho tělesný, rozumový či duševní stav nebo řádný vývoj vážně ohroženy nebo narušeny do té míry, že je to v rozporu se zájmem dítěte nebo když nemohou rodiče výchovu dítěte zabezpečit z jiných závažných důvodů. Ústavní výchova by měla být brána jako poslední alternativa k jiným možným opatřením, poté kdy tato opatření již selhala. Soud je povinen vždy zvažovat zda není na místě spíše svěřením do péče fyzické osobě. Samy o sobě se za vážné ohrožení či narušení výchovy dítěte nepovažují nedostatečné bytové poměry nebo majetkové poměry rodičů dítěte nebo osob, kterým bylo dítě svěřeno do péče, jestliže jsou jinak tyto osoby nebo rodiče způsobilí zabezpečit řádnou výchovu dítěte a plnit povinnosti vyplývající z jejich rodičovské zodpovědnosti. Jestliže rodiče nemohou z vážných důvodů zabezpečit výchovu dětí na přechodnou dobu, svěří soud dítě do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, a to na dobu nejdéle šesti měsíců.¹²⁸

Ústavní výchovu lze nařídit nejdéle na dobu tří let. V případě, že důvody pro nařízení ústavní výchovy stále trvají, je možné prodloužení, které může být opakované, ale vždy nejdéle na dobu tří let. Pominou-li důvody, pro které byla ústavní výchova nařízena, nebo je-li možné zajistit dítěti jinou než ústavní péči, soud neprodleně ústavní výchovu zruší a zároveň rozhodne podle okolností o tom, komu bude napříště dítě svěřeno do péče.¹²⁹

---

¹²⁶ MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-549-0. s. 253.

¹²⁷ *Metodické opatření k činnosti kojeneckých ústavů a dětských domovů pro děti do tří let věku*. Věstník MZČR, roč. 2005, částka 9.

¹²⁸ *Nový občanský zákoník 2014: rejstřík*. Ostrava: Sagit, 2012, 320 s. ISBN 978-80-7208-920-8.

¹²⁹ Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní a ochranné výchovy ve školských zařízeních ve znění pozdějších změn. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2002. částka 48, s. 2978–2991.

V současné době je náhradní výchova realizována v gesci tří ministerstev. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky má v gesci školská zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy, Ministerstvo zdravotnictví České republiky zvláštní dětská zařízení (kojenecké ústavy, dětské domovy) a Ministerstvo práce a sociálních věcí zařízení sociální péče a zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Kromě rezortů, v nichž je náhradní výchova přímo realizována, jsou součástí systému složky v gesci dalších ministerstev. Konkrétně Ministerstvo spravedlnosti České republiky (soudy, státní zastupitelství, probační a mediační služba, věznice pro mladistvé) a Ministerstvo vnitra České republiky. Mimo všech výše uvedených státních orgánů má na fungování systému významný podíl také Ministerstvo financí ČR, které zabezpečuje financování celého systému.

Ústavní výchova dětí do tří let je vykonávána především v dětských domovech pro děti do tří let věku, zařízení je v gesci MZ ČR. Výkon ústavní výchovy dětí starších tří let je svěřen zařízením, která spadají do gesci MŠMT ČR. Výkon ústavní výchovy dětí s postižením je pak svěřen zařízením sociální péče v gesci MPSV ČR.

5.2.3.1 Náhradní výchova v rezortu Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR

Oblast náhradní výchovy je řízena především zákonem č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů.

Účelem zařízení je poskytovat náhradní výchovnou péči na základě rozhodnutí soudu o ústavní výchově, ochranné výchově nebo o předběžném opatření. V případě dětských domovů platí, že připravuje-li se zletilá osoba soustavně na své budoucí povolání, zařízení jí může poskytovat náhradní výchovnou péči až do 26 let.¹³⁰

Zařízeními jsou diagnostický ústav, dětský domov, dětský domov se školou, výchovný ústav. V zařízeních je dětem poskytováno plné přímé zaopatření (stravování, ubytování, ošacení, učební potřeby a pomůcky, úhrada nákladů na vzdělávání, zdravotní péči, léčiva, kapesné, osobní dary, věcná pomoc při odchodu zletilých ze zařízení). Základní

---

¹³⁰ Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní a ochranné výchovy ve školských zařízeních ve znění pozdějších změn. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2002. částka 48, s. 2978–2991.

organizační jednotkou pro práci s dětmi je výchovná skupina (diagnostický ústav, výchovný ústav) nebo rodinná skupina (dětský domov, dětský domov se školou).¹³¹

Diagnostický ústav

Diagnostický ústav přijímá děti, u kterých soud rozhodl o ústavní výchově, ochranné výchově nebo o předběžném opatření. Na základě výsledků komplexního vyšetření, zdravotního stavu dětí a volné kapacity jednotlivých zařízení je umísťuje do dětských domovů, dětských domovů se školou nebo výchovných ústavů vyjma dětí, o jejichž umístění v důsledku jejich poruch chování požádali zákonní zástupci dítěte (dobrovolné pobyty). Diagnostický ústav poskytuje po nezbytně dlouhou dobu také péči dětem s nařízenou ústavní výchovou nebo uloženou ochrannou výchovou zadrženým na útěku z jiných zařízení nebo od osob odpovědných za výchovu, a to na základě předběžného opatření.¹³²

V diagnostickém ústavu jsou zřizovány nejméně 3 výchovné skupiny pro účely komplexního vyšetření dětí. Výchovnou skupinu tvoří v diagnostickém ústavu nejméně 4 a nejvíce 8 dětí. Pokud je diagnostický ústav členěn podle pohlaví nebo podle věku dítěte, jsou tak členěny i výchovné skupiny.¹³³

Dětský domov

Do dětského domova mohou být umísťovány děti ve věku zpravidla od 3 do nejvýše 18 let a nezletilé matky spolu s jejich dětmi. Účelem dětského domova je zajišťovat péči o děti s nařízenou ústavní výchovou, které nemají závažné poruchy chování. Tyto děti se vzdělávají ve školách, které nejsou součástí dětského domova. V dětském domově lze v jedné budově či ve více budovách v jednom areálu zřídit nejméně 2 a nejvíce 6 rodinných skupin. Rodinnou skupinu tvoří nejméně 6 a nejvíce 8 dětí, zpravidla různého věku a pohlaví. Sourozenci se zpravidla zařazují do jedné rodinné skupiny.¹³⁴

---

¹³¹ Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní a ochranné výchovy ve školských zařízeních ve znění pozdějších změn. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2002. částka 48, s. 2978–2991.

¹³² Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní a ochranné výchovy ve školských zařízeních ve znění pozdějších změn. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2002. částka 48, s. 2978–2991.

¹³³ tamtéž

¹³⁴ Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní a ochranné výchovy ve školských zařízeních ve znění pozdějších změn. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2002. částka 48, s. 2978–2991.

Dětský domov se školou

Účelem dětského domova je zajišťovat péči o děti s nařízenou ústavní výchovou, mají-li závažné poruchy chování, vyžadují výchovně léčebnou péči, s uloženou ochrannou výchovou, jsou-li nezletilými matkami s nařízenou ústavní výchovou nebo uloženou ochrannou výchovou a o jejich děti. Zpravidla jsou do něj umísťovány děti od 6 let do ukončení povinné školní docházky. V dětském domově lze v jedné budově či ve více budovách v jednom areálu zřídit nejméně 2 a nejvíce 6 rodinných skupin. Rodinnou skupinu tvoří nejméně 5 a nejvíce 8 dětí, zpravidla různého věku a pohlaví. Sourozenci se zpravidla zařazují do jedné rodinné skupiny.¹³⁵

Výchovný ústav

Výchovný ústav pečuje o děti se závažnými poruchami chování, u nichž byla nařízena ústavní výchova nebo uložena ochranná výchova. Podmínkou je ukončení povinné školní docházky. Jeho účelem je především vychovávat a vzdělávat. Zřizují se odděleně pro děti s nařízenou ústavní výchovou a uloženou ochrannou výchovou, případně jako výchovný ústav nebo výchovná skupina pro nezletilé matky a jejich děti nebo pro děti vyžadující výchovně léčebnou péči. Do výchovného ústavu může být umístěno i dítě s uloženou ochrannou výchovou starší 12 let, v jehož chování se projevují tak závažné poruchy, že nemůže být umístěno v dětském domově se školou. V případě zvlášť závažných poruch chování může být do výchovného ústavu výjimečně umístěno dítě s nařízenou ústavní výchovou mladší 15 let. Ve výchovném ústavu lze v jedné budově či ve více budovách v jednom areálu zřídit nejméně 2 a nejvíce 6 výchovných skupin. Výchovnou skupinu tvoří nejméně 5 a nejvíce 8 dětí.¹³⁶

5.2.3.2 Náhradní výchova v rezortu Ministerstva zdravotnictví ČR

Zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování upravuje zdravotní služby a zaopatření poskytované v dětských domovech pro děti do 3 let věku. V dětských domovech pro děti do 3 let věku jsou poskytovány zdravotní služby a zaopatření dětem zpravidla do 3 let věku, které nemohou vyrůstat v rodinném prostředí, zejména dětem týraným, zanedbávaným, zneužívaným a ohroženým ve vývoji nevhodným

---

¹³⁵ Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní a ochranné výchovy ve školských zařízeních ve znění pozdějších změn. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2002. částka 48, s. 2978–2991.

¹³⁶ Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní a ochranné výchovy ve školských zařízeních ve znění pozdějších změn. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2002. částka 48, s. 2978–2991.

sociálním prostředím nebo dětem zdravotně postiženým. Dětské domovy pro děti do 3 let věku mohou poskytovat též ubytování ženám v průběhu těhotenství, a to v případě, že je z důvodů nepříznivé životní situace ohroženo jejich zdraví. Zákon upravuje také přispívání poskytovateli na úhradu zaopatření dítěte umístěného v dětském domově pro děti do 3 let věku a popřípadě též jeho průvodce, která přísluší osobě povinné výživou. Nežijí-li osoby povinné výživou ve společné domácnosti, je povinna hradit příspěvek na úhradu zaopatření dítěte osoba, jíž je dítě svěřeno do výchovy.

Pro materiální podmínky kojeneckých zařízení je určující vyhláška Ministerstva zdravotnictví č. 92/2012 Sb., o požadavcích na minimální technické a věcné vybavení zdravotnických zařízení a kontaktních pracovišť domácí péče.

Komplexní úpravu poskytování péče, zakládající konkrétní práva a povinnosti při péči o děti a vymezující organizační rámec kojeneckých ústavů, nalezneme v metodickém pokynu Ministerstva zdravotnictví o činnosti kojeneckých ústavů a dětských domovů pro děti do 3 let věku. Metodický pokyn k činnosti kojeneckých zařízení definuje doporučené důvody přijetí dětí do zařízení, samotný proces přijímání, pobyt v zařízení nejen dětí a péči o ně, ale i pobyt zákonných zástupců a proces propuštění ze zařízení. Pokyn rovněž udává doporučený počet zaměstnanců všech odborností v kojeneckém zařízení. Metodický pokyn má ovšem pouze doporučující povahu.¹³⁷

Metodický pokyn byl vydán, aby sjednotil činnost kojeneckých ústavů a dětských domovů pro děti do 3 let věku a byl doporučen k využití dalším obdobným zařízení, zejména dětským centřům. Kojenecké ústavy a dětské domovy pro děti do 3 let věku mají podle pokynu pečovat o všestranný rozvoj dětí, jejichž vývoj je ohrožen nebo narušen z důvodů zdravotních, zdravotně-sociálních nebo sociálních. Pobyt dítěte v zařízení je třeba chápat jako dočasný. Nemá být trvalým či dlouhodobým řešením osudu dítěte, ale je třeba ho považovat za pomoc dítěti a jeho rodině.¹³⁸

Z právního hlediska je jasně viditelné nerovné postavení dětí v rámci jednotlivých rezortů. Jako příklad lze uvést dětský domov, který jako školské zařízení má jasně stanovená práva a povinnosti osob zákonem č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné

---

¹³⁷ Metodické opatření k činnosti kojeneckých ústavů a dětských domovů pro děti do tří let věku. Věstník MZČR, roč. 2005, částka 9.

¹³⁸ Metodické opatření k činnosti kojeneckých ústavů a dětských domovů pro děti do tří let věku. Věstník MZČR, roč. 2005, částka 9.

výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních. Oproti tomu kojenecká zařízení jako zařízení zdravotnická jsou ošetřena pouze v podzákoném právním předpisu.

Přijetím dítěte do zařízení nezanikají rodičům práva a povinnosti vyplývající z rodičovské odpovědnosti, pokud soudem není rozhodnuto jinak. Zařízení může uzavřít dohodu s rodiči o příspěvku na úhradu nákladů na pobyt dítěte v zařízení.

Péče o dítě je zásadně individuální, zohledňuje jeho potřeby a zájmy, přizpůsobuje se rodinnému prostředí a respektuje sourozenecké skupiny. Péče se odehrává ve skupinách dětí s optimálním počtem 4 dětí na 1 pečující osobu. Personální obsazení zařízení je v souladu se zákonem č. 95/2004 Sb., o podmínkách získávání a uznávání odborné způsobilosti a specializované způsobilosti k výkonu zdravotnického povolání lékaře, zubního lékaře a farmaceuta a zákonem č. 96/2004 Sb., o podmínkách získávání a uznávání způsobilosti k výkonu nelékařských zdravotnických povolání a k výkonu činností souvisejících s poskytováním zdravotní péče. Základem je týmová práce. Dle příslušného personálního klíče se o děti starají lékaři (pediatři), psychologové, dětské sestry (všeobecné sestry se specializací v pediatrii), ošetrovatelky, popř. speciální pedagogové (dle věkového složení dětí). Nezbytnou součástí týmu jsou sociální pracovníce a rehabilitační sestry, popř. další terapeutický personál. Strukturu zaměstnanců doplňuje pomocný a technický personál.

Dětské centrum

„Dětské centrum je zařízení, poskytující komplexní interdisciplinární péči dětem, jakkoliv ohroženým ve svém vývoji, včetně pomoci jejich rodinám. Úkoly dětského centra je diferenciatní diagnostika, zdravotní a sociální prognostika, terapie, poradenství, sociálně právní ochrana a pregraduální a postgraduální vzdělávání.“¹³⁹ Součástími dětského centra mají být ambulantní část se všemi nutnými odbornostmi a lůžková část, která zahrnuje i lůžka pro matky či rodiny s dětmi. Dále je to společenská část určená pro skupinové akce, zařízení pro denní pobyt dětí. Schneiberger také uvádí působnost tzv. sociálně-pediatrického týmu – lékař (sociální pediatr), psycholog (klinický), speciální pedagog, různí terapeuti (fyzioterapeut, muzikoterapeut, arteterapeut apod.).

---

¹³⁹ SCHNEIBERG, František. Dětská centra – moderní nástroj komplexní péče o ohrožené děti a jejich rodinu, V. konference o rodinné politice na téma Rodina na prahu 21. století, 10. – 11. 12. 2009, Praha. [online]. [cit. 2015-09-01]. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/9077/Sbornik_2010.pdf

Úkolem dětských center je zejména diferenciatní diagnostika, prognóza (zdravotní i sociální), poradenství a terapie, sociálně-právní ochrana. Výhodami těchto zařízení jsou centralizace péče, její komplexnost a flexibilita.

Pojem dětské centrum není v platných právních normách zakotven.

5.2.3.3 Náhradní výchova v rezortu Ministerstva práce a sociálních věcí ČR

Náhradní výchova v rámci tohoto rezortu je zajišťována domovy pro osoby (děti) se zdravotním postižením a zařízeními pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Do domovů pro osoby se zdravotním postižením jsou umístovány děti, jejichž zdravotní (tělesný, smyslový, mentální či kombinovaný) handicap vyžaduje zvláštní odbornou péči a které nemohou být z různých důvodů v domácí péči. Řídí se zákonem o sociálních službách. Zařízení pro děti vyžadující okamžitou péči je určeno pro děti do 18 let, které se ocitly bez jakékoli péče či bez péče přiměřené jejich věku, jejichž život, zdraví či příznivý vývoj nebo výkon jejich základních práv jsou vážně ohroženy, a děti týrané či zneužívané. Děti mohou být přijaty na základě soudního rozhodnutí, žádosti orgánu sociálně-právní ochrany dětí, žádosti rodičů či samotného dítěte. Délka pobytu dítěte v zařízení je omezená na 3 měsíce, resp. 6 měsíců, smí být prodloužena, pokud to zájem dítěte vyžaduje, maximálně však na celkovou dobu pobytu 12 měsíců.¹⁴⁰

Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc jsou často kritizována, a to především z toho důvodu, že děti v těchto zařízeních nepobývají po dobu, kterou předpokládal zákon o sociálně-právní ochraně a pro kterou byla tato zařízení koncipována a zřizována (po dobu okamžité pomoci a krátkodobě), ale dlouhodobě.

---

¹⁴⁰ Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů. In: Sbírka zákonů České republiky. 2006. Částka 37/2006 Sb.

6 Empirická část

Empirická část práce byla postavena především na otázce, jak se u vybraných žáků liší vnímání pojmu rodina. Všechny respondenty spojuje především to, že jsou žáky stejné školy a řadí se do stejné kategorie z hlediska vývojové psychologie.

6.1 Hlavní výzkumná otázka a dílčí výzkumné otázky

Hlavním cílem práce bylo zjistit, jak se u vybraných žáků liší vnímání pojmu rodina. Hlavní výzkumná otázka tedy zní:

„Jak se u vybraných žáků liší vnímání pojmu rodina?“

Informace, na kterých byl výzkum postaven, byly získány z rozhovorů s respondenty, kteří jsou studenty stejné školy. Zjištěné informace se staly podkladem pro didaktické využití tématu ve výuce.

Dílčí výzkumné otázky rozšiřují hlavní výzkumnou otázku:

„Koho respondent aktuálně vnímá jako člena rodiny?“

„Odlišuje se vnímání rodiny v závislosti na typu rodiny?“

„Jak se odlišuje vnímání členů rodiny u vybraných žáků?“

„Je ideální rodina vnímána všemi respondenty totožně?“

„Jak se odlišují představy o ideální rodině od představ o budoucí rodině?“

„Souvisejí představy o budoucí rodině s pohlavím respondenta?“

6.2 Metodika výzkumu

V této kapitole je shrnuta metodika výzkumu. V následujícím textu je pak blíže popsán vybraný nástroj výzkumu a charakteristika zkoumaného souboru.

6.2.1 Nástroj výzkumu

Jako nejvhodnější technika sběru dat pro tento výzkum byl zvolen polostrukturovaný rozhovor, který umožňuje zachytit odpovědi v jejich přirozené podobě, což je jedním ze základních principů kvalitativního výzkumu. Gavora uvádí, „že je tato technika vhodná,

pokud hledáme osobní, bezprostřední a důvěryhodné odpovědi. Kontakt tváří v tvář navíc zvyšuje záruky, že respondenti budou odpovídat pravdivě a dostatečně.¹⁴¹

Polostrukturovaný rozhovor byl složen z otázek, které byly respondentům pokládány ve stejném pořadí. V případě potřeby bylo možné rozhovor rozšířit o doplňující otázky. Rozhovor umožnil především poznat respondentův pohled na témata týkající se rodiny.

Otázky v rozhovoru byly otevřené. Výhodou otevřených otázek je to, že respondenti nevnucují žádné myšlenky a neomezují jej.

6.2.2 Výběr a charakteristika zkoumaného vzorku

Respondenti byli voleni záměrným kriteriálním výběrem, jehož znakem je vybraná vlastnost nebo stav. Pro výzkum byl kritériem typ rodiny, ve které dítě žije. Jako další požadavek byl věk respondenta. Nezbytnou součástí byla samozřejmě také ochota oslovených respondentů ke spolupráci.

Respondenti, kteří se zúčastnili výzkumné části práce, jsou žáky stejné střední školy nebo středního odborného učiliště. Respondenti se narodili v rozmezí let 1998 – 2000. Za respondenty bylo vybráno pět dívek a pět chlapců.

Respondenti tvoří z pohledu vývojové psychologie kategorii, která je označena jako adolescence. „Adolescence je vývojové období v životě člověka, které začíná zpravidla mezi 11. – 13. rokem a končí 21. rokem. Adolescence následuje po pubertě a předchází rané dospělosti.“¹⁴²

Adolescence stojí na pomezí mezi dětstvím a dospělostí, je to období plné změn, rozvoje, zkušeností, experimentování a sociálních změn. Je důležité zdůraznit, že se jedná o velice individuální proces a nejde jej shrnout do jedné definice.

Adolescence je však také etapou života, která je značně zátěžová a stresová. Dospívající neboli adolescent hledá své místo, utváří si systém hodnot, vyrovnává se s novými rolami. Jedná se o etapu životního růstu, která formuje osobnost člověka a pomáhá mu hledat směr budoucího života.

---

¹⁴¹ GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. 2., rozš. české vyd. Brno: Paido, 2010. ISBN 978-80-7315-185-0. s. 32.

¹⁴² JANDOUREK, Jan. *Sociologický slovník*. Praha: Portál, 2001. ISBN 8071785350. Str. 13.

„Období adolescence je vymezováno mírně odlišně v souvislosti s různorodými názory odborníků. Je zařazováno do období dospívání, které zároveň zahrnuje i období pubescence. Jedna skupina odborníků tyto dvě fáze dospívání spojuje, např. E. H. Erikson, který vypracoval všeobecně přijímaný systém stadií vývoje osobnosti, adolescenci vymezuje věkově přibližně od 12 do 20 let.“¹⁴³

Jiné dělení poskytuje například Langmeier a Krejčířová¹⁴⁴, kteří uvádějí jako první etapu dospívání pubertu, která postihuje období zhruba od 11 do 15 let, následuje období adolescence, a to zhruba od 15 do 22 let. Čáp¹⁴⁵ například vymezuje adolescenci věkovou hranicí 15 až 20 let.

Rozdíly v přesné specifikaci tohoto životního období jsou důkazem toho, že zde hraje velký vliv individuální variabilita člověka.

Počátek období adolescence je spojován s výrazným tělesným vývojem a je obdobím dramatických změn i v oblasti emoční a často bývá nazývána obdobím emoční lability. Změny v oblasti hormonů v mozku jsou doprovázeny tělesnými změnami, což v kombinaci může způsobovat silné citové konflikty, impulzivitu a „nestálost a nepředvídatelnost reakcí a postojů“.¹⁴⁶

6.2.3 Realizace a postup sběru dat

Byli osloveni vybraní žáci školy. Žádný z žáků spolupráci na výzkumu neodmítl. Sběr dat se všemi respondenty byl proveden v období od konce června do konce srpna 2015.

Rozhovory se uskutečnily v prostředí, ve kterém se respondent cítil nejpřirozeněji. Rozhovory probíhaly na různých místech, která budou uvedena u každého respondenta.

Rozhovory trvaly mezi 30 minutami až dvěma hodinami. Před zahájením jednotlivých rozhovorů bylo vždy respondentovi objasněno, že výzkum slouží jako podklad pro zpracování diplomové práce. Byl ujistěn také o anonymitě své osoby a sdělení v rámci rozhovoru. Bylo mu vysvětleno, proč je rozhovor nahráván na diktafon a byl požádán

---

¹⁴³ ČÁP, Jan. *Psychologie výchovy a vyučování*. Praha: Karolinum, 1993. ISBN 80-7066-534-3. s. 56.

¹⁴⁴ LANGMEIER, Josef., KREJČÍŘOVÁ, Dana. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada, 1998. ISBN 80-7169-195-X.

¹⁴⁵ ČÁP, Jan, MAREŠ, Jiří. *Psychologie pro učitele*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-463-X.

¹⁴⁶ LANGMEIER, Jiří, KREJČÍŘOVÁ, Dana. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada, 1998. ISBN 80-7169-195-X. s. 147.

o souhlas s nahráváním. Respondentům byly poté kladeny předem připravené otázky a v případě potřeby byly pokládány otázky doplňující. Respondenti byli také upozorněni, že nejsou špatné a dobré odpovědi a byli poučeni, že mají čas, aby si své odpovědi rozmysleli. Na konci každého z rozhovorů byl každému poskytnut prostor, aby případně dodal k tématu něco, co doposud nezaznělo a prostor pro vyjádření pocitů z rozhovoru.

Následně po uskutečnění všech rozhovorů byl jejich obsah přenesen do písemné podoby.

6.3 Výsledky kvalitativního výzkumu

Následující část práce reflektuje výsledky rozhovorů a jejich shrnutí. Pro větší přehlednost jsou výsledky rozděleny do kapitol dle zaměření dílčích otázek a každá kapitola je doplněna diskuzí a tabulkou, která stručně shrnuje odpovědi.

6.3.1 Rodinná situace respondentů

Dominik, respondent číslo 1

První rozhovor byl uskutečněn 18. 6. 2015. Dominik mi sdělil, že podrobnější informace o své minulosti přesně neví a sám navrhl, že osloví svoji matku, aby se na úvodní části rozhovoru podílela. Samotný rozhovor již probíhal bez její přítomnosti. Rozhovor proběhl na půdě školy bez přítomnosti dalších osob. Rozhovor trval 30 minut.

Dominik se podle svých slov cítil během rozhovoru dobře a bezpečně. Odpovídal bezprostředně a nad žádnou otázkou dlouze nepřemýšlel.

Dominik se narodil v roce 1998. Narodil se do sezdaného soužití. Matce bylo v době Dominikova narození 19 let a otcí 35. Matka pracovala před otěhotněním jako barmanka v herně a otec byl nezaměstnaný. Matka i otec mají základní vzdělání. V roce 2000 a 2002 se narodily Dominikovy sestry.

Rodina žila ve dvoupokojovém bytě na sídlišti ve městě s 12 tisíci obyvateli. Dominik navštěvoval mateřskou školu v místě bydliště od 3 let věku. Matka byla doma s mladšími sestrami. Dominikova matka k tehdejší situaci říká: „Malýho jsem dala do školky hned, jak to šlo, s holkama bylo dost práce, tak mi to takhle aspoň trochu odlehčilo. Peněz jsme měli děsně málo, tak sem chtěla jít makat, ale hledat místo se základkou nebylo snadný, takže zase zbyla jenom herna. Bejvalej makat nechtěl, říkal, že nic nesežene, ale spíš byl pohodlnej. Pohodička, pívko, gauč a hospoda. Ani s holkama nepomáhal a Domču jenom řezal, když zlobil.“

V roce 2011 podala matka žádost o rozvod a říká: „Už se to nedalo, chlastal čím dál tím víc, už jsem byla na prášky. Práce s dětma, noci v baru a on nedělal nic. Začal mě taky občas mlátit, protože mu kámoši říkali, že se tahám s jinýma. Tak už jsem to nevydržela a konec. Ale nebylo to vůbec jednoduchý, dělal pořád problémy, chtěl prachy, pořád s něčím nesouhlasil, nechtěl si hledat bydlení. Úplná noční můra, táhlo se to asi rok a půl. To už jsem ale měla Milana, tak mě dost držel.“ Rozvod byl problematický a konfliktní, děti byly nakonec svěřeny do péče matky. Otec o děti nejevil zájem a neplatil ani výživné, které určil soud. Celá situace skončila nepodmíněným trestem pro otce. Od roku 2013 Dominik svého otce neviděl.

Momentálně žije rodina v třípokojovém bytě. Domácnost obývá matka, její přítel, Dominik a jeho dvě sestry. Dominik má svůj pokoj a sestry mají pokoj společný. Matka s přítelem nemají vlastní pokoj a spí v obývacím pokoji. Matka stále pracuje jako barmanka v herně a matčin přítel je zedník.

Dominik má také prarodiče z matčiny strany, se kterými se stýká přibližně jednou měsíčně. Bydlí v nedaleké vesnici. Dominik říká: „Babi s dědou jsou v pohodě. Mám tam dva kámoše ze školy, tak tam někdy zajedu na kole a v létě tam jezdím na koupák, to je pohodička.“ Prarodiče z otcovy strany zemřeli, ještě než se Dominik narodil. Matka má ještě sestru a bratra, se kterými se vídají pouze na rodinných oslavách.

Dana, respondent číslo 2

Druhý rozhovor byl uskutečněn 22. 6. 2015. Dana se vyjádřila, že by jí bylo příjemné sejít se mimo školu a jako místo setkání navrhla zahradu dětského domova. Danu jsem požádala, jestli mohu oslovit sociální pracovníci, která ji má na starosti s čímž Dana souhlasila. Rozhovor trval 56 minut. Respondentka se podle svých slov cítila příjemně a byla ráda, že může svůj příběh vypovědět někomu, kdo ji naslouchá.

Rozhovor se sociální pracovníci proběhl před setkáním s respondentkou, sociální pracovníce měla od Dany podepsaný souhlas, že mi může poskytnout veškeré informace. Rozhovor probíhal v kanceláři sociální pracovníce a trval přibližně 45 minut.

Dana se narodila v roce 1999, matka a otec nebyli manželé a Dana byla jejich prvním dítětem. Matce bylo v době narození Dany 18 let a otci 29. Další děti dvojice neměla. Matka nikdy nepracovala a otec také ne, rodina žila v jedné místnosti v ubytovně na kraji města s 12 tisíci obyvateli. Žili především ze sociálních dávek. Sociální pracovníce

k situaci rodiny říká: „Žili v otřesných podmínkách, ubytovna byla určena hlavně ukrajinským dělníkům, pokoj byl v hrozném stavu, Dana neměla ani vlastní postýlku. Na situaci nás upozornila paní z vedlejšího domu. Dana nebyla do dvou let ani na jedné prohlídce u lékaře, nebyla nikde registrovaná. Po upozornění jsme začali situaci hned řešit. Dříve jsme se o nich ani nemohli dozvědět. Matka rodila v nemocnici v jiném městě a neměli tady ani trvalé bydliště. Rodiče nikdy nepracovali, neměli základní návyky. Snažili jsme se jim pomoci, ale matka péči o Danu nezvládla a bohužel začala Danu i fyzicky týrat, proto jsme ji museli časem odebrat. Otec nebyl schopný jakkoliv fungovat, protože nadměrně požíval alkohol.“

Dana byla ve čtyřech letech odebrána rodičům na návrh sociální pracovnice orgánu sociálně právní ochrany dětí. Dítě bylo zpočátku svěřeno do péče babičky, matčiny matky, která žila ve stejném městě. Podle sociální pracovnice se o babičce dozvěděli náhodou a sama babička o své vnučce dříve neměla ani ponětí. Babičce bylo 67 let, když dostala Danu do péče. O dva roky později jí však byl diagnostikováno onkologické onemocnění, které vyžadovalo chirurgickou léčbu a následnou chemoterapii. Bohužel byla léčba doprovázena četnými komplikacemi a babička nemohla o Danu dále pečovat. V sedmi letech se tak Dana dostala do dětského diagnostického ústavu, kde strávila dva měsíce a na základě soudního rozhodnutí byla umístěna do dětského domova, který je vzdálen 10 km od místa bydliště babičky. Babička v době pobytu Dany v diagnostickém ústavu zemřela.

Rodiče se ani jednou nepokusili o osobní kontakt s Danou a to ani v době jejího pobytu u babičky, ani během pobytu v dětském domově. Jiné příbuzné Dana nezná a o žádných neví ani sociální pracovnice.

Jana, respondent číslo 3

Třetí rozhovor byl uskutečněn 5. 7. 2015. Jana navrhla jako místo setkání park nedaleko místa, kde žije. Jana před rozhovorem požádala svoji matku o přesnější údaje, především časové, které se týkaly dat svatby a rozvodu. Rozhovor trval asi 55 minut. V souvislosti s vyprávěním o otci Jana projevovala značné rozrušení, zvyšovala hlas a objevily se i slzy.

Jana se narodila v roce 2000. Rodiče uzavřeli sňatek těsně před narozením dítěte. Matce bylo v době porodu 21 let a otci 23 let. V roce 2002 se narodila Janina sestra. Další sourozence Jana nemá.

Matka vystudovala střední školu, obor ekonomického směru ukončila maturitou. Otec je vyučen jako klempíř. Matka nyní pracuje jako úřednice a otec vykonává povolání klempíře.

V roce 2008 se rodiče rozvedli. Jana žije po rozvodu rodičů s matkou a sestrou v bytě. Jana hodnotí vztah rodičů před rozvodem jako „docela dobrý, občas se hádali, ale nic strašného. Ale pak si našla mamina jinýho chlapa a pak se hádali teda už docela hodně.“ Jako důvod rozvodu Jana považuje matčinu nevěru. Po odchodu otce žil spolu s ní a sestrou matčin nový partner. „Maminy novýho přítele jsem nesnášela, byl to blbec, bordelář a pořád nás za něco peskoval. Potom začal ještě chlastat a to už bylo šílený.“ Jana říká, že docházelo i k fyzickému násilí mezi matkou a jejím novým partnerem. Po dvou letech společného soužití si matčin přítel našel novou přítelkyni a z domácnosti odešel. V současné době má matka nového přítele, který žije ve společné domácnosti.

Otec si asi po roce našel partnerku, která měla dvě děti z předchozího manželství. Po dvou letech společného soužití se otec znovu oženil a osvojil si i partnerčiny děti, což Jana vnímala jako velkou zradu. „Tenkrát mě to úplně rozsekalo, byla to zrada, nenáviděla jsem ho. Měl přece nás a pak si adoptuje ty dva smrady a myslím si, že je má i radši než mě a Petru. Pak se na nás úplně vykašlal. Dřív jsme k nim chodili každý týden a pak už nás ani nezvali a říkali, že jedou pryč, když jsme měly se ségrou přijít. Jednou říkali, že jedou do Prahy a pak jsme je potkaly s kámoškou ve městě na nákupu. Prostě se na nás vykašlal. Tenkrát jsem s ním skončila.“

S ostatními příbuznými se Jana stýká relativně často. Minimálně jedenkrát týdně navštěvuje babičku, matčinu matku, a přibližně jednou měsíčně se sestrou navštěvují prarodiče z otcovy strany, kteří bydlí 100 kilometrů daleko. „K babi a dědovi jezdím ráda, jsou dobrý a jsou taky našťvaný na tátu, že se na nás takhle vykašlal. O těch dvou jeho nových dětech vůbec nemluví, tak nevím, jestli je mají rádi a já se o nich nechci bavit vůbec. Druhá babi je skvělá, chodím k ní ráda, jdeme na zahradu, pečeme a je docela sranda.“

Vztah mezi rodiči po rozvodu hodnotí jako „normální“, přestože spolu příliš nekomunikují. Vztah s matkou hodnotí jako velmi dobrý, má ji ráda a oceňuje ji, jak to zvládá. „Mamka je dobrá ve všem, i když se někdy hádáme, tak ji obdivuju, jak všechno zvládá. Od táty dostává na mě i na Petru 1500 a stejně nám kupuje dost věcí.“ Vztah se starší sestrou hodnotí jako velmi dobrý. Má ji ráda, svěřuje se jí s problémy.

Petra se vidá také s matčinou sestrou a jejími dětmi a s rodinou otcovy sestry. Většinou tato setkání probíhají na rodinných oslavách.

Jana, respondent číslo 4

Respondentka měla na místo pro rozhovor jediný požadavek, a to ten, aby to nebylo místo, kde se pohybuje moc lidí, obávala se, že bude během rozhovoru plakat. Proto naše setkání proběhlo v parku. Rozhovor trval necelé dvě hodiny a pro respondentku byl velmi emotivní a často byl přerušován záchvaty pláče. Respondentka i přesto zhodnotila pocity jako kladné a myslí si, že jí „vypovídání se“ pomohlo, protože jak říká, o své situaci nemá s kým mluvit a nikdo ji neposlouchá. Rozhovor proběhl 7. 8. 2015 v odpoledních hodinách.

Jana se narodila v roce 1998. Rodiče uzavřeli manželství, když bylo matce 18 let a otci 19 let, v době svatby byla Janina matka již těhotná. V roce 2002 se narodila Janina mladší sestra. Rodina žila v rodinném domě, který sdíleli s rodiči muže.

Matka i otec mají středoškolské vzdělání zakončené maturitní zkouškou. Otec začal hned po studiu pracovat jako vedoucí skladu a na stejné pozici pracuje dodnes. Matka nastoupila hned po škole na rodičovskou dovolenou a v současné době pracuje jako asistentka prodeje ve stavební firmě.

Žádost o rozvod podala matka Jany v roce 2010, rozvod trval celkově 3 roky a dva měsíce, protože se rodiče nemohli shodnout na vyrovnání majetku a péči o děti. Nakonec soudkyně rozhodla o střídavé péči, i když Jana s rozhodnutím nesouhlasila a svoje pocity řekla jak soudkyni, tak sociální pracovníci a psychologe. Jana si nepřála střídavou péči a říká: „Je to hrozný. Když jsem u mamky, tak pořád řeší Moniku, tátu, babi, dědu a když jsem zase u táty, tak je to to samý. Nemám chvíli klid, oba chtějí slyšet, že jsou nejlepší a ten druhý je děsnej. Když to neřeknu, tak se se mnou nikdo nebaví a já jsem ta nejhorší. Už jsem z toho unavená, nevím, co mám dělat. Když jsem to řekla u soudu, že chci být jenom u jednoho, mít jedno místo, kde bydlím a druhýho jenom navštěvovat, tak soudkyně řekla, že jsem zmanipulovaná. Přitom jsem řekla, že je mi jedno, u koho budu, že mám ráda oba.“ O vztahu se sestrou říká: „Monče úplně hráblo, bojím se, že je to z našich, pořád mě mlátila a jednou se chtěla i zabít. Naši to hází jeden na druhýho.“

V současné době je situace taková, že se Jana nestýká se svojí sestrou, která jí opakovaně fyzicky napadala. Když je Jana u otce, sestra je u matky a naopak. Toto řešení navrhl psycholog.

Matka má nového přítele, se kterým sdílí společný byt. Otec partnerku nemá a žije v domě svých rodičů, kde bydlela celá rodina společně, než došlo k rozvodu manželství. Otec má vyhrazené patro. U matky má Jana vlastní pokoj, sestra má také svůj. U otce mají dívky pokoj společný.

Matčini rodiče již nežijí, ale Jana je v kontaktu s matčíným bratrem a jeho rodinou, kteří žijí ve stejném městě. Otec žádné sourozence nemá.

Petra, respondent číslo 5

Rozhovor byl uskutečněn 13. 7. 2015. Petra navrhla jako místo setkání dům prarodičů. Svoji volbu vysvětlila tím, že když nebude vědět nějakou informaci, tak se zeptá babičky. Rozhovor trval 40 minut a jednou během rozhovoru přizvala Petra babičku, nebyla si zcela jistá, kolik bylo rodičům v době jejího narození, poté babička odešla a zbytek rozhovoru proběhl opět bez přítomnosti další osoby.

Petra během rozhovoru působila klidně, ale někdy dlouze váhala, jak formulovat svoji odpověď, aby to podle jejích slov „nevyznělo špatně proti rodičům.“

Petra se narodila v roce 1998 ve městě s milionem obyvatel. Matce bylo 30 let a otci 40 let, když se narodila. Rodiče uzavřeli manželství v roce 1994, dítě chtěli hned po svatbě, ale jak říká Petřina babička „nedařilo se jim to, tak musela dcera na umělý oplodnění, takže Petruška je vlastně ze zkumavky.“ Petra nemá další sourozence.

Oba rodiče jsou vysokoškolsky vzdělaní. Otec pracuje v oblasti farmacie a matka v oblasti finančnictví.

Rodina vlastní čtyřpokojový byt na sídlišti. Mateřskou a základní školu navštěvovala Petra v místě narození.

Po absolvování základní školy vyjádřila Petra přání, že by chtěla navštěvovat střední školu v místě bydliště svých prarodičů. Jak sama říká, tak „vztahy s našima byly v pohodě, ale chtěla jsem prostě změnu. K babi a dědovi jsem jezdila odmala, mám tady spoustu kamarádů a líbil se mi i obor, který navštěvuju. Naši nic nenamítali.“ Prarodiče neviděli

v dané situaci žádný problém. Rodiče jsou časově vytíženi, a proto s Petřiným přáním souhlasili i oni.

Petra jezdí k rodičům každý víkend a sama říká, že jí situace zcela vyhovuje. „Když jsem v Praze, tak se mi naši věnují, jezdíme na výlety a snažíme se užít, když víme, že se týden zase nevidíme. Dřív jsme nedělali nic spolu, naši byli pořád v práci a já na kroužcích nebo na cestě do školy nebo ze školy.“

Prarodiče z otcovy strany žijí na Slovensku, kam celá rodina jezdí jednou ročně na týdenní návštěvu. Matka je jedináčkem a otec má ještě dva sourozence, se kterými se však rodina nestýká.

Petr, respondent číslo 6

Rozhovor proběhl 3. 7. 2015 na zahradě rodinného domu, kde respondent žije. Celý rozhovor trval 32 minut. Respondent působil klidně a uvolněně. Na otázky odpovídal bez váhání. Rozhovoru nebyla přítomna žádná další osoba. Respondent si také připravil poznámky, týkající se důležitých dat v jeho životě a v životě jeho rodiny.

Petr se narodil v roce 1999. Matka otěhotněla poprvé v 17 letech a otci bylo 20 let. Po dosažení plnoletosti matky uzavřeli rodiče manželství. Matka je vyučená jako prodavačka a otec jako opravář zemědělských strojů. Rodina bydlí ve vesnici, která má 210 obyvatel. Rodina žije v rodinném domě spolu s rodiči otce a rodinou otcova bratra. Otcův bratr má manželku a tři děti, dvě dívky a chlapce.

Petr studuje učební obor a svoji budoucnost vidí v zemědělství, kde pracuje jeho celá rodina. Mají vlastní statek a specializují se především na chov krav a prasat. Matka pracuje především jako účetní a otec jako ředitel firmy, prarodiče jsou již v důchodu, ale aktivně se účastní práce na statku. Petr má dva starší bratry, 22 a 24 let a oba pracují jako mechanici ve firmě rodičů. Rodina Petrova strýce pracuje v rodinné firmě také (strýc, teta a jejich syn, dcery ještě studují).

Prarodiče z matčiny strany žijí ve vesnici 10 kilometrů vzdálené a rodina je často navštěvuje. Matka nemá sourozence.

Veronika, respondent číslo 7

Rozhovor se uskutečnil 5. 7. 2015. Respondentka navrhla jako místo setkání byt, ve kterém žije. Přála si, aby na úvodní část byla přítomna její matka, aby mi podle Veroniččin slov mohla vysvětlit „různé okolnosti.“ Matka po úvodní části rozhovoru odešla. Celý rozhovor

trval 57 minut a Veronika jej hodnotí jako příjemný. Respondentka se chovala bezprostředně, odpovídala bez většího váhání.

Veronika se narodila v roce 1998. Matce bylo v době porodu 16 let, otěhotněla v 15 letech. Veroničině otci bylo 28 let, a když se o těhotenství dozvěděl, naléhal na matku, aby podstoupila interrupci. Matka se rozhodla, že si dítě ponechá, v čemž jí podpořila její matka. Veroničina matka k situaci říká: „Chvíli jsem přemýšlela, že si jí nechám vzít. Martin pořád říkal, jak si zničíme život, že jsem mladá. A on chce ještě něco taky zažít, a to mu bylo 28. Pak mě začal vydírat, že jestli nepůjdu, tak se na mě vykašle a budu na všechno sama a nakonec řekl, že Verča není určitě jeho. To jsem si řekla, že na něj kašlu. Hodně mi pomohla mamka, řekla, že za mnou bude stát a pomůže mi se vším. Ale chtěla, abych si dodělala školu, tak šla na mateřskou místo mě a já jsem si ten učňák dodělala. To jsem ráda, se základkou by to bylo horší hledat dneska práci. A taky musím jít Verče příkladem, i když se to moc nepovedlo, no. Nebo právě povedlo, proto mám vnoučka už teď. Ještě že je to kluk a nebude v naší tradici pokračovat.“ Veroničina matka nevedla jméno otce do rodného listu dítěte. „Stejně by nic neplatil a jenom by nás tahal po soudech a myslím, že o to vůbec nestál a byl rád. Ani nevím, kde je mu teď konec.“

Veronika byla svěřena do péče babičky a matka pokračovala ve studiu na středním odborném učilišti, kde se vyučila jako prodavačka.

Veronika je ve svých 17 letech matkou ročního chlapečka. Otěhotněla po krátké známosti s 20 letým mužem, který jí však po zjištění těhotenství opustil. Veronika jej nevedla ani jako otce do rodného listu dítěte. „Když jsem zjistila, že jsem těhotná, tak to byl šok. Nevím, myslela jsem, že jsme dávali bacha, i když prášky jsem nebrala, no. A Pavel se na mě hned vykašlal, řekl, že to nechce a ať si to nechám vzít, ale to jsem nechtěla. Když to zvládla mamča, tak to zvládnou taky. A taky že to zvládáme, ale ještě, že jí mám a babču taky.“

Nyní Veronika žije se svým ročním synem, matkou a babičkou ve dvoupokojovém bytě na sídlišti ve městě s 5 tisíci obyvateli.

Protože Veronika nemá plnou rodičovskou odpovědnost vůči synovi, jako poručníka určil soud, na Veroničin návrh, její matku. Matka je na rodičovské dovolené a Veronika studuje druhý ročník učňovského oboru. Když je Veronika ve škole, stará se o syna matka a po škole je péče o syna na Veronice, protože matka chodí brigádně pracovat jako prodavačka.

Pavel, respondent číslo 8

Rozhovor proběhl 10. 8. 2015 ve společenské místnosti dětského domova. S respondentem jsem hovořila bez přítomnosti dalších osob 35 minut. Vyjádřila jsem také přání, jestli bych některé informace týkající se dětství respondenta mohla konzultovat se sociální pracovnící. Respondent souhlasil, sociální pracovníce je však v dlouhodobé pracovní neschopnosti, a tak mi napsala klíčové informace o respondentově dětství. Tento dopis mi respondent předal před naším rozhovorem. Během rozhovoru působil klidně a neprojevoval známky většího rozrušení.

Pavel je nyní ve věku 17 let a studuje učňovský obor. V dětském domově je od jeho 5 let. Jeho pobytu předcházela dvouměsíční pobyt v dětském diagnostickém ústavu. Pavel vyrůstal spolu s dvěma bratry (28 let a 19 let) a matkou. Matka nebyla ale schopna a ochotna se postarat o své syny, často odjížděla do Německa, kde pracovala jako prostitutka. Rodina byla na velmi nízké sociokulturní úrovni, děti zůstávaly bez dozoru. Podnět pro umístění podal orgán sociálně právní ochrany dětí a navrhl ústavní výchovu pro všechny tři sourozence. Nakonec byla nařízená ústavní výchova jak pro Pavla, tak pro jeho dva starší bratry. Všichni byli umístěni do stejného dětského domova. Matka za syny nejezdila, pouze (asi jednou za dva měsíce) telefonovala.

Nejstarší bratr v 18 letech po dvou letech z domova odešel a jel za matkou do Německa. S bratry byl v telefonickém kontaktu. Matku v zahraničí živil a po roce se vrátil zpět. Pavel říká: „Máma, teda ani se jí tak nedá říkat, ale to je jedno, tak ta ho tam jenom využívala. On jí živil, makal tam někde v hospodě v kuchyni, ona jenom byla s nějakým chlapem a bráchovi vymývala mozek, jak nás nikdy nechtěla opustit a že dělala všechno pro nás. Po roce jí konečně prokouknul a vrátil se.“

Během pobytu v dětském domově se ozval také otec bratrů, který je každý měsíc navštěvoval. „On není špatnej, ale je to taky zoufalec jako máma. Je to nešťastnej člověk, hodně pije a neví co sám se sebou a natož s náma. Říkal, že by nás chtěl do péče, ale to jsme s bráchou vůbec nechtěli.“

Karel, respondent číslo 9

Rozhovor proběhl 16. 8. 2015 na tribuně fotbalového hřiště na přání respondenta. Rozhovoru nebyla přítomna žádná další osoba a trval přibližně 30 minut. Respondent odpovídal bezprostředně a rozhovor byl podle jeho slov příjemný.

Karel se narodil v roce 1998. Matce bylo v době porodu 20 let a otcí 28. Manželství rodiče uzavřeli v roce 2000. V roce 2006 se narodila Karlova sestra. Rodina žije ve městě s 10 tisíci obyvateli. Bydlí v rodinném domě s malou zahradou. Dům rodině přenechali matčini rodiče, kteří se přestěhovali na chatu. Matka vystudovala střední pedagogickou školu a pracuje jako učitelka v mateřské škole. Otec vystudoval střední ekonomickou školu a je zaměstnán jako úředník v bance.

Ve stejném městě žijí také prarodiče z otcovy strany, se kterými se rodina navštěvuje každou neděli. Setkání trvá přibližně pět hodin a zahrnuje nedělní oběd. K matčiným rodičům jezdí rodina o sobotách.

Otec ani matka nemají další sourozence.

Milan, respondent číslo 10

Rozhovor proběhl 23. 8. 2015 a jako místo setkání zvolil respondent altán na zahradě své pěstounské rodiny. Během rozhovoru respondent několikrát přizval pěstounku, aby mu pomohla s odpovědí na otázky týkající se základních údajů a dětství. V její přítomnosti působil velmi klidně a několikrát pěstounku objal. Oslovoval jí zásadně „mami“. Když pěstounka vyprávěla o respondentově příchodu do rodiny, tak se respondent rozplakal a několikrát ji vzal za ruku. Rychle se však uklidnil a vyjádřil jí velký dík „za vše, co pro něj s tátou udělali a dělají.“ Samotný rozhovor již proběhl bez přítomnosti další osoby a celkem trval asi 90 minut. Podle respondenta byl rozhovor náročný, ale příjemný.

Milan se narodil v roce 1998. Oba rodiče byli v době jeho narození nezletilí, matce bylo 15 let a otcí 16 let. Milan žil se svou matkou u jejích rodičů a postupem času se do stejného bytu přistěhoval i Milanův otec. Oba rodiče získali pouze základy vzdělání, matka zůstala po porodu na mateřské dovolené a otec nepracoval. Rodina sdílela společnou domácnost s dalšími 7 lidmi (Milan, rodiče, prarodiče, dva strýcové, teta a další dvě děti). Bytové podmínky byly značně nevyhovující, protože se jednalo o dvoupokojový byt na ubytovně. Součástí bytu nebylo sociální zařízení ani použitelná kuchyň.

Když byly Milanovi čtyři měsíce, došlo k prvnímu upozornění na nevyhovující situaci v rodině a nedostatečnou péči rodičů. Na nedostatky upozornili především lidé, kteří žili v okolí ubytovny. Rodiče nebyli schopni vytvořit Milanovi takové prostředí, které by bylo vhodné pro jeho psychický i fyzický vývoj. Matka i otec pravidelně požívali alkohol a otec i jiné návykové látky, rodiče opouštěli domov a o chlapce se starali nemocní prarodiče.

V bytě byla špína a rodině chyběly podle sociální pracovníce základní hygienické návyky. Finanční situace byla kritická a Milan a dvě další děti v domácnosti nedostávali pravidelný přísun jídla.

V roce 2000 byli oba rodiče předvoláni k jednání komise péče o rodinu a děti. Podle slov sociální pracovníce s rodinou pracovala, ale nedocházelo k nápravě a situace se nadále zhoršovala, což vygradovalo nástupem otce do výkonu trestu.

V roce 2002 byl podán návrh na nařízení předběžného opatření, kterému soud vyhověl a Milan byl umístěn do dětského domova. Matka Milana v dětském domově nenavštěvovala, ale přibližně každé dva měsíce telefonicky kontaktovala dětský domov. Sociální pracovníce říká: „Podle ředitele domova vždy zavolala a zeptala se, jestli tam Milan ještě je. Nikdy se nezeptala, jak se má, jestli je zdrav, ani nic jiného ji nezajímalo.“

V roce 2003 byla nalezena vhodná pěstounská rodina a Milan byl umístěn do pěstounské péče manželů. Pěstounům bylo v době přijetí Milana do péče 40 a 42 let, dcera pěstounů se narodila v roce 1987 a syn 1990. Milan byl podle pěstounů bezproblémový. Pěstounka říká: „Milan byl velice hravý a upovídaný, vyžadoval ale neustále naši pozornost a chtěl, abychom všechno dělali s ním, tak to bylo zpočátku dost náročný. Ale zapadl k nám krásně, bez větších problémů. Občas nastaly situace, kdy nevěděl co a jak, jak reagovat, nechápal, co po něm chceme, ale všechno jsme vysvětlili a pracovali na věcech, které neuměl nebo neměl zažitý z domova. Se sourozenci se sehrál taky dobře, ale to víte, boje tam byly taky. V noci byl často lítostivý, ale to se dalo čekat, po tom všem co prožil. Asi po měsíci nám začal říkat mamko a tatko a my jsme věděli, že je vyhráno. Asi jsme měli štěstí, protože jsme nikdy neřešili žádnou agresivitu, nadávky, nikdy jsem neslyšela, že nejsme jeho rodiče.“

Během začátku pěstounské péče proběhlo Milanovo setkání s biologickou matkou. Milan se podle sociální pracovníce matky bál a nechtěl k ní jít. Držel se u své pěstounské rodiny a matka také neprojevila vřelejší vztah a pokus o kontakt. Od té doby matka o kontakt nestála.

Rodina žije v rodinném domě, kde má Milan svůj pokoj. V současné době domácnost obývají pěstounští rodiče, jejich syn a Milan. Dcera pěstounů žije se svojí rodinou v nedaleké vesnici. Pěstounka pracuje jako účetní a pěstoun jako stavbyvedoucí. Syn pěstounů studuje vysokou školu.

Diskuze

Všechny rozhovory proběhly bez komplikací. Některé informace bylo nutné doplnit ještě dalším zdrojem, kterým byl buď další člen rodiny, nebo sociální pracovník, což je vždy uvedeno v úvodu rozhovoru.

Rozhovory potvrdily, že vybraní respondenti pocházejí z různých rodin, což bylo klíčové pro práci se získanými informacemi.

Na této stránce je zobrazena tabulka (tab. č. 1), která stručně shrnuje rodinnou situaci respondentů z kapitoly 6.3.1.

Tabulka č. 1: Shrnutí rodinné situace respondentů

Respondent	Věk	Pohlaví	Rodinná situace
1 Dominik	18	muž	Rozvod rodičů, momentálně sdílí domácnost s matkou, jejím přítelem a dvěma sestrami.
2 Dana	17	žena	Nařízená ústavní péče, předtím svěřena do péče babičky, babička zemřela.
3 Jana	16	žena	Rozvod rodičů, momentálně v péči matky. Domácnost sdílěna s matkou, sestrou. Po otcově další svatbě vztahy s ním problematické.
4 Jana	18	žena	Rozvod rodičů, nyní ve střídavé péči. Matka sdílí domácnost s partnerem a otec žije v domě s rodiči. Respondentka má sestru, vztahy jsou problematické.
5 Petra	18	žena	Respondentka žije s prarodiči, s rodiči se vídá pouze o víkendu.
6 Petr	17	muž	Úplná rodina, domácnost sdílí s matkou, otcem, dvěma bratry, rodiči otce a s rodinou otcova bratra.
7 Veronika	18	žena	Svobodná matka. Domácnost sdílí se svým synem, matkou a babičkou.
8 Pavel	18	muž	Nařízená ústavní péče, dva bratři. S rodiči v příležitostném kontaktu.
9 Karel	18	muž	Úplná rodina, domácnost sdílí s rodiči a mladší sestrou.
10 Milan	18	muž	Svěřen do pěstounské péče. Momentálně sdílí domácnost s pěstouny a jejich synem.

6.3.2 Aktuální vnímání členů rodiny

Respondenti, kteří byli zahrnuti do výzkumu, pocházejí z různých rodin, proto se pochopitelně nesetkáme s jednotnou skladbou rodin. Následující část obsahuje informace, koho respondent vnímá jako aktuálního člena své rodiny.

Dominik, respondent číslo 1

Dominik po rozvodu rodičů sdílí domácnost s matkou, jejím přítelem a dvěma sestrami. Rozvod rodičů byl problematický a podle matky trvalo asi rok a půl, než bylo manželství rozvedeno. V rodině docházelo k fyzickým útokům, otec byl alkoholik a vztah k dětem nebyl nijak kvalitní. Rodina byla také v tíživé finanční situaci. Dominik a jeho sestry byli svěřeni do péče matky a od roku 2013 svého otce neviděli, podle slov respondenta o to nebyl zájem ani z jedné strany. Otec byl také odsouzen k nepodmíněnému trestu pro neplacení výživného. Dominik považuje za členy rodiny pouze matku a sestry, matčina přítele jako součást rodiny nevnímá, což dokládá slovy „já ty matky chlapy nějak neřeším, oni se ani nesnaží hrát si na nějaký tatky nebo tak něco, tak pohoda. Rodina to není, spíš nějaký spolubydlící.“ Respondent nejeví zájem na tom, aby jeho rodina byla obohacena nějakým dalším členem. Dá se říci, že vnímání členů rodiny neodpovídá tomu, s kým respondent žije ve společné domácnosti.

Když je původní rodina rozšiřována o nové členy, tak noví členové rodin nebývají vždy s původními členy rodiny adekvátně kompatibilní například způsobem sociální komunikace, životním a zájmovým zaměřením, morálně hodnotovým systémem, schopnostmi, dovednostmi a vzděláním.

Dana, respondent číslo 2

Dana, u které byla nařízena ústavní péče, které předcházelo období svěřeni do péče babičce, která však zemřela. Respondentka je v ústavní péči od svých sedmi let. Do čtyř let respondentka žila v nevhodných podmínkách na ubytovně, oba rodiče byli nezaměstnaní a otec byl alkoholik.

Dana udává, že žádnou biologickou rodinu po smrti babičky nemá, na rodiče si nepamatuje, nebo spíše pamatovat nechce. Za členy své rodiny však označila skupinu v dětském domově, ale jako opravdového člena rodiny pouze kmenovou tetu. Kmenová teta je pro ni „někdo jako pro někoho máma“.

Z doplňujících otázek bylo zjištěno, že s některými dětmi ze skupiny respondentka žije již od začátku svého pobytu v dětském domově, i přes to je nevnímá jako členy rodiny, natož jako sourozence. Ostatní děti ve skupině vnímá jako své spolužáky ve škole.

Ani ostatní tety pro ni neznamenaají rodinu, možná je to způsobeno tím, že se několikrát střídaly a pouze kmenová teta je s ní po celou dobu.

Babičku, u které nějakou dobu žila a která zemřela, nevnímá již jako člena rodiny a podotkla, že už si na ni ani nepamatuje.

Jana, respondent číslo 3

Jana je po rozvodu rodičů v péči matky. Domácnost sdílí s matkou, jejím přítelem a sestrou. Po otcově další svatbě jsou vztahy s ním problematické. Rozvod rodičů probíhal bez větších konfliktů. Matka již v době rozvodu měla nového přítele, který žil společně s matkou, respondentkou a její sestrou. Ve vztahu matky a přítele docházelo k fyzickému násilí, často pod vlivem alkoholu. Po dvou letech soužití se přítel matky odstěhoval a našel si novou partnerku. Matka má v současnosti nového přítele, který obývá společnou domácnost.

Janin otec má novou manželku a osvojil si i manželčiny děti, což Jana vnímala jako zradu.

Do popisu své rodiny zařazuje i matčina přítele, ale jako člena rodiny jej nevnímá, stejně jako člena rodiny neoznačila ani svého otce. Pro respondentku jsou členy rodiny pouze matka a sestra, protože jak respondentka říká, tak „chlapi přicházejí a odcházejí, ale my takhle budeme už napořád.“

Jana, respondent číslo 4

Jana je po rozvodu rodičů ve střídavé péči. Matka sdílí domácnost s partnerem a otec žije v domě s rodiči. Respondentka má sestru, se kterou popsala vztahy jako problematické.

Rozvod rodičů byl problematický a od podání návrhu po rozvedení manželství uplynuly tři roky a dva měsíce. Soud rozhodl o střídavé péči, i přes respondentčin nesouhlas. Je důležité zmínit, že respondentce bylo v době rozvodu kolem 14 let, ale její názor nebyl respektován ani zohledněn.

Vztahy mezi rodiči označila za velmi problematické a konfliktní. Po rozvodu manželství se zhoršily i vztahy respondentky se sestrou, kdy situaci musí řešit psychologka.

Respondentčina matka žije s přítelem a otec žije sám v domě rodičů.

Když měla respondentka popsat svoji rodinu, byla velice lítostivá, a jak řekla „já už ani nevím, je to hrozný, nemůžu říct, že to je máma, táta, já a ségra. To bylo možná dřív, teď je to divný.“

Za členy rodiny označila mámu, tátu a sestru, ale zdůraznila, že ne jako celek, ale jako jednotlivci. Situaci a vztahy vnímá jako „máma a já, táta a já a se ségrou nevím.“

Matčina přítelkyně hodnotí kladně a uvádí, že její má ráda, ale jako člena rodiny ho nepovažuje. Prarodiče označila jako příbuzné, ne jako rodinu. Ale oproti předchozím respondentům se o prarodičích zmiňuje.

Podle Ústavního soudu by „rozhodnutí o střídavé výchově nezletilého dítěte mělo vycházet z jejich společné vůle a dohody, schopnosti spolu komunikovat a spolupracovat a nezapojovat dítě do svých vzájemných problémů.“¹⁴⁷ V praxi se tak střídavá výchova uplatňuje zejména v případech, kdy se na ní rodiče nezletilého dítěte dohodnou a projevují o ni zájem, jsou schopni vzájemné komunikace a kooperace alespoň na nezbytné úrovni a opatrovnický soud zároveň zjistí, že jsou oba schopni jeho řádné výchovy. Ačkoli by soudy měly hrát aktivní roli při překlenutí sporů a neshod mezi rodiči za účelem dosažení stabilního rodinného zázemí pro nezletilé děti, nezbyvá na tuto hlavní úlohu opatrovnických soudů mnoho prostoru a role soudů v tomto směru často pozbývá význam.

Ústavní soud nicméně již v minulosti popřel názor o tom, že „... absence kvalifikované komunikace mezi rodiči - tedy neexistence schopnosti toho kterého rodiče dohodnout se na výchově dítěte s druhým rodičem – je (tedy vždy) překážkou střídavé výchovy. Při platnosti uvedené premisy ... by tedy k eliminaci střídavé výchovy stačilo pouze jednostranné, iracionální, svévolné, účelové odmítání kvalifikované komunikace rodiče, který má dítě ve své výlučné péči, s druhým rodičem. V takovém případě by šlo ve své podstatě o zneužití postavení rodiče (výlučně) vychovávajícího dítě, o zneužití jeho základního práva vychovávat své dítě dle čl. 32 odst. 4 Listiny.“¹⁴⁸

---

¹⁴⁷ Rozhodování soudu o úpravě styku rodičů s nezletilým dítětem. I.ÚS 48/04 ze dne 27. 1. 2005. [online]. [cit. 2016-01-08]. Dostupné z: http://nalus.usoud.cz/Search/GetText.aspx?sz=1-266-10_3

¹⁴⁸ Rozhodování soudu o úpravě styku rodičů s nezletilým dítětem. I.ÚS 48/04 ze dne 27. 1. 2005. [online]. [cit. 2016-01-08]. Dostupné z: http://nalus.usoud.cz/Search/GetText.aspx?sz=1-266-10_3

Petra, respondent číslo 5

Respondentka žije s prarodiči, s rodiči se vídá pouze o víkendu, kdy za nimi dojíždí 150 kilometrů. Rodiče označuje jako pracovně vytížené, ale během víkendových pobytů se jí plně věnují. Než se přestěhovala k prarodičům, tak uvádí, že „s rodiči nedělali nic spolu, naši byli pořád v práci a já na kroužcích nebo na cestě do školy nebo ze školy.“

Svoji rodinu popsala tak, že má vlastně rodiny dvě – jednu v Praze, která zahrnuje mámu a tátu a druhá rodina jsou prarodiče. Za členy rodiny považuje matku, otce a prarodiče.

Než se přestěhovala k prarodičům, nevnímala je jako rodinu, která by byla na stejné úrovni jako rodiče. Dnes již prarodiče vnímá na stejné úrovni, jako vnímá rodiče.

Petr, respondent číslo 6

Šestý respondent žije v úplné rodině. Domácnost sdílí s matkou, otcem, dvěma bratry, rodiči otce a s rodinou otceva bratra. Jako členy rodiny označil všechny členy domácnosti a navíc podotkl, že do rodiny patří také jeho přítelkyně.

Dříve považoval za člena rodiny také prababičku, ale po její smrti ji tak již nevnímá.

Veronika, respondent číslo 7

Sedmá respondentka je mladistvou svobodnou matkou ročního chlapce. Domácnost sdílí se svým synem, matkou a babičkou. Respondentčina matka byla také mladistvou svobodnou matkou v 16 letech. Respondentka nepoznala nikdy svého otce, stejně jako její matka toho svého. Domácnost byla vždy výlučně ženská a nikdy ji nesdíleli s žádným mužem, což se změnilo narozením respondentčina syna.

Jako členy rodiny respondentka vnímá syna, matku a babičku, zmínila také kamarádku, ale vzápětí uvedla, „úplně rodina to není.“

Pavel, respondent číslo 8

Osmý respondent je od svých 5 let v ústavní péči. Do dětského domova byl umístěn spolu se svými dvěma bratry. Matka syny nenavštěvovala, pouze každé dva měsíce telefonicky kontaktovala dětský domov. Otec začal později syny jednou měsíčně navštěvovat v dětském domově.

Respondent označuje za členy rodiny své bratry. Říká také, že „paní, která je porodila, ale máma se jí říkat nedá“ a otec na začátku do rodiny asi patřili, ale poznamenává, že „to skončilo už dávno.“

Připomíná ještě tetu z dětského domova, která je pro něj „někdo jako druhá máma, ale taky to má svoje meze a úplná rodina to není, i když ji mám hodně rád, ale není moje krev, to jsou jen bráchové.“

Karel, respondent číslo 9

Devátý respondent žije v úplné rodině, která zahrnuje rodiče a ještě mladší sestru. Svoji rodinu popisuje jako „normální a oproti spolužákům nudnou, protože jsou spolu rodiče od začátku.“ Zmiňuje také, že má obě babičky a oba dědy. Za členy své rodiny však považuje pouze rodiče a sestru, navíc do rodiny zařadil také svoji přítelkyni.

Milan, respondent číslo 10

Desátý respondent byl ve svých čtyřech letech umístěn do dětského domova. Rodiče zneužívali návykové látky a o syna dostatečně nepečovali, také bytová situace byla katastrofální a byl vážně narušen psychický i fyzický vývoj respondenta.

Po roce v dětském domově byla nalezena vhodná pěstounská rodina, ve které respondent žije dosud. Domácnost sdílí se svými pěstouny a s jejich synem, dcera pěstounů se již odstěhovala a založila vlastní rodinu.

Svoji rodinu popisuje jako rodiče, bratra, setru a jejího manžela. Je důležité podotknout, že nejde o biologické rodiče, ale o pěstouny, které vnímá jako své rodiče. Respondent uvádí, že „i když naši nejsou moji praví rodiče, tak jsou to opravdoví rodiče.“

Prarodiče (rodiče pěstouna) po jejich smrti nevnímá již jako rodinu, i když během jejich života to tak cítil. V případě biologické matky uvádí, že „ji nikdy nebral ani jako rodinu, když jsem se dostal k našim, tak už jí tak neberu vůbec.“

Diskuze

Jak už bylo uvedeno dříve, adolescence stojí na pomezí mezi dětstvím a dospělostí a je to období plné změn, rozvoje, zkušeností, experimentování a sociálních změn. Jedná se o velice individuální proces a pro mnoho lidí to je proces značně zátěžový a stresový. Dospívající neboli adolescent hledá své místo, utváří si systém hodnot, vyrovnává se s novými rolami. Jedná se o etapu životního růstu, která formuje osobnost člověka a pomáhá mu hledat směr budoucího života.

Tato část je věnována oblasti aktuálního vnímání členů rodiny. Jasně pozorovatelné je to, že charakterizovat a jasně definovat členy rodiny je velmi problematické a individuální.

Zajímavé je, že lidé, kteří sdílejí jednu domácnost, nemusejí být automaticky považováni za členy rodiny. Ukázalo se to především v případě partnerů rozvedených rodičů, které žijí v domácnosti spolu s dítětem. Ani v jednom případě nejsou vnímáni jako členové rodiny. V jednom případě jde o neutrální, spíše negativní postoj vůči partnerovi matky, ale ani v případě kladného vztahu s partnerem matky není partner vnímán jako člen rodiny.

Je přirozené, že s rozvodem se vyrovnávají dospívající různě. Mnoho dospívajících vnímá rozvod jako zradu a jejich reakce na tyto situace se mohou projevovat mnoha způsoby. Setkáváme se například s tím, že dospívající doma tráví co nejméně času a vyhýbají se komunikaci se členy rodiny, což může přinést řadu rizik – rizikové chování.

„Jaký dopad bude mít rozvod na děti, velmi závisí na vyspělosti, zdravém rozumu a dobré vůli rodičů, stejně jako na věku, emociální a psychické vyspělosti a pohlaví dětí.“¹⁴⁹

„V důsledku popouzení děti prožívají vnitřní konflikt. Cítí, že mají s otcem či matkou mnoho společného. Ve chvíli, kdy např. matka snižuje kvality otce, se může stát, že dítě toto snižování bere také na sebe. Trpí tím hlavně jeho sebevědomí. Chlapci, jejichž matka otce trvale ponižuje, mají větší problémy s mužskou identitou, jsou plašší, závislejší. Pochybují o svých vlastních kvalitách.“¹⁵⁰

„Jsou i otcové, kteří se přestanou s dětmi po rozvodu vídat. Mají své děti rádi a ze začátku stojí o to, aby se mohli podílet na jejich výchově, ale neunesou změnu vzájemného vztahu, jeho určité ochlazení a zmenšení své role v životě dětí a raději volí únik z těžké životní situace a vztahy úplně přeruší.“¹⁵¹

„Je známo, že děti rozvedených rodičů vnímají lidské vztahy jako nestabilní.“¹⁵²

U respondentky ve střídavé péči vnímání reflektuje fakt, že vztahy rodičů jsou značně problematické. Respondentka je nejistá a není schopna svou rodinu jasně definovat.

---

¹⁴⁹ COLOROSO, B. Krizové situace v rodině: jak pomoci dětem překonat smrt blízkého člověka, nemoc, rozvod a traumata adoptce. Praha: Ikar, 2008. ISBN 978-80-249-1027-7. s. 95 – 96.

¹⁵⁰ WARSHAK, R. Revoluce v porozvodové péči o děti. Vyd. 1. Praha: Portál, 1996. ISBN 80-7178-089-8. s. 122.

¹⁵¹ ČERNÁ, Marie. Rozvod, *otcové a děti*. Praha: Eurolex Bohemia, 2001. ISBN 80-86432-11-4. s. 25.

¹⁵² GARDNER, Richard A. *Rozvod - a čo ďalej?*. Martin: Osveta, 1991. ISBN 80-217-0328-8. s. 30.

Děti s nařízenou ústavní péčí zmiňují v obou případech tetu z dětského domova, avšak nestaví ji úplně do stejného postavení jako ostatní například matku. Oba dva respondenti své biologické rodiče nevnímají jako rodinu.

Pro děti v ústavní péči je samozřejmě složité vnímat skupinu jako rodinu, i když jde ve většině případů o skupinu tzv. rodinnou. Dětský domov se řídí mnoha legislativními nařízeními a vede také povinnou dokumentaci. Výchovně vzdělávací činnost probíhá podle dlouhodobého záměru rozvoje zařízení, komplexních programů rozvoje osobnosti jednotlivých dětí, ročního plánu výchovně vzdělávací činnosti a týdenních plánů výchovně vzdělávací činnosti.

S dětmi v rodinných skupinách pracují nejčastěji dva vychovatelé a například asistent pedagoga. Sourozenci bývají zařazeni do jedné rodinné skupiny a o jejich rozdělení může rozhodnout ředitel jen ve velmi závažném případě. Byt rodinné skupiny má nejčastěji kuchyň s obývacím pokojem, pokoje dětí, chodby, sociální zařízení a úložné prostory. Mezi společné prostory patří jídelna, návštěvní místnost, místnost na zájmovou činnost, zahrada, sportovní hřiště. Děti dostávají kapesné dle zákona. V rámci výchovy se děti ve většině případů zapojují do přípravy stravy – např. svačin a večeří. Vaření o víkendech, případně i v průběhu prázdnin probíhá v rámci přípravy na život v rodinných skupinách. Potraviny si v těchto případech obstarávají rodinné skupiny nákupem za hotové finanční prostředky, rozpočet se řídí stravovacími normami.

Respondenti z úplných rodin a respondent v pěstounské péči vnímají jako členy rodiny osoby, kteří s nimi žijí ve společné domácnosti a stejně je tomu i u respondentky, která je svobodnou matkou. Respondent v pěstounské péči navíc do své rodiny řadí i dceru pěstounů a jejího manžela, kteří s ním již momentálně domácnost nesdílí.

Někdy jsou do rodiny zařazeni také momentální partneři respondentů.

Na následující stránce je zobrazena tabulka (tabulka číslo 2), která stručně shrnuje, koho respondenti vnímají jako člena rodiny a vychází z kapitoly 6.3.2.

Tabulka číslo 2: Shrnutí aktuálního vnímání členů rodiny

Respondent	Věk	Pohlaví	Rodinná situace	Členové rodiny - aktuální vnímání
1 Dominik	18	muž	Rozvod rodičů, momentálně sdílí domácnost s matkou, jejím přítelem a dvěma sestrami.	matka a sestry
2 Dana	17	žena	Nařízená ústavní péče, předtím svěřena do péče babičky, babička zemřela.	kmenová teta z dětského domova
3 Jana	16	žena	Rozvod rodičů, momentálně v péči matky. Domácnost sdílěna s matkou, sestrou. Po otcově další svatbě vztahy s ním problematické.	matka a sestra
4 Jana	18	žena	Rozvod rodičů, nyní ve střídavé péči. Matka sdílí domácnost s partnerem a otec žije v domě s rodiči. Respondentka má sestru, vztahy jsou problematické.	matka, otec, sestra, ale ne jako celek
5 Petra	18	žena	Respondentka žije s prarodiči, s rodiči se vidá pouze o víkendu.	dvě rodiny - rodiče v Praze a prarodiče
6 Petr	17	muž	Úplná rodina, domácnost sdílí s matkou, otcem, dvěma bratry, rodiči otce a s rodinou otcova bratra.	matka, otec, bratři, prarodiče, strýcova rodina (společná domácnost), přítelkyně
7 Veronika	18	žena	Svobodná matka. Domácnost sdílí se svým synem, matkou a babičkou.	bratři
8 Pavel	18	muž	Nařízená ústavní péče, dva bratři. S rodiči v příležitostném kontaktu.	rodiče, sestra, přítelkyně
9 Karel	18	muž	Úplná rodina, domácnost sdílí s rodiči a mladší sestrou.	rodiče, bratr, sestra a její partner
10 Milan	18	muž	Svěřen do pěstounské péče. Momentálně sdílí domácnost s pěstouny a jejich synem.	rodiče, bratr, sestra a její partner

6.3.3 Ideální rodina

Dominik, respondent číslo 1

Respondentka spojuje ideální rodinu s „reklamou na štěstí, všichni se usmívají a jsou happy“. Ideální rodinu vidí jako rodiče a dvě děti, uvádí také to, že členové rodiny jsou šťastní a spokojení. Otázka týkající se vzdělání rodičů přivádí respondentku k úvaze – „... musí mít hodně peněz, tak možná budou mít vejšku. Ale tak matura by jim mohla stačit. Ten chlápek musí mít nějakou firmu a to ani vejšku nemusí potřebovat. A ženská je stejně doma a vypadá dobře, tak asi taky nebude muset bejt žádný Einstein.“

Otce v rodině vidí jako majitele firmy a matku jako ženu v domácnosti. V každé odpovědi zdůrazňuje materiální zajištění rodiny. Ideální rodina podle ní žije ve velkém domě, kde má každý svůj pokoj. Vztahy v rodině jsou harmonické – „Všichni se mají rádi. Usmívají se, žádný problémy a starosti. Děti poslouchají, mají dobré známky a nedělají průsery.“

Věk rodičů při narození dětí je v ideální rodině u ženy 25 let a u muže nespecifikuje věk, ale uvádí „po třicítce“.

Rodiče jsou manželé, ale uvádí – „Jsou manželé, určitě. I když jestli je ten chlap chytrej, tak si jí nevezme, aby ho neoškubala o prachy, kdyby si našla jinýho. Ale ne, budou to manželé, když to má bejt ideál.“ Příjem ideální rodiny je podle respondentky minimálně 80 tisíc.

Dana, respondent číslo 2

Ideální rodina je podle druhé respondentky představována především v televizi a novinách. Ideální rodinu v respondentce evokuje také situace „když vidím dva lidi, jak tlačí kočárek a usmívají se, tak si říkám, že to je ideální rodinka.“ Složení rodiny je matka, otec a „dvě děti, asi holka a kluk nebo možná dvojčata“. U vzdělání rodičů uvádí také profesi muže – inženýr, žena „má alespoň maturitu, ale vysoká je taky možná, ale nesmí být chytrejší než ten chlap“. Žena je v domácnosti a respondentka uvádí, že „je pořád hezky upravená, doma čisto a navařeno a taky vozí děti do školy a do kroužků“. Muž je bohatý podnikatel a hraje golf. Rodina žije ve vilce nebo velkém domě na předměstí. Vztahy v rodině jsou harmonické – „všichni se mají rádi. Děti se můžou občas prát, ale drží při sobě.“

Jako věk rodičů při početí dítěte uvádí u ženy například 23 let a u muže „kolem tý třicítky“. Příjem rodiny uvádí kolem 100 tisíc měsíčně.

Jana, respondent číslo 3

Ideální rodinu vidí respondentka v médiích a myslí si, že ideálních rodin moc není. Představuje si ji jako matku, otce a „dvě děti, holka s culičkami a kluk s pihama. Holka je poslušná, hodná a šikovná a kluk je divoch, ale mají se rádi.“ Vzdělání rodičů nepovažuje respondentka za podstatné, ale udává, že „...nesmí být blbý. Tak alespoň maturitu, ale chlap musí být chytřejší, aby byl spokojený.“ Žena je v domácnosti a muž je majitelem firmy. Rodina žije ve velkém domě s tenisovým kurtem a jezírkem. Jako jediná uvádí také zaměstnankyni – „služku“.

Vztahy v ideální rodině vystihuje – „Všichni jsou šťastný a milují se. Ale to myslím je fakt jenom v reklamě. Realita je, že se podvádějí, bohatej chlápek bude určitě spát se sekretářkou. Ale ideální je, že se milují, věří si a pomáhají si.“ Věk ženy při početí dítěte je kolem 25 let a muže kolem 30 let. Rodiče jsou manželé a příjem rodiny je kolem 100 tisíc korun.

Jana, participant číslo 4

Ideální rodina v respondentce evokuje především fakt, jak její rodina „stojí za houby“.

„Když vidím, jak jsou šťastný. Ale jako já jim to přeju, ale asi jim to závidím. Vždycky nějaká rodinka z reklamy.“

Ideální rodina zahrnuje ženu, muže a děti. Oba budou vysokoškoláci a mají „skvělý zaměstnání. Ale ta mamina musí mít zase čas na děti, tak třeba nějaká učitelka a táta má firmu a vydělává peníze, tak ta žena nemusí ani moc vydělávat. Tak to bude asi učitelka třeba ve školce, aby mohla odpoledne vozit děti ze školy a tak.“ Rodina žije ve velkém rodinném domě v satelitním městě u Prahy. Vztahy v rodině jsou harmonické. „Nikdo nic nehrotí, milují se a pomáhají si. Můžou se na sebe spolehnout a rodiče svoje děti milují a naslouchají ji. Ne jako u nás, kde mě nikdo neposlouchá.“

Jako věk rodičů, kdy měli potomka, respondentka uvádí u muže 32 let a u ženy 28 let. Manželství partnerů považuje za tradiční a tím pádem i ideální. Příjem rodiny udává 200 tisíc, ale následně uvádí, že 100 tisíc by takové rodině také postačovalo.

Petra, respondent číslo 5

Ideální rodinu vnímá respondentka jako „...takový bláboly. Nic není ideální, možná ve filmu.“ Ideální rodina zahrnuje rodiče a dvě děti a respondentka podotýká, že „všichni spolu tráví čas, hrajou si, povídají a určitě společně večeří a snídají. Asi jsou to blbosti.

Když nad tím přemýšlím, tak je to fakt jako z reklamy.“ Vzdělání rodičů uvádí jako vysokoškolské a oba rodiče pracují na vysokých pozicích v nadnárodní firmě.

Rodina žije ve velkém domě s dobrým dopravním spojením. Vztahy v rodině jsou „Určitě skvělé. Tráví spolu volný čas a jsou rádi, že mohou být spolu. Jezdí společně na výlety a dvakrát ročně na dovolenou. V zimě lyže a v létě moře.“ Potomky měli partneři až někdy dýl, až vystudovali a rozjeli si kariéru. Tak ženě bylo 30 a muži klidně 40, dneska není nic divného, když mají lidi děti déle.“ Ideálně jsou rodiče manželé a příjem rodiny je 150 tisíc korun.

Petr, participant číslo 6

Ideální rodina je podle respondenta „asi menší než ta naše“. Za stěžejní u ideální rodiny považuje“..., aby táhli za jeden provaz, když je potřeba, jinak je to jedno.“ Počet členů v rodině dává opět do souvislosti se svojí rodinou. „Naše je třeba dost velká, to se jen tak nevidí a i ve škole si myslí, že jsme divný. Tak myslím, že čtyři nebo pět. Rodiče a děti. V televizi taky moc nevidíte, že by jich bylo tolik jako nás.“

Rodiče jsou vyučeni a mají maturitu, podstatné ale podle respondenta je, aby „...uměli vzít za práci a uživili rodinu. Rodiče mají firmu a velký dům. Vztahy jsou v rodině harmonické a v ideální rodině je ženě 25 let a muži 30 let v době, kdy mají potomka. Partneři jsou manželé a příjem rodiny je 70 tisíc korun.

Veronika, participant číslo 7

Ideální rodinu dává respondentka do souvislosti se svojí rodinou, kdy ideální rodina není totožná s tou její – „No asi ne jako naše, ideální je taková ta reklamní. Jako všechno dokonalý jako ze žurnálu.“ Má čtyři členy, ale uvádí, že s rodinou může žít také babička. Muž má vysokoškolské vzdělání a žena alespoň maturitní. Muž je ve vedoucí pozici firmy a žena „se stará o děti a dělá takovou tu rodinnou atmosféru, tak ta může být doma.“ O bydlení ideální rodiny má respondentka jasnou představu – velký dům s bazénem a tenisovým kurtem.

Všichni v ideální rodině se mají strašně rádi. Ženě bylo v době početí potomka 25 let a muži 30 let. V ideálním případě jsou partneři manželé a měsíční příjem činí 100 tisíc korun.

Pavel, participant číslo 8

Představu o ideální rodině dává do souvislosti s orgánem sociálně-právní ochrany dětí: „Myslím, že sociálka má představu – rodiče a děti. Žádný rozvody, jeden rodič nebo tak něco...“ O existenci ideální rodiny pochybuje, ale uvádí matku, otce a dítě. Ideální počet členů rodiny je podle respondenta 4 – dvě děti a rodiče, „aby se všichni měli dobře“.

Rodiče jsou absolventy střední školy a muž je majitelem firmy a žena je v domácnosti. Rodina žije v krásném domě, kde má každý svůj pokoj. Vztahy mezi členy rodiny jsou dobré, mají se rádi a pomáhají si. Věk rodičů v době početí dítěte podmiňuje respondent faktem, že „...už museli mít rozum, tak žádný děti v 15, ale třeba kolem 25 nebo klidně až 30. Ale zase ne moc pozdě, aby se jim pak nesmáli, že mají starý rodiče.“ Partneři jsou manželé a ideální příjem rodiny je 100 tisíc korun.

Karel, participant číslo 9

Karel uvádí jako ideální rodinu tu svoji, avšak ideální rodina má navíc větší množství finančních prostředků, veliký dům, bazén, auta, saunu a posilovnu. „Asi je to namyšlený, ale myslím, že my jsme docela ideální – mám oba rodiče, ségru, máme barák a tak. Ale asi by to chtělo víc peněz. Nejsme ale žádný sociálové, to ne, ale auta a miliony rozhodně nemáme. Kdyby byly ty peníze, tak jsme ideální.“ Ideální rodina zahrnuje rodiče a dva potomky.

Vzdělání rodičů je vysokoškolské a jsou podnikatelé. Žena by podle respondenta měla pracovat. „Ženská by měla ale taky pracovat, aby něco měla, až děti vyrostou. Jako aby pak třeba nezačala pít nebo podvádět, když by se nudila a měla hodně peněz. Nebo by mohla mít nějakou charitu. To dělají ty bohatý, ne? Ale vydělávat by měl asi spíš ten chlap. Ale dneska chtějí být ty ženský nezávislý, tak může vydělávat taky, ať mají víc. Ale musí se starat o děti, to chlap nedělá. A klidně můžou mít nějakou uklízečku nebo hospodyně nebo jak se tomu říká.“

Vztahy v rodině jsou harmonické. Věk při početí potomků je u muže ve 40 letech a u ženy není věk přesně specifikován, ale má to být brzo. Partneři jsou manželé a příjem rodiny je minimálně 150 tisíc měsíčně.

Milan, participant číslo 10

Ideální rodina je podle desátého respondenta ta jeho. Ideální počet členů je pět, rodiče a tři potomci. Vzdělání rodičů není podle respondenta podstatné, důležité je, aby „hlavně aby

pracovali, a děti si z nich můžou brát příklad.“ Oba rodiče podnikají ve společné firmě. Rodina žije ve velkém domě se zahradou a bazénem. Všichni se mají rádi a pomáhají si, když je problém.

Věk rodičů při početí potomků respondent blíže neuvádí, ale přibližuje jej „...určitě až někdy dýl, když na to byli připravený a měli kde bydlet a měli našetřeno.“ Rodiče jsou manželé a měsíční příjem rodiny je 100 tisíc korun.

Diskuze

Šest z deseti respondentů zmínilo v souvislosti s ideální rodinou reklamu, televizi, film nebo časopisy a plakáty. Z toho usuzuji, že média velmi ovlivňují názory a postoje mladých lidí.

Názory na to, jak vypadá a jaká je ideální rodina mohou být inspirovány například seriály a hlavně v případě dívek romantickými komediami. Snadno se poté může stát, že má mladý člověk, který ještě neměl možnost získat dostatek životních zkušeností, absurdní očekávání a požadavky.

Reklamy a média obecně často poskytují také obraz „toho správného“ člověka, tento člověk je krásný, mladý, bohatý, je obklopen přáteli, poznává úžasná a exotická místa a žije v nádherném domě.

Další nástrahou pro mladé lidi může být i pornografie. Absence citů, vulgarita, nereálnost vztahů a zkreslený pohled na sexualitu může mít vliv na osobnost adolescenta, a to negativní.

Je bohužel jasné, že jsou to hlavně média a sociální sítě, které utvářejí životní styl mladých lidí a ovlivňují jejich pohled na svět. V tomto ohledu by mělo okolí dětí hlavně komunikovat, vysvětlovat, odpovídat na dotazy, určovat hranice a poskytovat možnost podílet se na rozhodnutích.

Každý z nás je do značné míry konzumentem mediální skutečnosti. U dětí je však problematické to, že jde o skupinu s často nedostatečně vyvrážděnou osobností. Z toho důvodu dítě přijímá informace zprostředkované médii pouze jako fakt, dospělý informaci buď přijme nebo nepřijme, ale oproti dítěti má nadhled. Dítě, které teprve objevuje určité souvislosti, poznává okolní svět a formuje svoji osobnost, tak není schopno ve vztahu ke skutečnosti zcela rozpoznat a identifikovat, co je či není pravdivou realitou, idejí nebo pouhým záměrem prezentovat určité prvky výrazněji až lživě. Dítě hlavně postrádá

zkušenosti, které jsou základním předpokladem pro správnou analýzu situace a tvorbu objektivních závěrů, což je často problémem i u dospělých lidí.

Co se týká výsledků, které vyplynuly z rozhovorů, tak se všichni respondenti shodli na tom, že ideální rodina žije ve velkém domě, často doplněném bazénem, tenisovým kurtem a zahradou. Když respondent situoval dům rodiny, tak to bylo předměstí, satelitní městečko u Prahy nebo okraj města.

Vztahy v ideální rodině jsou podle všech respondentů hlavně takové, že se mají všichni členové rádi. Dále si rodina pomáhá, je šťastná, tráví spolu čas, věří si a drží při sobě. Respondentka, která je ve střídavé péči rodičů, popsala vztahy v ideální rodině jako „harmonické, klidné, pohodové, milují se, pomáhají si, rodiče naslouchají dětem a milují je, mohou se na sebe spolehnout“.

Pouze dva respondenti označili jako ideální rodinu - rodinu svou. Jednalo se o chlapce, v jednom případě chlapec z úplné rodiny a ve druhém případě šlo o chlapce svěřeného do pěstounské péče.

Co se týče vzdělání rodičů v ideální rodině, u většiny respondentů je odpovídajícím vzděláním vysokoškolské, celkem u čtyř respondentů, střední vzdělání s maturitou uvedli 3 respondenti a pouze u jednoho vzdělání nerozhoduje. Zajímavé je, že dvě dívky uvedly podmínku, že muž by měl mít vyšší vzdělání než žena, konkrétně by měl být „muž chytřejší než žena“.

Na následujících stránkách je zobrazena tabulka (tab. č. 3), která stručně shrnuje, jaké představy mají respondenti o ideální rodině a vychází z kapitoly 6.3.3.

Tabulka č. 3: Shrnutí představ o ideální rodině

1 Dominik	muž, 18 let
Rodinná situace	Rozvod rodičů, momentálně sdílí domácnost s matkou, jejím přítelem a dvěma sestrami.
Ideální rodina	reklama na štěstí, máma, táta a dvě děti
Počet členů rodiny	4 nebo 5
Bydlení	velký dům s garáží na kraji města
Vzdělání rodičů	střední s maturitou
Vztahy v rodině	všichni se mají rádi
Věk rodičů při narození dětí	Žena 25 let, muž 30 let
Příjmy	minimálně 80 tisíc Kč
Povolání rodičů	Žena v domácnosti, manžel majitel firmy - podnikatel
Rodinný stav	Manželé
2 Dana	žena, 17 let
Rodinná situace	Nařízená ústavní péče, předtím svěřena do péče babičky, babička zemřela.
Ideální rodina	televize, noviny, dva usměvaví lidé s kočárkem
Počet členů rodiny	4
Bydlení	vilka nebo velký dům na předměstí
Vzdělání rodičů	Muž vysokoškolské, matka alespoň středoškolské (žena by neměla být chytřejší než muž)
Vztahy v rodině	všichni se mají rádi, děti drží při sobě
Věk rodičů při narození dětí	Žena 23 let, muž kolem 30 let
Příjmy	kolem 100 tisíc měsíčně
Povolání rodičů	Žena v domácnosti, muž podnikatel
Rodinný stav	Manželé

3 Jana	žena, 16 let
Rodinná situace	Rozvod rodičů, momentálně v péči matky. Domácnost sdílena s matkou, sestrou. Po otcově další svatbě vztahy s ním problematické.
Ideální rodina	televize, časopisy, plakáty
Počet členů rodiny	4
Bydlení	velký dům s bazénem, zahradou, tenisový kurt a jezírko
Vzdělání rodičů	střední s maturitou (muž chytřejší než žena)
Vztahy v rodině	všichni jsou šťastní a milují se, věří si, pomáhají si
Věk rodičů při narození dětí	Žena 25 let, muž kolem 30 let
Příjmy	100 tisíc Kč
Povolání rodičů	Žena v domácnosti, manžel majitelem firmy
Rodinný stav	Manželé
4 Jana	žena, 18 let
Rodinná situace	Rozvod rodičů, nyní ve střídavé péči. Matka sdílí domácnost s partnerem a otec žije v domě s rodiči. Respondentka má sestru, vztahy jsou problematické.
Ideální rodina	Reklama
Počet členů rodiny	4
Bydlení	velký rodinný dům, zahrada, bazén, satelitní městečko u Prahy
Vzdělání rodičů	Vysokoškolské
Vztahy v rodině	harmonické, klidné, pohodové, milují se, pomáhají si, rodiče naslouchají dětem a milují je, mohou se na sebe spolehnout
Věk rodičů při narození dětí	Žena 28 let, muž 32 let
Příjmy	200 tisíc, ale postačí i 100 tisíc Kč
Povolání rodičů	Žena učitelka, muž majitel firmy
Rodinný stav	Manželé

5 Petra	žena, 18 let
Rodinná situace	Respondentka žije s prarodiči, s rodiči se vidá pouze o víkendu.
Ideální rodina	Film, bláboly, nic není ideální
Počet členů rodiny	4
Bydlení	Velký dům se zahradou, bazénem, nedaleko Prahy
Vzdělání rodičů	Vysokoškolské
Vztahy v rodině	skvělé, tráví spolu čas, dovolené
Věk rodičů při narození dětí	Žena 30 let, muž 40 let
Příjmy	150 tisíc Kč
Povolání rodičů	Oba rodiče vysoké postavení ve firmě
Rodinný stav	Manželé
6 Petr	muž, 17 let
Rodinná situace	Úplná rodina, domácnost sdílí s matkou, otcem, dvěma bratry, rodiči otce a s rodinou otcova bratra.
Ideální rodina	menší než naše
Počet členů rodiny	4 nebo 5
Bydlení	velký dům
Vzdělání rodičů	vyučení, poté nástavbové studium - maturita
Vztahy v rodině	mají se rádi a pomáhají si
Věk rodičů při narození dětí	Žena 25 let, muž 30 let
Příjmy	70 tisíc Kč
Povolání rodičů	rodiče vlastní firmu
Rodinný stav	Manželé

7 Veronika	žena, 18 let
Rodinná situace	Svobodná matka. Domácnost sdílí se svým synem, matkou a babičkou.
Ideální rodina	OSPOD, reklama, "jako ze žurnálu"
Počet členů rodiny	4
Bydlení	velký dům, bazén, tenisový kurt
Vzdělání rodičů	vysokoškolské, maturita
Vztahy v rodině	všichni se mají strašně rádi
Věk rodičů při narození dětí	Žena 25, muž 30
Příjmy	100 tisíc Kč
Povolání rodičů	Žena v domácnosti, manžel vedoucí postavení
Rodinný stav	Manželé
8 Pavel	muž, 18 let
Rodinná situace	Nařízená ústavní péče, dva bratři. S rodiči v příležitostném kontaktu.
Ideální rodina	rodiče a děti, bez rozvodů, oba rodiče - podle sociálních pracovníků
Počet členů rodiny	4
Bydlení	krásný dům
Vzdělání rodičů	Středoškolské
Vztahy v rodině	mají se rádi a pomáhají si
Věk rodičů při narození dětí	kolem 25 až 30 let
Příjmy	100 tisíc Kč
Povolání rodičů	Žena v domácnosti, muž majitel firmy
Rodinný stav	Manželé

9 Karel	muž, 18 let
Rodinná situace	Úplná rodina, domácnost sdílí s rodiči a mladší sestrou.
Ideální rodina	moje vlastní rodina, více peněz
Počet členů rodiny	4
Bydlení	
Vzdělání rodičů	Vysokoškolské
Vztahy v rodině	mají se rádi a pomáhají si, věří si, drží spolu
Věk rodičů při narození dětí	Žena brzo, muž kolem 40 let
Příjmy	150 tisíc Kč
Povolání rodičů	Žena cokoliv nebo charitativní činnost, muž podnikatel
Rodinný stav	Manželé
10 Milan	muž, 18 let
Rodinná situace	Svěřen do pěstounské péče. Momentálně sdílí domácnost s pěstouny a jejich synem.
Ideální rodina	obrázky, fotky, rodiče, děti, dům, auto, moje vlastní rodina
Počet členů rodiny	5
Bydlení	velký dům, zahrada, bazén
Vzdělání rodičů	Nerozhoduje
Vztahy v rodině	mají se rádi, pomáhají si
Věk rodičů při narození dětí	někdy déle, když mají bydlení a uspořené peníze
Příjmy	100 tisíc Kč
Povolání rodičů	majitelé firmy
Rodinný stav	Manželé

6.3.4 Budoucí rodina

Dominik, respondent číslo 1

První respondent uvádí, že o své budoucí rodině přemýšlí především ve chvílích, kdy má přítelkyni. Ale jak sám říká „nijak zvlášť to nehrotím.“ Rád by měl manželku a dvě děti, v případě manželky uvádí také její fyzickou přitažlivost. Co se týká potomků, představuje si dva, a to dívku a chlapce, zmiňuje také jejich vlastnosti – „kluk může být trochu grázlík a holka bude hodná a bude se dobře učit.“

Uvědomuje si však důležitost a složitost finančního zajištění rodiny, proto uvažuje i nad variantou jednoho dítěte. Preferuje manželství, jako negativum vidí rozvod a pozitivy jsou, že má celá rodina stejné příjmení a myslí si, že manželství je lepší i pro potomky.

Dana, respondent číslo 2

Druhá respondentka má jasnou představu své budoucí rodiny. V první řadě by měla být „hlavně úplně jiná, než jsem to měla já.“ Plánuje se vdát a mít dva potomky, manželství by mělo být uzavřeno z lásky, a ne například v důsledku těhotenství. V případě potomků zdůrazňuje důležitost jejich zdraví, což považuje za nejdůležitější a zároveň dodává, že je bude milovat, ať budou jakékoliv. Preferuje manželství.

Jana, respondent číslo 3

Třetí respondentka přemýšlí o budoucí rodině často. Základní podmínkou je pro ni najít věrného a pečujícího partnera. Věrnost je pro ni velice důležitá. Po nalezení vhodného partnera by ráda měla dva potomky, kterým již zvolila jména. Uvádí, že by měla ráda dívku a chlapce, chlapec by byl starší než dívka a jako ideální věkový odstup dětí vidí stejně jako v případě respondentky a její sestry.

Preferuje manželství, protože nechce, aby „děti bydlely třeba jako já s máminy přítelem. V jednom bytě má být jedině táta a ne někdo cizí.“

Jana, respondent číslo 4

Čtvrtá respondentka o budoucí rodině přemýšlí, ale především zvažuje, jestli zakládat rodinu chce či nikoliv. „Vím, co bych chtěla, ale najít někoho, kdo by to měl stejně jako já, a než děti vystavovat tomuhle co mám já, tak radši rodinu nechci.“ Uvádí vlastnosti potencionálního manžela, kterými jsou věrnost, pracovitost a opora. V případě, že

takového partnera nenajde, tak raději rodinu nezaloží. Potomky by chtěla dva a na pohlaví nezáleží, uvádí však jména pro dívku i chlapce. Důležité pro ní je štěstí a zdraví dětí.

V případě splnění podmínky nalezení „toho pravého“ preferuje jako formu soužití jedině manželství.

Petra, respondent číslo 5

Představy o budoucí rodině vyvolávají u páté respondentky především matky s dětmi, se kterými se setkává v rámci praxe ve škole. Partner by měl být „hodný a zajištěný“, měl by mít také podobné záliby a cíle. Potomky by chtěla dva, dívku a chlapce. Má již vymyšlená jména a dokonce i ideální sportovní činnost pro ně – balet, fotbal a tenis. Jako zaměstnání partnera uvádí manažerskou pozici v nadnárodní firmě a ona sama by ráda založila vlastní mateřskou školu. Protože chce krásnou svatbu, preferuje manželství.

Petr, respondent číslo 6

Šestý respondent dává do souvislosti s budoucí rodinou svoji současnou přítelkyni – „už to má naplánované a já s tím souhlasím.“ Přítelkyně bude studovat a během této doby respondent hodlá budovat dům a finanční rezervy pro svoji budoucí rodinu.

Plánuje zůstat v blízkosti své současné rodiny a pracovat ve firmě spolu s nimi. Potomky by chtěl mít dva, rád by měl dva chlapce, ale přítelkyně by upřednostňovala dívku a chlapce. Formou soužití by mělo být manželství – „svatba musí být, to je základ.“

Veronika, respondent číslo 7

Sedmá respondentka o budoucí rodině nepřemýšlí, protože již potomka má a současnost koresponduje i s budoucími představami. Na „rodinu na celý život“ nevěří. Po manželovi netouží a uvědomuje si, že by bylo hledání partnera náročné vzhledem k tomu, že je již matkou.

Pavel, respondent číslo 8

Osmý respondent o budoucí rodině již přemýšlel, což považuje za běžné. O budoucí rodině se baví se svojí přítelkyní. Plánuje jedno nebo dvě děti v závislosti na zaměstnání, které bude vykonávat, protože chce, „aby se měli dobře.“ Po otěhotnění partnerky bude následovat svatba, což dává do souvislosti s převzetím zodpovědnosti.

Karel, respondent číslo 9

Představu o budoucí rodině devátého respondenta reflektuje jeho vyjádření: „ Tak bavíme se s přítelkyní, ta to má úplně nalajnované.“ Potomci by měli být dva a byl by rád, kdyby měli stejné záliby jako on – fotbal a tenis. Více dětí neplánuje především kvůli finanční náročnosti a nedostatku času. Manželství nevidí jako důležité, ale hodlá do něj vstoupit, což doplňuje „...ale naši jsou také manželé, tak tu svatbu asi jo.“

Milan, respondent číslo 10

Představy o budoucí rodině desátého respondenta ovlivňuje myšlenka na biologickou matku, díky níž si uvědomuje, jak je důležitý výběr partnerky. Jako základ považuje nalezení vhodné partnerky, která bude věrná a bude ho mít ráda. Potomky chce, ale až po materiálním zajištění rodiny. Preferuje manželství.

Diskuze

Do souvislosti s budoucí rodinou je dána dospělost. Dospělost má však širší rozměry, musí se zamyslet, jestli jde o dospělost z biologického, psychologického nebo sociálního hlediska.

Biologická dospělost, kdy jde nejčastěji o dosažení fyzické a reprodukční zralosti nemusí znamenat dospělost v dalších oblastech. Psychologická dospělost je vnímána jako ustálení celkového pohledu na život. Sociální hledisko dospělosti zahrnuje především odpoutání se od své primární rodiny a vybudování vlastního nezávislého života.

Labusová uvádí, že „ o dospělosti lze hovořit tehdy, když člověk projevuje schopnost samostatného, sociálně i ekonomicky nezávislého života a schopnost přiměřeně samostatně naplňovat svoje potřeby. Konec adolescence pak poznáme podle schopnosti přijímat odpovědnost za vlastní rozhodnutí a činy včetně připravenosti vypořádávat se se zklamáními a ztrátami. Zásadní je ochota odkládat vlastní uspokojení a připravenost sloužit slabším a potřebným, která se posléze realizuje zejména rodičovstvím. Skutečně dospělý člověk má už určitý ucelený a integrující pohled na život, přijímá svoje místo v něm, a když přijde životní krize, hledá zdroje pro její zvládnutí především v sobě, bez potřeby obviňovat za případné neúspěchy druhé. Zná své silné stránky, ale také svá

omezení. Chápe, že k životu patří výhry i prohry, což se týká partnerského soužití, profese, ekonomického zázemí i všech dalších oblastí života.¹⁵³

Labusová ve svém článku uvádí také pojmy „epidemie nedospělých dospělých a odkládání dospělosti na neurčito.“ Německý časopis *Psychologie Heute* charakterizuje současnou generaci mladých tím, že byla vychována a utvářena tak, že není v potřebné míře v kontaktu s realitou a od života očekává příliš mnoho. Požaduje především materiální dostatek, spolehlivé sociální systémy, všestrannou ochranu pod štítem prosperující společnosti a navíc pokud možno stálý pocit bezpečí a pohody.¹⁵⁴

Je pravdou, že dnešní mladí lidé mají teoreticky obrovské množství možností, ať jde o cestování, vzdělání, práci. Nejsem si ovšem jistá, jestli je tato široká možnost volby vždy ku prospěchu, přináší sebou také náročnost výběru mezi nimi.

Prvním důležitým zjištěním výzkumu je rozhodně to, že všichni respondenti o své budoucí rodině přemýšlejí. Všichni také shodně preferují jako formu soužití manželství a ideální počet členů rodiny je čtyři – muž, žena a dva potomci.

U chlapců hraje velký vliv partnerka. První respondent uvádí, že o rodině přemýšlí hlavně v období, kdy má přítelkyni, na kterou klade i vizuální požadavky. Uvědomuje si také finanční náročnost, proto váhá mezi jedním a dvěma potomky. Další říká: „S Pavlínkou (přítelkyně) se o tom dost bavíme. Už to má naplánovaný a já s tím souhlasím.“ Respondent číslo osm uvádí: „...ale nic moc často, tak normálně, když se s mojí mladou bavíme, tak nějaký plány máme.“ Respondent číslo devět říká, že o budoucí rodině mluví hlavně s přítelkyní, která „to má úplně nalajnované“. Jediný z respondentů – mužů, který je v pěstounské péči, nedává myšlenky o budoucí rodině do souvislosti s přítelkyní, ale uvádí, že o budoucí rodině přemýšlí „hlavně, když je nějaký řešení s biologickou matkou, to si říkám, že je důležitý, jakou holku si někdy vezmu a tak.“

Dívky mají představu o budoucí rodině jasně naplánovanou, mají také již vymyšlená jména potomků.

---

¹⁵³ LABUSOVÁ, E. Výzvy a nástrahy adolescence. In: *Šance dětem* [online]. [cit. 2016-01-11]. Dostupné z: <http://www.sancedetem.cz/cs/hledam-pomoc/rodina-v-problemove-situaci/vyvoj-ditete-a-jeho-potreby/vyzvy-a-nastrahy-adolescence.shtml>

¹⁵⁴ REINHARDT, Susie: Das Leben ein Projekt. In: *Psychologie Heute* [online]. [cit. 2016-01-11]. Dostupné z: https://www.psychologie-heute.de/archiv/detailansicht/news/das_leben_ein_projekt/

U respondentky ve střídavé péči je jasně viditelný vliv aktuální rodinné situace na představu budoucí rodiny. Respondentka říká: „Jako já vím, co bych chtěla, ale najít někoho, kdo by to měl stejně a než děti vystavovat tomuhle co mám já, tak radši rodinu nechci.“ Tento vliv je vidět také u dalších respondentů. „ Určitě si mě musí vzít, nechci, aby moje děti bydleli třeba jako já s máminým přítelem. V jednom bytě má být jedině táta a ne nikdo jiný.“

Respondentka, která je svobodnou matkou říká, že současná situace je totožná s pojetím budoucí rodiny. A vliv aktuální rodinné situace se odráží v odpovědi na preferovanou formu soužití – „Manžela už asi nenajdu, protože to vidím u mámy. S dítětem to není lehký a ani po něm netoužím.“

Při srovnání ideální a budoucí rodiny lze pozorovat podobné znaky, ale rozhodně nejde říci, že respondent má stejný pohled na rodinu ideální a svou budoucí rodinu. Shodně uvádí, že jako ideální forma soužití je manželství, které preferují i u budoucí rodiny. Z rozhovoru je jasné, že se do představ o budoucí rodině promítají myšlenky o finančním zajištění rodiny. To je podle mého zásadní rozdíl mezi rodinou ideální a budoucí. Respondenti uvádějí finanční náročnost rodičovství, což se promítá do velikosti budoucí rodiny.

Na následujících stránkách je zobrazena tabulka (tab. č. 4), která stručně shrnuje, jaké představy mají respondenti o budoucí rodině a vychází z kapitoly 6.3.4.

Tabulka č. 4: Shrnutí představ o budoucí rodině

1 Dominik	muž, 18 let
Rodinná situace	Rozvod rodičů, momentálně sdílí domácnost s matkou, jejím přítelem a dvěma sestrami.
Budoucí rodina	přemýšlí o ní, manželka musí být hezká, děti dívka a chlapec
Počet členů rodiny	4, možná 3, aby všechny uživil
Rodinný stav	Manželé
2 Dana	žena, 17 let
Rodinná situace	Nařízená ústavní péče, předtím svěřena do péče babičky, babička zemřela.
Budoucí rodina	úplně odlišně než moje, manžel a dvě děti, děti po svatbě
Počet členů rodiny	4
Rodinný stav	Manželé
3 Jana	žena, 16 let
Rodinná situace	Rozvod rodičů, momentálně v péči matky. Domácnost sdílěna s matkou, sestrou. Po otcově další svatbě vztahy s ním problematické.
Budoucí rodina	muž se bude starat a nebude nevěrný, trénování podpisů, dvě děti, dívka a chlapec připravená jména, chlapec starší, bude dávat pozor na sestru
Počet členů rodiny	4
Rodinný stav	Manželé
4 Jana	žena, 18 let
Rodinná situace	Rozvod rodičů, nyní ve střídané péči. Matka sdílí domácnost s partnerem a otec žije v domě s rodiči. Respondentka má sestru, vztahy jsou problematické.
Budoucí rodina	nechce, aby děti zažívaly situaci jako ona, manžel bude věrný a pracovitý, opora, když nenajde takového muže, tak rodinu nechce zakládat, má vybraná jména dětí
Počet členů rodiny	4
Rodinný stav	Manželé

5 Petra	žena, 18 let
Rodinná situace	Respondentka žije s prarodiči, s rodiči se vídá pouze o víkendu.
Budoucí rodina	hodný a zajištěný manžel, stejné cíle a koníčky, dvě děti, dívka a chlapec, chlapec starší, chrání mladší sestru, jména dětí naplánovaná, koníčky také, manžel manažer
Počet členů rodiny	4
Rodinný stav	Manželé
6 Petr	muž, 17 let
Rodinná situace	Úplná rodina, domácnost sdílí s matkou, otcem, dvěma bratry, rodiči otce a s rodinou otcova bratra.
Budoucí rodina	přítelkyně naplánovala, já souhlasím, přítelkyně studiu, já práce a stavba domu, poté manželství a děti, bydlení blízko rodičů, zaměstnán ve firmě rodičů, dvě děti
Počet členů rodiny	4
Rodinný stav	Manželé
7 Veronika	žena, 18 let
Rodinná situace	Svobodná matka. Domácnost sdílí se svým synem, matkou a babičkou.
Budoucí rodina	Rodinu už má - syn, matka, babička. Na rodinu na celý život nevěří, partner by s nimi stejně nevydržel.
Počet členů rodiny	4
Rodinný stav	
8 Pavel	muž, 18 let
Rodinná situace	Narízená ústavní péče, dva bratři. S rodiči v příležitostném kontaktu.
Budoucí rodina	rozhovory o rodině s přítelkyní, dvě děti
Počet členů rodiny	3 nebo 4, podle finančních možností
Rodinný stav	Manželé

9 Karel	muž, 18 let
Rodinná situace	Úplná rodina, domácnost sdílí s rodiči a mladší sestrou.
Budoucí rodina	rozhovory o rodině s přítelkyní, která má vše již promyšlené, dva chlapci, fotbalisté po mně
Počet členů rodiny	4
Rodinný stav	Manželé
10 Milan	muž, 18 let
Rodinná situace	Svěřen do pěstounské péče. Momentálně sdílí domácnost s pěstouny a jejich synem.
Budoucí rodina	důležitost správné volby partnerky, děti až po finančním zajištění
Počet členů rodiny	4
Rodinný stav	Manželé

Shrnutí závěrů výzkumu

Cílem výzkumu bylo zjistit, zda a jak se u vybraných žáků liší vnímání pojmu rodina v závislosti na typu rodiny, ve které žijí.

Po vyhodnocení odpovědí, které byly získány při rozhovorech s respondenty, se potvrdilo, že rozdíly existují a názory a představy jsou zřejmě ovlivněny i rodinnou situací jednotlivých žáků.

Odpověď na otázku týkající se vnímání členů rodiny byla složitější u respondentů s nařízenou ústavní péčí, ale také u žákyně ve střídavé péči, kde jsou navíc problematické vztahy mezi rodiči.

Nejvíce podobných odpovědí se objevilo u představy o ideální rodině, která je značně ovlivněna médii. Příjemné bylo zjištění, že dva respondenti označili za ideální svou současnou rodinu (chlapec z úplné rodiny a chlapec v pěstounské péči).

Názory na budoucí rodinu byly již opět ovlivněny současnou situací, ale promítají se do nich i představy o ideální rodině.

Důležité je, jak vyplynulo z výzkumu, že všichni o budoucí rodině přemýšlejí. Na chlapce má v této oblasti velký vliv partnerka, dívky mají celkem jasnou představu.

Vzhledem k tomu, jak stěžejní je toto téma pro další vývoj společnosti, je nutné zařazovat ho vhodnou formou do výuky.

V další části práce je proto ukázka možné didaktické aplikace.

6.3.5 Didaktická aplikace tématu do výuky

Téma rodiny lze zařadit do mnoha předmětů vyučovaných na základní i střední škole. Tato příprava je zaměřena na první ročník střední školy a jako modelová třída je zvolen první ročník oboru Předškolní a mimoškolní pedagogika.

Hlavním zaměřením tématu je rozvoj klíčových kompetencí žáků. Jedná se především o komunikativní kompetence, personální a sociální kompetence, občanské kompetence a kulturní povědomí.

Cílem je formování aktivního a tvořivého postoje žáků k problémům a k hledání jejich různých řešení, dále bude u žáků posilován zodpovědný, cílevědomý, soustředěný, vytrvalý a pečlivý přístup žáků k týmové i samostatné práci.

Bude podpořena schopnost žáků vyjadřovat se a vystupovat v souladu se zásadami kultury projevu a chování, kriticky zvažovat názory, postoje a jednání jiných lidí. Žáci se také učí pracovat v týmu a podílet se na realizaci společných pracovních a jiných činností.

Název projektu: „Každá rodina je jiná.“

Škola	Střední odborná škola a střední odborné učiliště Horšovský Týn
Vzdělávací program	1602M0175-31-M/01 Předškolní a mimoškolní pedagogika
Vyučovací předmět	Občanská výchova
Ročník	1.
Název tematického celku	Člověk a právo
Název hodiny	Rodina
Časová dotace	3 hodiny
Mezipředmětová vazba	Občanská výchova – výtvarná výchova – výchova ke zdraví
Vzdělávací oblast RVP	Společenskovědní vzdělávání

Cíle projektu:

- rozvíjet základní myšlenkové operace žáků
- rozvíjet dovednosti potřebné k vyjednávání, diskusi, případnému kompromisu, k obhájení svého stanoviska i přijímání stanoviska jiných
- prohlubovat dovednosti potřebné k sebereflexi, sebepoznání a sebehodnocení;
- utvářet adekvátní sebevědomí a aspiraci žáků, utvářet a kultivovat svobodné, kritické a nezávislé myšlení žáků k rozvoji jejich úsudku a rozhodování

- podporovat žáky přijímat odpovědnost za vlastní myšlení, rozhodování, jednání, chování a cítění
- napomáhat utvářet slušné a odpovědné chování žáků v souladu s morálními zásadami a pravidly společenského chování
- rozvíjet komunikativní dovednosti žáků a dovednosti potřebné pro hodnotný partnerský život i pro život v širším (pracovním, rodinném, zájmovém aj.) kolektivu.
- zapojit žáky do diskusí, kdy formulují a obhajují názory a postoje
- utvářet přijímání a odpovědné plnění svěřených úkolů
- podněcovat práci v týmu
- přispívat k vytváření vstřícných mezilidských vztahů a k předcházení osobním konfliktům, nepodléhat předsudkům a stereotypům v přístupu k druhým
- napomáhat žákům používat bezpečně a účinně materiály, nástroje a vybavení,
- učit žáky dodržovat vymezená pravidla, plnit povinnosti a závazky, adaptovat se na změněné nebo nové pracovní podmínky

Klíčové kompetence:

- komunikativní kompetence,
- personální a sociální kompetence,
- občanské kompetence a kulturní povědomí
- pracovní kompetence

Průřezová témata:

- Osobnostní a sociální výchova
- Výchova demokratického občana
- Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech
- Multikulturní výchova
- Mediální výchova

Očekávané výstupy:

- Žák popíše asociace, které se mu vybaví ve spojení s pojmem rodina.
- Žák reprodukuje své myšlenky.
- Žák vyjádří vlastními slovy pojem rodina.

- Žák diskutuje o otázkách na téma rodiny.
- Žák plánuje a organizuje svoji činnost při tvorbě koláže.
- Žák specifikuje svoje představy o rodině.
- Žák kombinuje různé metody práce při tvorbě koláže.
- Žák shrne informace, které získal o podobách rodiny na základě diskuze se spolužáky.
- Žák uvede možné klady a zápory různých forem soužití.
- Žák zhodnotí svou práci a reflektuje její kvalitu.

6.3.6 Vlastní realizace projektu

Název části: „Když se řekne rodina...“

Časový rozsah: 2 hodiny

Téma: Rodina

Počet dětí v projektu: 28

Cíle:

- Žák popíše asociace, které se mu vybaví ve spojení s pojmem rodina.
- Žák reprodukuje své myšlenky.
- Žák vyjádří vlastními slovy pojem rodina.
- Žák diskutuje o otázkách na téma rodiny.
- Žák plánuje a organizuje svoji činnost při tvorbě koláže.
- Žák specifikuje svoje představy o rodině.
- Žák kombinuje různé metody práce při tvorbě koláže.

Použité metody a organizační formy práce:

- Brainstorming
- Produkční metoda
- Relaxační hra
- Samostatná práce

Pomůcky:

Tabule, křídly, čtvrtky, nůžky, časopisy, fixy, pastelky, obyčejné tužky, lepidlo, noviny...

Postup:

Formulace pravidel pro práci. (5 minut)

Před každou hodinou, si učitel jasně musí uvědomit následující základní pravidla bezpečnosti:

- Předem žáky seznámíme s nejdůležitějšími pravidly psychické bezpečnosti.
- Žák má právo neúčastnit se konkrétní aktivity (tzv. pravidlo STOP).
- Učitel má právo kdykoli zastavit aktivitu (např. z důvodu bezpečnosti).
- Respektujeme právo na soukromí, o omezeních informujeme předem.
- Jasně strukturujeme a vysvětlujeme aktivity žáků.
- Aktivní jsou především žáci, nikoli učitel.
- Přemýšlíme o rizicích vybraných aktivit.
- Podporujeme a povzbuzujeme žáky, aby projevovali i akceptovali různé názory.
- Při probírání citlivých témat vedeme diskusi na obecnější (méně osobní) úrovni.
- Ošetřujeme emočně vypjaté situace.
- Používáme zpětnou vazbu.
- Učitel se neustále vzdělává a pouští se jen do těch témat, na která je osobnostně i odborně kvalitně připraven.

Zopakování pravidel třídy se žáky:

- máme právo na to, abychom se ve třídě cítili bezpečně
- ke spolužákům se chováme přátelsky, i když nejsou našimi kamarády
- respektujeme druhé bez ohledu na jejich vzhled, názory, fyzickou zdatnost či postižení
- nikoho neponižujeme, neurážíme, neumlčujeme ani neztrapňujeme
- všechny problémy řešíme bez použití fyzického násilí
- netolerujeme šikanování - když zjistíme, že je někdo šikanován, pokusíme se šikanování zabránit nebo vyhledáme pomoc
- jsme třída, ve které se nemusíme bát mluvit
- snažíme se být upřímní i v případě, že se dopustíme porušení pravidel
- učíme se diskutovat o problémech, které nás trápí, a snažíme se hledat jejich řešení
- neničíme školní majetek ani majetek svých spolužáků

„Burza nápadů“ – brainstorming (10 – 15 minut)

Doplňující pravidla k brainstormingu:

- účastníci mohou říct cokoli, co je právě napadne.
- nápady nehodnotíme a nekritizujeme.
- okamžitě zapíšeme každý nápad bez výjimky.
- čím více nápadů, tím lépe.
- účast na brainstormingu je dobrovolná (každý nemusí mít nějaký nápad...).
- pokračujeme v brainstormingu tak dlouho, dokud se objevují nové nápady

Cílem první fáze je vyprodukovat co největší množství nápadů na dané téma. Žáci chrlí náměty, myšlenky, volné asociace, témata, věty a vše, co je napadne. Nikdo při tom nesmí nápady ani jejich autory kritizovat, cenzurovat, posuzovat nebo se jim vysmívat. Prostě se zapisují. První nápady bývají racionální a konvenční. Postupně se ale uvolňuje napětí i fantazie. Přicházejí náměty nové, netradiční, tvůrčí, iracionální až absurdní. Zapojují se pozitivní emoce, přichází pocit uvolnění, slyšíme smích... Ke slovu se dostává nevědomí.

1. zopakování pravidel pro práci
2. volba zapisovatele – žáci zvolí demokratickým hlasováním jednoho žáka, který má zájem o funkci zapisovatele, učitel napíše na tabuli jména zájemců o funkci zapisovatel, poté žáci volí tak, že zvednou ruku ve chvíli, kdy bude vyvoláno jméno jejich favorita, učitel zapíše počet hlasů a kandidát s nejvyšším počtem hlasů je zvolen zapisovatelem
3. zadání stěžejní otázky: „Co se ti vybaví, když se řekne rodina?“ – žáci mohou používat slova i věty
4. zapisovatel vše zapisuje na tabuli
5. každý žák může říct jakékoliv množství pojmů
6. činnost je ukončena až když žádný z žáků nemá žádný další nápad

Následuje relaxační cvičení, které žákům přináší uvolnění, prohlubuje uklidnění a zároveň zlepšuje mimo jiné zdravotní stav, podporuje chuť k životu a snižuje stres a neklid. Relaxace spočívá v uvolnění svalů různými technikami, přičemž se zároveň uvolňujeme duševně i tělesně. V podstatě nám umožňuje snížit napětí a obnovit rovnováhu a pohodu. U lidí obecně slouží relaxace k uvolnění organismu, ke snížení svalového a mentálního

stresu. Relaxace přispívá rovněž k tomu, že lidé jsou pozornější, lépe se zapojují do činností a jsou vnímavější. Pomáhá jim také zvyšovat sebedůvěru, zdokonalovat paměť a soustředění a umožňuje tak zlepšovat kvalitu procesu učení. Po duševní nebo tělesné aktivitě umožňuje relaxace člověku dosáhnout stavu pohody, klidu a harmonického soustředění pro následující činnost.

Hlavním úkolem relaxace je zklidnění žáků po aktivitě během brainstormingu a jejich příprava na tvořivou činnost.

1. Učitel žáky vyzve, aby se v klidu posadili a řídili se jeho instrukcemi.

Relaxační cvičení „klidný pozorovatel“ (10 minut)

- a) Pohodlně, ale pokud možno zpříma se posaďte.
- b) Zavřete oči.
- c) Zaposlouchejte se do zevních zvuků, které k vám přicházejí.
- d) Nehodnoťte je, neposuzujte, pouze je vnímejte.
- e) Zachovávejte přitom postoj nezúčastněného diváka.
- f) Nyní si uvědomte vlastní tělo.
- g) Vnímejte co nejpozorněji a nejsoustředěněji.
- h) I tady zachovávejte postoj neosobního, nezúčastněného diváka.
- i) Nejsou dobré pocity ani špatné pocity, prostě tělo vnímáte, nic víc.
- j) A nyní se uvědomte vlastní myšlenky a duševní pocity.
- k) I zde je vnímejte pozorně, ale uvolněně a neosobně.
- l) Nechte myšlenky přicházet a odcházet.
- m) Zachovávejte stále postoj uvolněného nezaujatého diváka, pozorovatele...
- n) Nyní se připravte na konec cvičení.
- o) Hluběji se nadechněte, protáhněte se a otevřete oči.
- p) Cvičení trvá 3-5 minut.

Po relaxačním cvičení následuje individuální práce na koláži.

1. učitel žáky seznámí s tématem zadání, kterým je rodina, žáci mají volné možnosti v ztvárnění a použití různých technik práce
2. žáci dostanou k dispozici: čtvrtku, nůžky, časopisy, fixy, pastelky, obyčejné tužky, lepidlo, noviny...
3. na tvorbu koláže mají žáci určen čas – 50 minut

Tvorba koláže na téma rodina (50 minut)

Rozvěšení po třídě, výstava...

Na zadní stěně třídy jsou napnuté provázky, na které žáci pomocí kolíčků na prádlo připevní své výtvary.

Název části: „Povídejme si o rodině...“

Časový rozsah: 1 hodina

Téma: Rodina

Počet dětí v projektu: 28

Cíle:

- Žák reprodukuje své myšlenky.
- Žák vyjádří vlastními slovy pojem rodina.
- Žák diskutuje o otázkách na téma rodiny.
- Žák specifikuje svoje představy o rodině.
- Žák shrne informace, které získal o podobách rodiny na základě diskuze se spolužáky.
- Žák uvede možné klady a zápory různých forem soužití.
- Žák zhodnotí svou práci a reflektuje její kvalitu.

Použité metody a organizační formy práce:

- Diskuze

Postup:

Prohlídka rozvěšených koláží (5 minut)

Každý žák si prohlédne výtvary spolužáků, může si psát poznámky, myšlenky, otázky, které ho napadnou při prohlížení výtvorů.

Diskuze (30 minut)

Zopakujeme základní pravidla pro diskuzi:

- Oponent není nepřítel. Cílem diskuse je hledání pravdy, nikoliv intelektuální soutěž.

- Snaž se druhému porozumět. Pokud nepochopíš oponenta, nemůžeš mu tvrzení vyvracet ani uznávat.
- Tvrzení bez věcných důkazů nevydávej za argument. Jde jen o názor.
- Neutíkej od tématu, neuhýbej nepříjemným otázkám.
- Nesnaž se mít za každou cenu poslední slovo. Množství slov nenahradí argument.
- Nesnižuj osobní důstojnost oponenta. Kdo napadá osobu protivníka, ztrácí právo účastnit se dialogu.
- Nezapomínej, že diskuse a dialog vyžaduje disciplínu. Kdo není schopen ovládat své vášně a city, není schopen účastnit se dialogu.
- Nezaměňuj dialog s monologem. Všichni mají stejné právo vyjádřit se.¹⁵⁵

Učitel pokládá otázky z následujících okruhů témat:

- Vnímá každý člověk rodinu stejně?
- Jak se mohou rodiny lišit?
- V čem konkrétně se liší?
- Jaké může být složení rodin?
- Kde jinde než v rodině může dítě vyrůstat?
- Znáš někoho, kdo nevyrostal v rodině?
- Jak je rodina zobrazována v médiích?

Je důležité, aby si učitel ujasnil, co diskuze je. Diskuze je rozhovor několika osob nad tématem. Cílem diskuze není dělat rozhodnutí a závěry, ale rozebrat téma z různých pohledů a vnímat informace a názory. Pro diskuzi jsou důležitými podmínkami věcnost, otevřenost, poctivost, trpělivost a zdvořilost.

Učitel musí počítat také s možností, že dojde ke střetu různých názorů a musí mít schopnosti a vědět, jak s takovou situací pracovat a jak ji bude řešit. Pokud tyto schopnosti nemá, měl by zvolit jinou metodu, než je diskuze.

---

¹⁵⁵ BRATSKÁ, M. *Metódy aktívneho sociálneho učenia a ich aplikácia*. Bratislava: UK, 1992. ISBN 80-223-0858-7. s. 82-83.

Shrnutí a zápis nových informací (15 minut)

- Typy rodin
- Funkce rodiny
- Poruchy rodiny
- Alternativní formy soužití
- Vztahy v rodině
- Náhradní péče
- Manželství

Reflexe výuky

Projekt byl aplikován v praxi a následující část práce obsahuje reflexi konkrétních činností.

Část první

Pravidla

Hned v úvodu bylo využito toho, že se s pravidly při společné práci pracuje často. Proto připomenutí pravidel trvalo pouze 5 minut. Daný čas by ovšem nestačil v případě, že by se žáci s pravidly seznamovali poprvé. V tomto případě by práce s pravidly mohla zabrat téměř celou vyučovací hodinu.

Brainstorming

Následný brainstorming probíhal velmi živelně, po volbě zapisovatelé žáci chrlili slova, která je napadala. Občas se ozval smích, ale žáci dodrželi pravidlo, že nehodnotí žádné ze slov, které vymyslel spolužák. Brainstorming trval 10 minut a pak byli žáci vyzváni, jestli se jim vybaví ještě něco dalšího. Potom byla činnost ukončena.

Relaxační cvičení

Žáci byli plní dojmů a bylo jasně zřetelné, že jejich soustředění je na jinou činnost, než na práci. Proto bylo velice vhodné využít relaxační techniku „klidný pozorovatel“. Pět minut trvalo, než se všichni pohodlně usadili a nastal úplný klid. Poté bylo provedeno relaxační cvičení, do kterého se všichni zapojili a dodržovali veškeré pokyny.

Tvorba koláže

Po relaxaci byla ve třídě uvolněná atmosféra a žáci byli vyzváni, aby si ve třídě našli místo, kde budou tvořit své koláže. Žáci shromáždili na svá místa potřebný materiál a začali po

seznámení s tématem tvořit. Ačkoliv zazvonilo v průběhu činnosti na přestávku, žáci se zaujetím pracovali. Po třiceti minutách začali někteří žáci práci dokončovat, avšak většina žáků ještě pracovala. Po 45 minutách činnosti byli žáci upozorněni, že bude práce dokončována a během následujících 10 minut žáci své práce připevnili na dané místo. Poté byli žáci seznámeni s průběhem příští hodiny.

Časová dotace pro tuto činnost byla dostatečná.

Část druhá

Prohlídka koláží a diskuze

Následující hodina proběhla příští den. Žáci byli vyzváni, aby si prohlédli vytvořené koláže a vytvořili diskusní kruh. V kruhu byla zopakována pravidla pro diskusi a žákům byla položena první otázka – „Vnímá každý člověk rodinu stejně?“

Již po první položené otázce, kdy se každý žák do diskuze zapojil, bylo jasné, že časová dotace 30 minut nebude rozhodně dostačující. Bylo využito možnosti pokračovat následující hodinu. Diskuze probíhala velmi otevřeně a žáci byli bezprostřední. Všichni respektovali daná pravidla, ale občas si skákali do řeči a bylo pro ně velmi problematické nereagovat okamžitě na výrok některého ze spolužáků.

Zápis nových poznatků

Následný zápis trval 20 minut a žáci byli schopní aplikovat poznatky, které získali během diskuze.

Projekt byl povedený, aktivně se zapojili všichni žáci a získali řadu jak znalostí, tak dovedností v oblasti mezilidských vztahů a komunikace.

Problematické bylo časové rozvržení. Je nutné si uvědomit, že časová náročnost nejde předem stanovit, protože se může velmi lišit. Tato skupina již dříve pracovala a stále pracuje se stejnými pravidly, proto je snáze aplikuje. Je jasné, že skupina žáků, která se s daným schématem nikdy nesetkala, bude vyžadovat delší časovou dotaci a jednotlivé aktivity pro ni budou celkově náročnější.

Je také důležité, aby ve třídě panovalo zdravé klima, žáci měli dobré vztahy, jak mezi sebou, tak s daným vyučujícím.

Žáci hodnotili hodinu pozitivně, což bylo ověřeno závěrečnou reflexí.

7 Závěr

Diplomová práce je zaměřena především na rodinu a vnímání rodiny vybranými žáky stejné střední školy. Výběr žáků vycházel hlavně ze skutečnosti, že respondenti vyrůstají v různých typech rodin, ať už jde o rodinu úplnou, neúplnou, pěstounskou, o děti s nařízenou ústavní výchovou nebo dítě v roli svobodné matky a dítě ve střídavé péči rodičů. Stěžejní otázkou bylo, koho vnímají jako členy své rodiny, ale také jakou mají představu o ideální rodině a jejich budoucí rodině. Odpovědi byly získány především prostřednictvím rozhovorů s respondenty.

Teoretická část práce je věnována primárně definici rodiny, její historii, funkcím, poruchám, ale také je zaměřena na dítě a jeho potřeby a v neposlední řadě na systém péče o dítě. V průběhu práce na teoretické části bylo zřejmé, že téma je často zpracováváno nejenom studenty, ale také odborníky, kteří vycházejí většinou z poznatků autorů jako je Matějček, Dytrych, Dunovský a Matoušek.

Praktická část přináší výsledky rozhovorů s respondenty a diskuzi, která odpovídá na otázky subjektivního vnímání rodiny, pohledu na ideální a budoucí rodinu. Součástí jsou také tabulky, které shrnují obsah odpovědí respondentů. Bylo ověřeno, že vnímání rodiny je velice subjektivní a je velmi ovlivněno aktuálním stavem v rodině, ať už jde o vztahy mezi jejími členy nebo o její strukturu. Na představě o ideální rodině je vidět, jak velký vliv na mladé lidi mají média, což vyplynulo z rozhovorů. Zajímavé je také zjištění, jak představu o budoucí rodině u chlapců ovlivňují jejich současné partnerky.

Z výzkumu lze vyvodit závěr, že je velmi důležité zařazovat problematiku týkající se rodiny a péče o děti do výuky. Žákům to přináší nejen nové informace, ale při zvolení vhodného přístupu získají i nové potřebné sociální dovednosti.

Didaktická aplikace obsahuje návrh zařazení a využití tématu ve výuce. Konkrétně se jedná o tři hodiny občanské výchovy, avšak lze ji využít i v hodinách výtvarné výchovy, výchovy ke zdraví nebo jako podklad pro průřezová témata.

Výsledky práce by se mohly stát podkladem pro další kvalitativní výzkum, zaměřený na dané respondenty. Výzkum by se souhlasem respondentů mohl pokračovat například po pěti a deseti letech jako časosběrná studie. Jistě by bylo zajímavé sledovat vývoj představ respondentů na rodinu a to, jak bude skutečně jejich rodina vypadat. Následně by bylo zajímavé konfrontovat je s názory, které měli ve věku 17-18 let.

8 Seznam použitých informačních zdrojů

- BAKALÁŘ, Eduard. *Průvodce otcovstvím, aneb, Bez otce se nedá (dobře) žít*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2002. ISBN 80-7021-605-0.
- BUBLEOVÁ, Věduna. a kol. *Výzkum praxe náhradní rodinné péče v České republice a zkušenosti aktérů s touto praxí* [CD-ROM]. Vyd. 1. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2014. ISBN 978-80-87455-25-8.
- COLOROSO, Barbara. *Krizové situace v rodině: jak pomoci dětem překonat smrt blízkého člověka, nemoc, rozvod a traumata adopce*. Praha: Ikar, 2008. ISBN 978-80-249-1027-7.
- ČÁP, Jan, MAREŠ, Jiří. *Psychologie pro učitele*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-463-X.
- ČÁP, Jan. *Psychologie výchovy a vyučování*. Praha: Karolinum, 1993. ISBN 80-7066-534-3.
- ČEPICKÝ, Pavel. *Historie antikoncepce*. [online]. [cit. 2015-07-11]. Dostupné z: <http://ambulance.levret.cz/historie-antikoncepce/>
- ČERNÁ, Marie. *Rozvod, otcové a děti*. Praha: Eurolex Bohemia, 2001. ISBN 80-86432-11-4.
- ČERVENKOVÁ, Iva. *Metody výuky a organizace vyučování*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2013. ISBN 978-80-7464-238-8.
- Demografická příručka 2014*. Český statistický úřad [online]. [cit. 2016-01-22]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/demograficka-prirucka-2014>
- DUNOVSKÝ, Jiří. *Dítě a poruchy rodiny*. 1. vyd. Praha: Avicenum, 1986. ISBN 08-040-86.
- Důvodová zpráva k novému občanskému zákoníku (konsolidovaná verze)* [online]. [cit. 2015-06-28]. Dostupné z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/texty-zakonu/>
- FISCHER, Slavomil, ŠKODA, Jiří. *Sociální patologie: závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*. Praha: Grada, 2014. ISBN 978-80-247-5046-0.
- GABRIEL, Zbyněk, NOVÁK, Tomáš. *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*. Praha: Grada, 2008. ISBN 978-80-247-1788-3.
- GARDNER, Richard A. *Rozvod - a čo ďalej?*. Martin: Osveta, 1991. ISBN 80-217-0328-8.

- GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu. 2.*, rozš. české vyd. Brno: Paido, 2010. ISBN 978-80-7315-185-0.
- GIDDENS, Anthony. *Sociologie*. Vyd. 1. Praha: Argo, 1999. ISBN 80-720-3124-4.
- GOETZ, Hans Werner. *Život ve středověku*. Jinočany: H&H, 2005.
- HARTL, Pavel, HARTLOVÁ, Helena. *Velký psychologický slovník*. Vyd. 4. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-686-5.
- HOMOLA, Tomáš. *Sociopatologie*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2008. ISBN 978-80-210-4550-7.
- HORSKÁ, Pavla. *Dětství, rodina a stáří v dějinách Evropy*. Praha: Panorama, 1990. ISBN 80-7038-011-X.
- JANDOUREK, Jan. *Sociologický slovník*. Praha: Portál, 2001. ISBN 8071785350. Str. 13.
- KLABOUC, Jiří. *Manželství a rodina v minulosti*. Praha: Orbis, 1962. ISBN 11-080-62.
- LABUSOVÁ, Eva. Co znamená rodina? [online]. [cit. 2015-07-24]. Dostupné z: http://www.evalabusova.cz/ankety/co_znamená_rodina.php
- LABUSOVÁ, Eva. Výzvy a nástrahy adolescence. In: *Šance dětem* [online]. [cit. 2016-01-11]. Dostupné z: <http://www.sancedetem.cz/cs/hledam-pomoc/rodina-v-problemove-situaci/vyvoj-ditete-a-jeho-potreby/vyzvy-a-nastrahy-adolescence.shtm>
- LANGMEIER, Jiří., KREJČÍŘOVÁ, Dana. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada, 1998. ISBN 80-7169-195-X.
- MAREČKOVÁ, Marie. K proměnám rodinného života ve 20. Století ve středoevropských souvislostech. [online]. [cit. 2015-07-01]. Dostupné z: http://www.ped.muni.cz/z21/knihy/2011/39/texty/cze/02_mareckova_cze.pdf
- MATĚJČEK, Zdeněk. *Co děti nejvíc potřebují: eseje z dětské psychologie*. Vyd. 2. Praha: Portál, 1995. ISBN 80-7178-058-8.
- MATĚJČEK, Zdeněk., DYTRYCH, Zdeněk. *Krizové situace v rodině očima dítěte*. Praha: Grada, 2002. ISBN 80-247-0332-7.
- MATĚJČEK, Zdeněk. *Dysfunkční rodina. Teoretické a diagnostické aspekty*. Ostrava: Scholaforum, 1996. Tematický sešit. ISBN: 80-86058-58-1.

- MATOUŠEK, Oldřich, PAZLAROVÁ, Hana. *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny v kontextu plánování péče*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-739-8.
- MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 3., rozš. a přeprac. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-86429-19-9.
- MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-549-0.
- Metodické opatření k činnosti kojeneckých ústavů a dětských domovů pro děti do tří let věku. *Věstník MZČR*, roč. 2005, částka 9.
- MOŽNÝ, Ivo. *Česká společnost: nejdůležitější fakta o kvalitě našeho života*. 1. vyd. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-624-1.
- MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost*. 2. upr. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2008. ISBN 978-80-86429-87-8.
- MOŽNÝ, Ivo. *Sociologie rodiny*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999. ISBN 80-85850-75-3.
- Národní zpráva o rodině*. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2004. ISBN 80-86878-18-X.
- NESLÁDKOVÁ, Ludmila. *Významový slovník k vybraným oblastem středověkých dějin kultury v českých zemích*. Ostrava: Ostravská univerzita, 1996.
- NEWMAN, David. *Sociology of families*. Thousand Oaks: Pine Forge Press, 1999. ISBN 0-7619-8514-x.
- NOVOTNÁ, Věra. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí s komentářem*. 1. vyd. Olomouc: ANAG, 2014. Právo (ANAG). ISBN 978-80-7263-914-4.
- Nový občanský zákoník 2014: rejstřík*. Ostrava: Sagit, 2012, 320 s. ISBN 978-80-7208-920-8.
- PELIKÁN, Jiří. *Hledání těžiště výchovy*. Praha: Karolinum, 2007. ISBN 978-80-246-1265-2.
- POLANSKÝ, Dušan. *Vznikla angličtina z praslovanštiny?* [online]. [cit. 2015-06-24]. Dostupné z: <http://www.wmmagazin.cz/view.php?cisloclanku=2013020002>

PROCHÁZKA, Miroslav. *Sociální pedagogika*. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-3470-5.

REINHARDT, Susie: Das Leben ein Projekt. In: *Psychologie Heute* [online]. [cit. 2016-01-11]. Dostupné z: https://www.psychologie-heute.de/archiv/detailansicht/news/das_leben_ein_projekt/

ROSER, Max. Life Expectancy. [online]. [cit. 2015-10-11]. Dostupné z: <http://ourworldindata.org/data/population-growth-vital-statistics/life-expectancy/>

Rozhodování soudu o úpravě styku rodičů s nezletilým dítětem. I.ÚS 48/04 ze dne 27. 1. 2005. [online]. [cit. 2016-01-08]. Dostupné z: http://nalus.usoud.cz/Search/GetText.aspx?sz=1-266-10_3

SCHNEIBERG, František. Dětská centra – moderní nástroj komplexní péče o ohrožené děti a jejich rodinu, V. konference o rodinné politice na téma Rodina na prahu 21. století, 10. – 11. 12. 2009, Praha. [online]. [cit. 2015-09-01]. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/9077/Sbornik_2010.pdf

STŘELEČEK, Stanislav a kol. *Studie z teorie a metodiky výchovy II*. Brno: Masarykova univerzita, 2005. ISBN 80-210-3687-7.

ŠVEC, Vlastimil. *Výukové metody*. Brno: Paido, 2003. ISBN 80-7315-039-5.

TEYBER, Edward. *Děti a rozvod: jak pomoci dětem vyrovnat se s rozvodem rodičů*. Praha: Návrat domů, 2007. ISBN 978-80-7255-163-7.

Úplné znění Ústavního zákona České národní rady č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky; Úplné znění Usnesení České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky; Úplné znění zákona č. 90/1995 Sb., o jednacím řádu Poslanecké sněmovny. Vydání jedenácté. Praha: Armex, 2015. Edice kapesních zákonů. ISBN 978-80-87451-39-7.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0225-7.

VANÍČKOVÁ, Eva. FAIERAJZLOVÁ, Věra. NEJEDLÁ, Marie. *Škola přátelská dětem*. Stručný průvodce manuálem UNICEF pohledem nejlepšího zájmu dětí. Praha: UK v Praze – 3. LF, 2012. ISBN 978-80-260-2883-3.

Velký sociologický slovník. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 1996. ISBN 80-7184-310-5.

VÝROST, Jozef. SLAMĚNÍK, Ivan. *Aplikovaná sociální psychologie*. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-269-6.

VYSKOČIL, Filip. *Právní úprava NRP v ČR*. Praha: SNRP, 2013. Výzkumná zpráva.

WARSHAK, Richard. *Revoluce v porozvodové péči o děti*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1996. ISBN 80-7178-089-8.

Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní a ochranné výchovy ve školských zařízeních ve znění pozdějších změn. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2002. částka 48, s. 2978–2991.

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2006. Částka 37/2006 Sb.

9 Seznam příloh

Příloha č. 1 - Otázky k rozhovoru

Příloha č. 2 - Přepsané výsledky rozhovorů